

MAI
(Multilateral Agreement of Investment)
(ÇOK TARAFLI YATIRIM ANLAŞMASI)

Cengiz SAMUR*

ÖZET

Dünya ekonomisinde özellikle 1990'lardan sonra uluslararası sermaye hareketleri büyük bir önem kazanmıştır. Bir taraftan uluslararası sermaye birikimi çok büyük miktarlara ulaşmış, diğer taraftan yabancı sermaye hareketlerinin ülkeler açısından hem mikro hem de makro ekonomik tesirleri artmıştır. Bu trende paralel sütte bir iktisadî aktör olarak “çok uluslu şirketler” doğmuş ve kuvvetlenmiştir.

Ekonomik alanda gittikçe kuvvetlenen çok uluslu şirketlerin hukukî-siyasî alanda da kuvvetli olmak istemesi gâyet tabiidir. Bu münâsebetle yeni zuhur edip kuvvetlenen çok uluslu şirketlerin hukukî-siyasî ve ekonomik alanda önceki dönemin hükümran aktörü durumundaki millî devletlerle nüfuz mücadelesine girişmesi zarurîdir. Böyle bir mücadelede hedef çok uluslu şirketlerin hürriyet alanlarının genişletilmesidir. Bu, uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleşmesini imâ eder.

MAI *taslağı* uluslararası sermaye hareketlerinin mutlak derecede serbestleşmesi, yabancı sermaye önündeki tüm bariyerlerin kaldırılması hedeflenerek inşâ edilmiştir. Uluslararası sermayenin gayri iktisadî risklere ve haksız rekâbete karşı ev sahibi ülkeden korunma (garanti) istemesi tabiidir. Ayrıca gelişmişlik seviyesi ne olursa olsun her ülkenin yabancı sermayeye ihtiyacı olduğu âşikârdır. Bununla beraber yabancı sermayenin ev sahibi ülke açısından faydalı olabilmesi hususunda ülkeye hangi çerçevede geldiği son derece önemlidir.

MAI sâdece yabancı yatırımcıları korumayı hedeflemektedir. Halbu ki yabancı sermaye karşısında ev sahibi ülkenin de korunmaya ihtiyacı vardır. Uluslararası sermaye hareketleri alanında bir çerçeve aslen liberal karakterde olmalıdır. Fakat sözkonusu tanzim; ev sahibi ülkeye de bazı haklar tanıyıp tedbirler alma imkânı vermeli, kısaca yabancı yatırımcı ile ev sahibi ülke arasında bir denge tesis etmelidir.

MAI'nin esasları şöyle sıralanabilir: (i) Millî muâmele prensibi, (ii) en çok tercih edilen ülke/millet prensibi, (iii) bir yatırımla ilgili tüm ödemeler ülke içine veya dışına serbestçe transfer edilebilir (transfer serbestisi prensibi), (iv) yabancı yatırımcıya ihracat, istihdam, teknoloji, üretim, ... vs. herhangi bir ekonomik şart (performans yükümlülüğü) getirememesi prensibi,

* Yrd. Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü,
E-mail: cengizsamur@yahoo.com

(v) yabancı yatırımla ilgili olarak şirketin yönetici kadrosunun ve istihdam edeceği kişilerin, bunların âilelerinin ülkeye giriş-çıkış ve ikâmetlerinin serbestiyeti prensibi, (vı) ihtilâflarda milletlerarası tahkime gidilmesi prensibi, (vıı) ev sahibi ülkede yabancı yatırımcının aleyhine uygulamaların kaldırılması ve sözkonusu yabancı yatırımcının uğradığı zararı karşılamak üzere tazminât verilmesi, (vııı) yabancı şirket yöneticilerinin veya çalışanlarının ev sahibi ülkeden veya belli bir milletten/ülkeden olması şeklinde bir mecbûriyet getirilememesi, (ıx) devlet tekellerinin kaldırılması, (x) ev sahibi ülke özel sektörüne açık her alanın yabancı yatırımcıların faaliyetlerine de açık olması, (xı) yabancı yatırımcı ile yerli yatırımcı arasında vergi, özelleştirme konusunda ilkinin aleyhine bir ayrımcılık yapılamaması, (xıı) ev sahibi ülkeye belli konularda geçerli olmak üzere muâfiyet ve istisnâlar koyma hakkının tanınması.

Makâlede şu temel soruların cevabı aranmaktadır: (ı) Uluslararası sermaye hareketlerinin tanzim edilmesine ihtiyaç var mıdır? (ıı) Böyle bir tanzim hangi karakterde olmalı, hangi esasları orjin almalıdır? (ııı) Uluslararası sermaye hareketleri alanındaki bir ideal çerçeve açısından MAI taslağı ne ölçüde uygundur? (ıv) MAI çerçevesinde gelen yabancı sermaye ev sahibi ülkeye ne kazandırabilir ve ne kaybettirebilir? (v) MAI ile Türkiye'deki uygulama arasında ortaklık ve farklılıklar nelerdir?

Anahtar Kelimeler: MAI, çok taraflı anlaşma, yabancı yatırım, uluslararası sermaye, sermaye hareketleri.

MAI (Multilateral Agreement on Investment)

ABSTRACT

International capital movements have become very important in the world economy especially since 1990's. On side international capital stoks has reached to so huge amounts, and on the other side foreign capital movements's influences have increased at both micro and macro economic area in regarded to countries. As parallel at this trend, the multinational corporates as an economic actor have appeared and become more powerful.

It is very natural that the multinational corporations which have become stronger want to be powerful at political-jurisdictional ground. Hence, it is necessary to the multinational corporations struggle for adopting influence against national states that have been dominant actors in the prior era. The purpose in this struggle is to expand the freedom's field of multinational corporates. This object implies that the international capital flows have to been liberalized.

MAI's *frame* has been constituted in the purpose of that the international capital movements become liberal exactly and all of barriers in front of

them are abolished. It is very natural that the international capital wants to be protected (garanteed) against no-economic risk and unreasonable competence from the host country. Adittionally, on hand it is obvius that every country which developped or undevelopped need foreign capital. But in the other hand, the regulatory frame how the foreign capital inflow to the country is very significant in respect to whether or not foreign capital is useful for the host country.

MAI has targetted protecting only foreign investor. However, the host country also requires to be protected against foreign capital. On the other side, a regulation such as this has to offer some rights and the possibility to take precautions. In brief it has to build an equilibrium between foreign investor and host country.

The baseses of MAI can be listed so that: (i) national treatment, (ii) the most favoured nation/country treatment, (iii) all payments relating to an investment may be freely transferred into and out of the host country (freedom of transferring), (iv) any condition (for instance, export, import, imployment, tecnology transfer into country, production, research and development,... etc.) must not be put on foreign investor, (v) it is free to temporary entry, stay, reside, exit for key person, managers, its workers, and their families about foreign investment, (vi) it can be referred to the international arbitration to resolve any dispute, (vii) any applying against foreign investor shall be abolished, and the loss or damage which a foreign investor incurred shall be compensated by the government, (viii) it mustn't be imposed an obligation as that the foreign investor has to appoint or employ a person from the host country or any particular natinality/country, (ix) the state's monopolies existed shall be abrogated, (x) foreign investor can freely entry to and act in every area that is open for the private sector of the host country, (xi) it has to be treated between foreign and host country's investor on a non-discriminatory basis on taxing, subvantion, privatization, expropriation, nationalizatin, (xii) it is recognised to impose certain exceptions and temporary safeguards which are current in general or specular situations to the host country.

The responses those main questions are seeked in the study: (i) does it need or not that the international capital movements are regulated? (ii) how does this regulation have to be, and what characters does it have to have? What baseses does it accept as origins? (iii) What degree is MAI according to the ideal frame concerning international capital movements? (iv) What may the international capital inflow whose frame is MAI make gain and lose for host country? (v) What are the similarities or difference between MAI and the practice in Turkey?

Keywords: MAI, multilateral agreement, foreign investment, host country, international capital, capital movements.

Giriş

MAI (Multilateral Agreement on Investment) henüz taslak halinde bulunuyor. Müzakereleri OECD bünyesinde hâlâ gizlilik içerisinde yürütülmektedir. Bu yüzden dünya kamuoyuna muhtevası henüz aktarılmış değildir. İçeriği hakkında resmî bir açıklama yapılmamış durumdadır. Müzakereciler arasında derin görüş ayrılıkları mevcuttur. Nihaî bir metne dönüştürülüp imzalanabilir ise MAI 21. yüzyılda hukukî bakımdan ulusal anayasaların üzerinde bir uluslararası (global) anayasa olacaktır. Mihveri uluslararası sermayedir. Yalnızca ekonomik boyutlar değil, politik boyutlar da taşımaktadır.

Makâlede cevapları aranan temel sorular şöyle sıralanabilir: Uluslararası sermaye hareketlerinin (uluslararası yatırımların) çerçevesini oluşturacak bir hukukî düzenlemeye ihtiyaç var mıdır? Varsa ev sahibi ülke ve yabancı yatırımcı sûretinde her iki tarafın da yabancı yatırımda adil surette kazançlı çıkabilmesi için bu düzenlemenin hangi şartları taşıması, içeriğinin nasıl olması gerekir? Yabancı yatırım hem yabancı yatırımcı ve onun anavatanı ülke hem de ev sahibi ülke için kazançlı olabilir mi? Yoksa her halükârda yalnızca yabancı yatırımcı ve onun ülkesi için mi kazanç getirir? MAI, hem yabancı yatırımcı ve onun anavatanı ülkeye hem de ev sahibi ülkeye ekonomik refah bakımından kazanç sağlıyor mu? Yoksa yalnızca yabancı yatırımcıyı mı gözetiyor?

Çalışma 6 bölümden teşekkül ediyor: Birinci bölümde MAI'nin tarihî gelişimi ele alınmaktadır. İkinci bölümde ilkin uluslararası sermaye hareketlerinin hukûken düzenlenip bir çerçeveye kavuşturulmasına ihtiyaç olup olmadığı ele alınıyor. Sonra da böyle bir düzenlemenin neleri gözetmesi, hangi şartları taşıması gerektiği üzerinde duruluyor. Üçüncü bölümde MAI'nin içeriği inceleniyor. Dördüncü bölümde MAI üzerine yorumlar yer alıyor. Bu yorumların eksenini MAI çerçevesinde kalan (MAI'nin verdiği tüm imkânları sonuna dek kullanan) yabancı sermayenin ev sahibi ülkeye ne kazandırabileceği yahut ne kaybettirebileceği oluşturuyor. Beşinci bölümde Türkiye'de MAI üzerine münâkaşalar gözden geçiriliyor. MAI'ye taraftar ve muhalif olanların iddiâları sıralanıyor. Son bölümde MAI çerçevesi ile Türkiye'deki pratik durum mukayese ediliyor. Bu maksatla tahkim ve doğrudan yabancı sermaye kanunları ile Hazine'nin MAI'ye dâir çekinceleri üzerinde duruluyor.

I. Tarihî Gelişim; NAFTA, MIGA ve ICSID

MAI'nin¹ tarihî gelişimi bir taraftan GATT Uruguay Round müzakereleri ile başlatılabilir. Diğer taraftan hukukî çerçevesi itibarıyla NAFTA ve MIGA ile ilişkilendirilebilir.²

MAI esâsen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını (FDI) emniyet altına almayı hedeflemektedir. Bu, anlaşmaya imzâ koyduktan sonra ülkenin çekilmesine dâir sürelerin çok uzun olmasından anlaşılmaktadır.³ Bununla beraber “yabancı yatırım” kavramının çerçevesi itibarıyla finansal sermayeyi de (OECD, 1998: 11 ve 84-5) ihtivâ etmektedir.⁴ Bu münasebetle uluslararası sermaye hareketleri, yabancı yatırımlar, uluslararası finansal sermaye piyasalarını tanzim etmekte olduğu kaydedilebilir. MAI, henüz bir “anlaşma taslağı” aşamasında olup, nihaî bir metne dönüştürülemediğiştir. Bir diğer ifadeyle MAI, halâ üzerinde tartışılmakta, metnin nihaî oluşumu için müzakerelere devam edilmekte olan bir düzenlemedir.

Uluslararası yatırımlar alanında bir çok taraflı anlaşma olması planlanan MAI, hareket noktası olarak “uluslararası sermaye hareketlerinin ya da yatırımların mutlak liberalizasyonu”nu almaktadır. Hedef uluslararası sermaye hareketleri (yabancı yatırımlar) önündeki tüm bariyerleri kaldırmaktır. (Özyakışır, 2007: 4-5) Düzenlemelerin ulaştığı ya da ulaşabileceği en temel nokta “uluslararası sermaye hareketlerinin/yatırımların mutlak derecede serbestleştirilmesi”dir. Bir diğer bakımdan MAI, ulusal devletler ve ekonomiler karşısında uluslararası yatırımcıların hak ve hürriyetlerini teminât altına almaya teşebbüs etmektedir.⁵

- 1 MAI İngilizce “Multilateral Agreement on Investment” tâbirine dâir kısaltmadır. “Yatırımlar Hakkında Çok Taraflı Anlaşma” anlamına gelmektedir, ki bu terimi karşılamak için daha ziyade “Çok Taraflı Yatırım Anlaşması” terimi kullanılmaktadır.
- 2 GATT : “General Agreement Trade of Tariffs” (“Gümrük Tarifeleri Ticaret Genel Anlaşması”). NAFTA : “North American Free Trade’s Agreement” (“Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması”). MIGA : “Multilateral Investment Guarantee Agency” (“Çok Taraflı Yatırımları Garanti Ajansı”).
- 3 Nitekim girdikten sonra ülke en erken 5 yıl geçtiğinde çıkmak üzere mürâcaat edebilir, mürâcaatından 6 ay sonra çıkabilir ve asıl önemlisi çıktıktan MAI hükümleri 15 yıl daha geçerlidir. (OECD, 1998: 104) Ülke imzâ koyduktan sonra MAI hükümlerinden en erken 20 yıl sonra kurtulabilmektedir.
- 4 MAI taslağında yatırımcı gerçek veya tüzel bir özel kişi olabileceği gibi kamu yani bir devlet de olabilir.
- 5 MAI'nin ulusal ekonomi ve uluslararası yatırımcılar arasında adil, tarafsız olup olmadığı ya da hangisinin lehine olduğu daha sonra ele alınacaktır.

Hukukî bakımdan MAI, yürürlüğe girmesi halinde uluslararası yatırımlar ve sermaye hareketleri alanını bir rejime/düzene kavuşturacak olan çok taraflı (çok ülkeli) bir “çerçeve anlaşması” statüsündedir. Uluslararası yatırımcı veya sermayedar bir gerçek kişi olabileceği gibi, tüzel kişi de olabilir.

MAI'nin temelleri 1986'da GATT Uruguay Round Müzakereleri⁶ ile atılmıştır. GATT 1947'den bu yana dünya ticaretinin mutlak derecede liberalize edilmesini hedefleyen ve buna dönük liberal bir dış ticaret rejimi oluşturan, çok taraflı bir uluslararası ticâret anlaşmasıdır. Muhtevaları ve hukukî çerçeveleri ele alındığında MAI ile GATT arasında çok önemli benzerlikler, ortaklıklar tesbit edilmektedir. Özellikle “millî muâmele” ile “en çok tercih edilen/kayrılan ulus” prensiplerinin GATT düzenlemelerinde de mukabilleri görülebilmektedir. Buna şaşkırmamak gerekir. Çünkü MAI'nin de ana amacı uluslararası yatırımlar alanında, GATT/WTO'nun uluslararası ticaret alanında meydana getirmiş olduğu liberal rejimin benzeri bir rejim oluşturmaktır.⁷

NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması)⁸ 1988'de ABD-Kanada arasında yürürlüğe girmiş, 1993'te Meksika tarafından da imzalanmış esasen bir serbest ticaret bölgesi anlaşmasıdır.⁹ Anlaşma “millî muâmele”, “en çok kayrılan millet muâmelesi”, “şeffaflık”, (NAFTA, tarihsiz: Bölüm 1, m. 102) ve yatırımcı-ev sahibi ülke arasındaki ihtilâflarda “tahkim” (NAFTA, tarihsiz: Bölüm 11) prensiplerini kabul etmektedir. Taraf ülkeler arasında ticaret önündeki tüm bariyerlerin kaldırılması, mal ve hizmet hareketlerinin kolaylaştırılması, rekâbet şartlarının ilerletilmesi, yatırım fırsatlarının arttırılması, zihnî mülkiyet haklarının etkin korunması hedeflenmiştir. (NAFTA, tarihsiz: Bölüm 1, m. 102) Muhtevası dikkate alındığında NAFTA'nın aynı zamanda bir bölgesel serbest yatırım anlaşması olduğu görülmektedir. MAI'nin NAFTA ile önemli benzerlikler

6 GATT Uruguay Round Müzakereleri 1986'da Uruguay'ın Punta del Eske şehrinde başlamış ve Nisan 1994'te Fas'ın Marrakes (Merakeş) şehrinde tamamlanıp nihai bir anlaşma olarak imzalanmıştır. GATT Uruguay Round hükümlerinin tam olarak 2025 yılında yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştı.

7 GATT Uruguay Round Müzakerelerinin temel anlaşmalarına bakıldığında durum daha da netleşmektedir. Örneğin MAI'nin düzenleme alanına giren mal, hizmet ve fikrî mülkiyet hakları gibi kimi önemli konuların “Çok Taraflı Anlaşmalar” başlığı altında GATT Uruguay Round Müzakerelerinde ele alınmıştır. (Minibaş, 1988: 28)

8 North American Free Trade Agreement

9 NAFTA, GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)'nın başta XXIV. Maddesi olmak üzere bazı spesifik maddelerini temel almaktadır.

taşıdığı (Clarke, 1997: 3) kaydedilebilir.¹⁰ Kimi çalışmalara göre MAI ile ulaşılmak istenen, NAFTA hükümlerini uluslararası sermaye hareketleri açısından dünya ölçeğinde geçerli kılmaktır.¹¹

MIGA uluslararası yatırımları garantiye almak, belli risklere karşı korumak amacıyla Dünya Bankası bünyesinde 1988’de kurulmuştur.¹² Dünya Bankası Grubunu oluşturan 5 ana kuruluş arasındadır.¹³ MIGA uluslararası yatırımların risklerini üstlenen bir sigorta şirketi misyonunu taşımaktadır. Kuruluş, misyonunu “gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümeyi destekleme, fakirliği azaltma ve insanların refah seviyelerini yükseltme amacıyla doğrudan yabancı sermaye girişini artırmak” şeklinde ifade etmiştir. MIGA’da ancak gelişmekte olan ülkelerdeki (Kayıhan-Eski, 2010: 80) yabancı yatırımlar garanti altına alınıp korunmaktadır. Yabancı sermaye yatırımları ev sahibi ülkede karşılaşacağı gayri iktisadî risklere karşı MIGA tarafından bir bakıma garanti altına alınmış olmaktadır. (Ormanoglu, 2004: 85) Garanti kapsamındaki risk tipleri MIGA Sözleşmesi (Konvansiyonu)¹⁴ Madde 11’de sayılmıştır. MIGA’ya göre;

10 Nitekim “millî muâmele”, “en çok kayırılan millet”, “şeffaflık” ve “tahkim” prensipleri NAFTA ve MAI açısından prensipler niteliğindedir.

11 Genel bir ifadeyle uluslar arası alanda NAFTA ticaret, MAI ise sermaye hareketleri önündeki tüm bariyerleri kaldırmayı hedeflemektedir.

12 MIGA 9 sanayileşmiş ve 20 gelişmekte olan ülke tarafından kabul edilerek Dünya Bankası bünyesinde Nisan 1988’de kurulmuş ve Eylül 1988’de faaliyete başlamıştır. Dünya Bankası başkanını aynı zamanda MIGA’nın da başkanıdır. Teşkilât olarak İdareciler Konseyi, Yönetim Kurulu ve Sekreterlik birimlerinden oluşmaktadır. Üyelik Dünya Bankası üyesi olan her ülkeye açıktır. (Ekodialog, 2012.) Türkiye MIGA’da kurucu üye olarak yer almıştır. Mart 2013 itibarıyla 25 tanesi gelişmiş ülke ve 154 tanesi de gelişmekte olan ülke olmak üzere toplam 179 üyesi vardır. Bunlar arasında şaşırtıcı hayli ülkelerin de mevcut olduğu görülmektedir: Afganistan, Pakistan, Azerbaycan, Bosna Hersek, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Irak, İran, Suriye, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Ürdün, Suudi Arabistan, Mısır, Yemen, Cezayir, Bahreyn, Rusya, Çin, Malezya, Endonezya,... gibi. (MIGA, 2013) 1988’de üye durumundaki ülkeler “orjinal üyeler” (birinci kategori), sonra üye olan ülkeler ise ikinci kategori üyeler olarak kabul edilmektedir. Üyeleri gösteren genel listede yer almamasına rağmen Batı Şeria ve Gazze’deki 8 projeye de garanti verildiği görülmektedir.

MIGA’ya dâir kurucu sözleşme 1985’te imzalanmış, sözleşme hükümleri 1988’de yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeye 1985’te imzâ atmıştır. (Ormanoglu, 2004: 85-6) MIGA Türkiye’deki yabancı yatırımlarla ilgili olarak şimdiye kadar 24 projeye sigorta garantisi vermiştir. Bu projelerden şu anda sadece 6 tanesi aktif haldedir. (MIGA, tarihsiz.)

13 Dünya Bankası Grubu’nu oluşturan ana kuruluşlar; ı) IBRD (Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası), ıı) IFC (Milletlerarası Finans Şirketi), ııı) IDA (Milletlerarası Kalkınma Cemiyeti/Topluluğu), ıv) MIGA (Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı), v) ICSID (Uluslararası Yatırım İhtilâfları Çözüm Merkezi) şeklinde sıralanabilir.

14 MIGA Sözleşmesi (Konvansiyonu) ilk olarak 1985’te meydana getirilmiş, 2010 yılında da yeniden tanzim edilmiştir.

- Kamulaştırma ve devletleştirme faaliyetleri,
- Yapılan yatırım anlaşması hükümlerini hükûmetlerin ihlâlleri sebebiyle yatırımcıların uğrayacakları kayıplar,
- Sermaye, kâr ya da havalelerin transferi esnasında yerel (ulusal) paranın dövize çevrilmesi hususunda ev sahibi ülkenin getireceği kısıtlamalar,
- Gayri menkule yapılan yatırımların istimplâk yoluyla erozyona uğratılması,
- Savaş ve iç kargaşa (savaş, ihtilâl, ayaklanma, hükûmet darbesi, sabotaj-terör,..vs.)

siyasî riskler olarak değerlendirilmekte [MIGA, 2010: 8-9 (m. 11)] ve tüm bu risklere karşı yatırımlar 15 yıl sigorta edilmiş (Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, MIGA; Minibaş, 1998: 30; Ormanoglu, 2004: 87-8; Kırılı, 2004: 129-30) olmaktadır. Garanti süresi projenin niteliğine göre 20 yıla da çıkabilir. (Kırılı, 2004: 158)

MIGA Sözleşmesine göre garanti kapsamına alınması uygun olan yatırımlar; orta veya uzun vâdeli hisse senedi yatırımları, doğrudan yatırımlar (sâbit sermaye yatırımları), garantiye alınmak îtibarıyla uygun bir diğer yatırımı finanse etmek üzere verilen her tür ödünçler şeklinde [MIGA, 2010: 8-9 (m. 12)] özetlenebilir. Kurul “uygun yatırım” kavramının sınırlarını nitelikli çoğunlukla kararlaştırmak şartıyla genişletebilir. Üye ülkenin MIGA’ya girişi öncesinde gerçekleştirilmiş yatırımlar garanti kapsamına dâhil değildir.

MIGA’nın sunduğu sigorta hizmetinden faydalanmak üzere mürâcaat edilebilmesi için hem yatırımcı MIGA üyesi bir ülkenin vatandaşı [MIGA, 2010: 11 (m. 13); Ormanoglu, 2004: 86] olmalı,¹⁵ hem de sözkonusu yatırım geliştirmekte olan bir üye ülkede gerçekleştirilmelidir. [MIGA, 2010: 12 (m. 14)] Bir yatırım projesine değerinin %90’ı kadarı sigorta edilmektedir ve sigorta miktarı üst sınır olarak 50 milyon \$’ı aşmamalıdır. (Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, MIGA)

15 MIGA tarafından sigorta edilebilmesi için proje ayrıca; (i) ev sahibi ülkenin kalkınma hedeflerini desteklemeli, (ii) MIGA’nın çevre, çalışma şartları ve yolsuzluk ile ilgili standartlarıyla tutarlı olmalıdır. (Kayıhan-Eski, 2010: 80) Diğer taraftan tütün üretimi ve işlenmesi, spekülasyon maksatlı yatırımlar, savunma sanayi, yasadışı ilâç ve alkol gibi alanlardaki projeler MIGA tarafından teminat altına alınmamaktadır. (Ormanoglu, 2004: 86)

MIGA teşkilât olarak Konsey, Kurul, Başkan ve Sekreterlik'ten meydana gelmektedir. Konsey üye ülkeler tarafından tayin edilen temsilcilerden oluşmaktadır. Kurul en az 12 direktörden oluşur. Dünya Bankası Başkanı aynı zamanda Kurul'un da başkanı statüsündedir. MIGA'da Başkan Kurul tarafından atanmaktadır.

MIGA'nın sermayesi hisseleri mukâbilinde üye ülkelerin koydukları fonlardan oluşur. Garanti altına alınmış yatırıma dâir sayılan riskler doğduğunda MIGA yatırımcıya sigorta tazminatı ödemektedir. Sigorta tazminatı ödendiğinde veya ödenmesine karar verildiğinde yatırımla ilgili tüm haklar MIGA'ya geçmektedir. (Kayıhan-Eski, 2010: 81) Yatırım konusunda ihtilâf vâki olması hâlinde MIGA ile ev sahibi devlet arasında çözülecektir.

MIGA'da oylamalarda her üye ülke ilk olarak 1 adet *normal* oy hakkına sahiptir. Bu açıdan üyeler eşittir. Üye her ülke ikinci olarak hisseleri oranında *ilâve* oy hakkına sahiptir. Üyeler uhdelerindeki hisse miktarı, tabiatıyla de “ilâve oy” hakları açısından eşit değildirlir. 10 milyon SDR değerindeki kayıtlı sermayeye 1 hisse karşılık gelmektedir. Meselâ kurucu (asıl) üyelerden Avusturalya'nın Kuruluş'taki kayıtlı sermayesi 17,13 milyar SDR, hissesi ve oyunun değeri 1,713'tür. Kuruluş'un toplam sermayesi 100 000 hisse'den oluşmaktadır. Bu hisselerin 59,473'üne, tabiatıyla de 100 *ilâve* oy hakkından yaklaşık 60 adedine kurucu üye durumundaki 21 üye ülke sahiptir. Bu, Kuruluş'taki oylamalarda *ilâve oy toplamı* açısından 21 kurucu üye ülkenin hakimiyet sahibi olduğunu ifade eder. Kalan 40 hisse ise diğer üyelerin yani şu an itibarıyla mevcut 150 ülkenin hisseleri, aynı zamanda da *ilâve oy hakları toplamı* mahiyetindedir.¹⁶

MIGA faaliyetlerini Dünya Bankası, Uluslararası Finans Şirketi, muhtelif özel ve kamusal uluslararası sigorta kuruluşları, uluslararası finansal kuruluşlar, ulusal finansal kuruluşlar/bankalar ile kuvvetli bir işbirliği içerisinde gerçekleştirmektedir. (MIGA, tarihsiz_b)

16 İster normal isterse ilâve oy olsun toplam oy hakkı açısından bakıldığında asıl (kurucu) üye durumundaki 20 ülkenin 80 oya sahip olduğu görülmektedir (20 normal oy + 60 ilâve oy= 80). Tabiatıyla asıl üye durumundaki 20 ülkenin toplam oy kâbiliyeti yaklaşık %45'e ulaşmaktadır. Bu hal, oylamaya tâbi kararların alınması hususunda neredeyse hepsi gelişmiş ekonomi durumundaki kurucu 20 ülkenin büyük bir nüfuza sahip olduğunu ifade eder. Avusturalya, Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, İsveç, İsviçre, ABD, İngiltere olmak üzere 12 ülke ele alındığında toplam ilâve oy miktarının yaklaşık 55 olduğu görülmektedir. Bu 12 ülkenin toplam oy miktarı yaklaşık 66 olmaktadır. (55+12=67) Buna göre oy kâbiliyeti toplam olarak yaklaşık %34'e ulaşmaktadır.

Bir ülke Anlaşma'dan çekilmek için MIGA'ya girdikten sonra en erken 3 yıl sonra mürâcaat edebilir. Buna dâir dilekçesi ulaştıktan sonra Sekreterlik en geç 3 ay içinde işleme koyar.

Ajans (MIGA) ile üye ülkeler arasında Anlaşma şartlarının uygulanması veya yorumlanmasına dâir ihtilâflarda Kurul karar verir. Üye ülke Kurul'un kararına îtiraz ederek Konsey'e götürebilir. Konsey'in kararı kesindir. Diğer ihtilâflar Anlaşma'daki EK II prosedürüne göre çözülecektir. Ajans'ın haklarına dâir ihtilâflar ya EK II'deki prosedüre göre ya da *anlaşma* yoluyla çözülecektir. Anlaşma yolunun kullanılması hâlinde yine EK II esas alınacak ve çözüm kararı Kurul'ta oylanıp nitelikli çoğunlukla kabul edilmiş olmalıdır.

MIGA'da ihtilâfları çözüm yolları olarak Ek II'de “müzâkere”, “uzlaştırma” ve “tahkim” metodlarına yer verilmiştir. Ancak müzâkere metodu işletilip sonuç alınamadığında diğer 2 metoda mürâcaat edilecektir. Yine uzlaştırma ve tahkim metodları arasında da öncelikli olarak uzlaştırma metodunun işaret edildiği görülmektedir. Bu metodlarla ilgili muhtelif şekil ve usul şartları belirlenmiş olup bu çerçevede metodların aşamalarına dâir süre kriterleri getirilmiştir. Bir metodun uygulanması muhtelif aşamalardan oluşmaktadır. Sözkonusu aşama belirlenen sürede tamamlanmadığında ya da başka herhangi bir sebeple sonuç alınamadığında ihtilâfın çözümü konusunda bir sonraki metoda geçilecektir.¹⁷ Tahkim süreci ihtilâf konusu meseleye dâir bir çözüme ulaşıncaya dek sürmektedir. Tahkim mahkemesi ihtilâfı çözerken MIGA Konvansiyonunun şartlarını, Ajans ile ev sahibi ülke arasındaki hukukî tanzimleri (uluslararası sözleşmeler gibi), uluslararası hukuk hükümlerini, ev sahibi ülkenin iç hukuk normlarını veya bunlardan birisini esas alacaktır.

Uluslararası yatırımlar ve uluslararası sermayenin karşılaşması muhtemel riskleri tümüyle ortadan kaldırma misyonu MAI'nin de en önemli maksadıdır.¹⁸

17 Meselâ müzâkereden 120 gün içinde sonuç çıkmamışsa “uzlaştırma” metodu uygulamasına geçilecektir. Uzlaştırma metodu, mürâcaatın kabûlünden sonra 90 gün içinde bir “uzlaştırıcı” atanmamışsa sona ermektedir. Uzlaştırma raporu hiç hazırlanmamış veya hazırlandığı halde taraflara 2 ay içinde ulaştırılmamışsa sözkonusu metod yine sona ermekte ve meseleyi tahkime götürme imkânı doğmaktadır.

18 Geniş anlamıyla uluslararası sermaye hareketlerine ilişkin bir diğer düzenleme 1988'de Basel Komitesi'nce imzalanmış olan Basel Anlaşması'dır. Literatürde Basel Mutâbakatı, Basel Kon-

ICSID¹⁹ (Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları/İhtilâfları Çözüm Merkezi) Dünya Bankası grubunu altındaki 5 temel kuruluş arasındadır. Uluslararası yatırımlar konusunda devlet ile yabancı ülke vatandaşı yatırımcı arasındaki ihtilâfları çözmek üzere [ICSID, 2006: 5 ve 12 (m. 1)] ihdas edilmiştir. Merkez ulusal hukuka mutlak olarak tâbi olmayan, tarafların rızâsı hâlinde onun dışında bir usul-esaslar mekanizması çerçevesinde ihtilâfi çözmeye çalışmaktadır. Merkez 2 ana çözüm yolu inşâ etmiştir: Uzlaştırma ve tahkim. Uzlaştırma yolunda taraflar arasında ihtilâfin çözümüne dâir bir anlaşmanın meydana getirilmesi sözkonusudur. Kısaca tarafların kendi aralarında “uzlaştırılması” hedeflenmektedir. Tahkim yolu ise bir muhâkeme, ihtilâfla ilgili olarak kimin haklı olduğunu tesbit etmek ve sonunda ihtilâfa çözüm bulmak üzere gerçekleştirilen yargılama mekanizması mahiyetindedir. ICSID esâsen yabancı yatırımlar konusunda bir uluslararası tahkim merkezi olarak mütâlaa edilebilir. ICSID Sözleşmesi 1966’da oluşturulmuş ve ülkelerin imzâsına açılmıştır.²⁰

ICSID’nin alanına giren ihtilâflar hem doğrudan yabancı yatırımlar (FDI) konusunda, hem de bir âkit devlet ile bir diğer âkit ülke vatandaşı yahut tüzel kişisi arasında meydana gelmiş [ICSID, 2006: 18 (m. 25); Kayıhan-Eski, 2010: 81; Artar, 2013: 108] anlaşmazlıklardır.²¹ Merkezin ihtilâf konusunda yetkili olabilmesi için hem ev sahibi ülkenin ve hem de diğer taraf durumundaki yabancı yatırımcının vatandaşı olduğu ülkenin ICSID sözleşmesini imzalamış olması gerekir. (Artar, 2013: 108) ICSID’nin ihtilâfa dâir ulaştığı çözüm sonucu tarafları, bu çerçevede devleti bağlayıcıdır. (Kayıhan-Eski, 2010: 83) Taraf devlet çözümün gereklerini kendi ülkesindeki nihai mahkeme kararları gibi yerine getirmek zorunda-

kordatosu, Basel 1988 Sermaye Anlaşması, Basel I, Basel II prensipleri süretinde de geçmektedir. Basel Komitesi Sermaye Anlaşması amaç itibarıyla MAI’den ayrılmaktadır, çünkü esas itibarıyla uluslararası finansal kurumları kontrol etmek amacına sahiptir. Bu yüzden uluslararası sermayenin hürriyetini, MAI gibi genişletici olmaktan öte, aksine daraltıcı karakterdedir. Basel Komitesi Sermaye Anlaşması, uluslararası finansal kurumlar-bankacılık alanında hem sonrası için bir çerçeve anlaşmasıdır, hem de bu alanda faaliyet göstermek itibarıyla yeterli sermaye düzeyi ile minimum iş idaresi standartları hususunda kriteriyumlar tesbit eder. (Hirst-Thompson, 1998: 165)

19 International Centre for Settlement of Investment Disputes

20 Türkiye ICSID Konvansiyonunu 1988’de imzalamıştır. (Kayıhan-Eski, 2010: 81) Ayrıca Anayasa’ya göre TBMM tarafından onaylanmış uluslararası sözleşme ve anlaşmalar anayasanın ve tüm mevzuatın üzerindedir. Bu münâsebetle ICSID sözleşmesi ve inşâ ettiği çözüm yolları (uzlaştırma ve tahkim) hukukumuzun bir parçası olup bağlayıcı ve iç hukuk normlarımızın üzerindedir.

21 Kısaca bunlar devlet ile yabancı reel ve tüzel kişiler arasındaki yatırım ihtilâflarıdır. Konusu yabancı yatırımlar olmayan ihtilâflar, her iki tarafı ülkeler veya şahıslar olan ihtilâflar, ev sahibi ülke ile kendi vatandaşı arasındaki ihtilâflar ICSID’ye götürülemez.

dır. [ICSID, 2006: 27 (m. 54); Artar, 2013: 110] Varılan çözüm esaslarının kanunlara veya diğer iç hukuk normlarına aykırılığı iddiâ edilemez.

Konusu ve tarafları itibarıyla ICSID alanına giren bir ihtilâfın Merkezde götürülebilmesi için tarafların bunu yazılı olarak beyân etmiş olmaları şarttır.²² (Kayıhan-Eski, 2010: 82) Bir ihtilâf hâlinde ICSID'ye gidileceği önceden yazılı olarak kararlaştırılmışsa herhangi bir taraf bundan re'sen rücû edemez. [ICSID, 2006: 18 (m. 25)] Tahkim sürecinde Merkez tarafların mutâbık kaldıkları bir mevzuat varsa onu uygular. Eğer bu açıdan ihtilâf veya boşluk varsa Merkez taraf ülke mevzuatını esas alıp uygular. [ICSID, 2006: 23 (m. 42); Kayıhan-Eski, 2010: 83]

ICSID İdarî Konsey, Sekreteryâ, “uzlaştırma” ve “hakem” panellerinden oluşur. İdarî Konsey âkit ülkelerin temsilcilerinden oluşur. Dünya Bankası Başkanı aynı zamanda Konsey'in de Başkanı'dır. Yargılama yapmaksızın idarî, finansal alanlarda; Merkez'in bütçesi konusunda; tahkim ve uzlaştırma usul-esasları konularında düzenlemeler yapıp kararlar almaktadır. [ICSID, 2006: 12-3 (m. 4-6)] Sekreteryâ Genel Sekreter ile Vekil Sekreterlerden oluşur. Sekreterler İdarî Konsey tarafından 2/3 çoğunluk esasına göre ve 6 yıl görev yapmak üzere seçilir. Genel Sekreter Merkez'in hem kanunî temsilcisi ve hem de asorumlu ana idarî görevlisidir. [ICSID, 2006: 14 (m. 9-11)] Her bir panelde 10 kişi vardır ve bunlar farklı ülke vatandaşlarından olmalıdır. Âkit devlet hebir panel için kendi vatandaşı olan 4 kişi teklif eder. Başkan panelleri âkit devletlerce teklif edilen kişilerden oluşturur. Panellerdeki kişiler nitelikli, hukuk, ticaret, endüstri, finans, ... vs. alanlarında tanınmış şahıslar olup birbakıma yargıçlık görevi icrâ etmektedirler. Panel üyeleri 6 yılda yenilenmelidir. Aynı kişi her iki panelde de görev yapabilir. [ICSID, 2006: 15 (m. 12-6)]

Uzlaştırma heyeti tek kişiden oluşabileceği gibi birden fazla kişiden de oluşabilir. [ICSID, 2006: 20 (m. 29)] Tahkim mahkemesi heyeti en az 3 üyeden oluşur. Tahkim mahkemesi heyetleri mutlak çoğunlukla karar verir. [ICSID, 2006: 25 (m. 48)] Taraflardan birisi tahkim mahkemesince verilmiş kararın gözden geçirilmesini ve müteâkiben temyizini talep edilebilir. [ICSID, 2006: 26 (m. 51-2)] Merkez'in verdiği nihaî karar kesindir.

22 Âkit devlet yabancı yatırım mevzuatında genel bir hüküm olarak uluslararası yatırım ihtilâflarının ICSID'de çözüleceğine yer vermişse bu, o devletin beyânı olarak her ihtilâf için geçerli kabul edilmektedir.

ICSID'nin doğrudan yabancı yatırım ihtilâflarının çözümü konusunda milletlerarası tahkim üzerine odaklandığı görülmektedir. İhtilâfların çözüm yolu olarak milletlerarası tahkim nitekim MAI'nin de temel bir prensibi mahiyetindedir.

MAI görüşmeleri ve uluslararası yatırımlar-sermaye hareketlerini mutlak bir liberal rejime kavuşturulması önce GATT/WTO çerçevesinde ele alınmak istenmiştir. Fakat WTO içerisinde yalnızca gelişmiş ülkeler değil, gelişmekte olan birçok ülke de bulunmaktadır. Bu ülkeler yabancı yatırımlara ilişkin uygulamaları pek çok kısıtlamalar içermektedir. Bu münasebetle böyle ülkeleri ikna etmenin kolay kolay mümkün olmadığı düşünülmüştür. Bu yüzden müzakerelerin gelişmiş ülkelerin üyesi olduğu OECD bünyesinde yürütülmesine karar verilmiştir. 1995'te MAI müzakerelerine OECD bünyesinde başlanmıştır.

MAI müzakereleri 1995'te OECD ülkeleri arasında²³ başlamış ve 1997'ye kadar gizlice yapılmıştır. Dünya kamuoyu MAI'den ancak 1997'de haberdar olabilmıştır.²⁴ Müzakereleri yürütenlerce resmî herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Müzakereler hangi aşamada, nasıl bir metne ulaşılabilir ya da nihaî metnin ne kadarlık kısmı teşekkül etti? Metinde neler var? Bunlar henüz tam olarak bilinmemektedir. Müzakereler sonrasında nasıl bir nihaî metne ulaşılacak? Nihaî şekline kavuştuktan sonra MAI nasıl yürürlüğe girecek, imzalanması için ulus devletlerden gerekli politik irade ve ortamı bulabilecek mi? Belirsizdir. Bu ve benzeri birçok konuda tahminlerle, sızıntı bilgiler ışığında değerlendirmeler yapılarak yol alınmak zorundadır.

Mayıs 1998'de MAI'nin ilk olarak OECD üyeleri için imzaya sunulması kararlaştırılmıştır.²⁵ Fakat bir taraftan müzakerelerin, katılımcılar arasındaki derin ihtilâflar dolayısıyla tamamlanamaması, diğer taraftan dünya kamuoyunun 1997'de haberdar olarak geniş çaplı, çok şiddetli bir reaksiyon göstermesi sebepleriyle bu mümkün olmamıştır. Mayıs 1998'de OECD Paris Kongresi'nde MAI'nin imzaya sunulmasının ertelenmesine ve müzakerelerinin tekrar WTO bünyesinde devam ettirilmesine karar verilmiştir ve müzâkereler hâlen de devam etmektedir.²⁶

23 OECD'nin mezkûr yılda henüz 29 üyesi vardı.

24 Kimi parlamenter ve sendikacılar tarafından elde edilip sızdırılan bilgiler sâyesinde.

25 MAI'nin, kesinleşip nihaî bir metih haline geldikten sonra önce OECD ülkelerinin imzalarına sunulması, sonra da OECD üyesi olmayan ülkelerin imzalarına açılması planlanmaktadır. (OECD, 1997)

26 MAI müzakerelerinin gizlilik içerisinde ve uzun müddet OECD bünyesinde yürütülmesi son

II. Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Hukukî Tanzimine İhtiyaç Var mı?

Dünya ekonomisinde 1945-70 (Bretton Woods) döneminin temel karakteristiği dış ticarete dayalı ekonomik büyümedir. Söz konusu dönemde dış ticaretteki hızlı büyümenin öne çıkmış olduğu görülmektedir.²⁷ Bir diğer ifadeyle zikredilen dönemde dünya ekonomisinde lokomotif unsur dış ticaret idi. Bu dönemde dış ticaretin hukukî-politik çerçevesi liberal bir nitelikteydi ve GATT tarafından oluşturulmaktaydı. 1970'lerden sonra dünya ekonomisinde hem dış ticaret hacmindeki büyüme önemli ölçüde yavaşlamış, hem de ekonomik büyüme oranı önemli ölçüde gerilemiştir.²⁸ Dünya ekonomisinde dış ticaret artık lokomotif unsur olma özelliğini kaybetmiştir.

1970'lerden itibaren dünya ekonomisinde uluslararası sermaye hareketleri hızla önem kazanmaya başlamıştır (Tonak, tarihsiz). Dünya ekonomisinde büyük bir finansal sermaye birikimi gerçekleşiyordu. Öyle ki, dünya ekonomisinde 1970'lerden itibaren²⁹ uluslararası portfölyö yatırımları ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları en önemli sürükleyici unsur haline geliyordu. Bu arada 1970'lerden itibaren dünya ekonomisinde öncelikle ekonomik alanda, daha önceki dönemin ulus devletleri yanibaşında hızla öne çıkıp güçlenmekte olan yeni bir aktör vardı: Çok uluslu şirketler.³⁰

Gelişmiş ekonomilerde 1970'lere gelindiğinde büyük bir finansal kapital birikimi gerçekleşmişti, fakat bu muazzam büyüklükteki finansal kapital hangi alanda kullanılacak, hangi ülkelerde yatırımlara dönüştürüle-

---

derece ilginç ve önemli bir husustur. Acaba sebebi nedir? Cevap açısından 1998 yılı itibarıyla dünyanın 500 en büyük şirketinin (ki bunlar çokuluslu/uluslararası şirketlerdir), menşeleri/ana vatanları itibarıyla 477 tanesinin OECD ülkelerine mensup olması önemli bir ipucudur.

27 Örneğin 1950-73 arasında, dünya dış ticaret hacminde ortalama olarak yaklaşık %9 oranında bir büyüme gözlemlenmiştir. Ekonomik büyüme ise yine ortalama ve yaklaşık olmak üzere %5 düzeyindeydi (İngiltere, ABD, Fransa, Almanya, Hollanda ve Japonya için). (Hirst-Thompson, 1998: 48)

28 Nitekim 1973-84 döneminde dünya ekonomisinde dış ticaret büyüme yaklaşık %3, ekonomik büyüme ise %2 oranında gerçekleşmişti (yine İngiltere, ABD, Fransa, Almanya, Hollanda ve Japonya için). (Hirst-Thompson, 1998: 48)

29 özellikle 1980 sonrasında

30 Aynı anlama gelmek üzere günümüzde “uluslararası şirketler” ya da “ulus ötesi şirketler” terimleri de kullanılmaktadır. Aslında “uluslararası şirket” ile “ulus ötesi şirket” ya da “çok uluslu şirket” farklıdır. Çünkü her uluslararası şirket çokuluslu ya da ulus ötesi şirket mahiyetinde değildir. “Uluslararası şirket”, “ulus ötesi şirket”, “çok uluslu şirket” terimleri esasen uluslararası ticarî ve iktisadî ilişkiler alanına dâhil kavramlardır. Bu kavramların gerek millî ve gerekse milletlerarası hukuk alanında bir karşılığı yoktur.

cekti? Çünkü 1970'lerle beraber başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünya ekonomisi önemli ölçüde nisbî bir durgunluk içerisine girmişti. Yani gelişmiş ülkelerde "sermayenin marjinal kâr haddi" önemli ölçüde düşmüştü. Şu halde muazzam finansal kapitalin "sermayenin marjinal kâr haddi"nin yüksek olduğu yeni sektörler, yeni ülkeler arayışı içerisine girmesi, kendisine bir çıkış yolu bulması icap ediyordu.³¹ Doğrudan yabancı sermaye ve portfölyö yatırımları bu arayışların sonucu olarak tezahür etti.

1970'lerden itibaren uluslararası sermaye hareketleri alanında bir diğer önemli ekonomik gelişme uluslararası finansal piyasalar ve finansal sermaye konusunda kuvvetli bir tekelleşme eğiliminin ortaya çıkmasıdır. Bu tekelleşme eğilimi, 1990'ların sonlarına doğru daha da büyümüştür.³²

Doğrudan Yabancı Yatırımlar (FDI, DYY) uluslararası sermaye hareketlerinin iki ana bileşeninden birisidir. Doğrudan Yabancı Yatırımlar 1970-2012 dönemi itibarıyla gerek gelişmiş ülkeler, gerekse gelişmekte olan ülkeler ve dünya ekonomisi açısından gittikçe daha fazla önem kazanmıştır. Ülke ekonomileri açısından bir makroiktisadî unsurun önemi ölçülürken sözkonusu unsurun mutlak seviyesine (büyüklüğüne) veya o ülkenin GS-YİH'sına oranına bakılabilir. Doğrudan Yabancı Yatırımların önemi ölçülürken ilâveten sâbit sermaye oluşumu içerisindeki payı dikkate alınmalıdır.

Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) olgusuna bu yönlerden yaklaşıldığında ilk olarak "mutlak seviyesi"nin (büyüklüğünün) 1970-2012 döneminde gittikçe arttığı görülmektedir. Gerek DYY girişi, gerekse çıkışı hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler ve tüm dünya açısından mutlak seviye olarak mütemâdiyen büyümüştür. (Ek II; Tablo E.II.A.1 ve Tablo

31 Avrupa'da sanayi devrimi sonrasında tarih içerisinde de konjonktürel olarak sermayenin marjinal kâr haddi azalmış ve bu hâl sermayenin marjinal kâr haddini yükseltmek üzere yeni arayışlara sevk etmiştir. Nitekim 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren dünya ekonomisine dış ticaret yoluyla Osmanlı İmparatorluğu, Çin, Hindistan, Mısır gibi yeni ülkelerin entegre edilmesi, aynı yüzyılın ikinci yarısından itibaren demiryolu yatırımları ve dış borç verme şeklinde dolaylı yabancı finansal sermaye ihracı Avrupa ülkelerinin bu minvaldeki arayışlarının sonucu idi.

32 Bir çalışmada ifade edildiğine göre (Yılmaz, 1998: 44) 1997 yılı itibarıyla dünyanın en büyük 10 finansal kuruluşunun toplam aktif tutarı 4.8 trilyon \$'dır ve bu, küresel türev piyasaları (futures, options, swaps, forward vb.) hacmine yakın bir meblâğdır. Bu 10 finansal kuruluş içerisinde 3 İsviçre, 3 ABD, 1 Fransız, 2 Japon ve 1 de İngiliz şirketi bulunmaktadır. Bu finansal kuruluşların piyasa paylarını incelediğimizde uluslararası finansal sermaye piyasalarında tekelleşme eğiliminin boyutu daha çarpıcı surette müşahede edilmektedir: Bu şirketlerden sadece 10 tanesinin piyasa payları toplamı, dünya piyasalarının %40'ına, 8 tanesinin piyasa payları ise dünya piyasalarının %80'ine ulaşmaktadır.

E.II.B.1; Şekil E.II.A.1-3 ve Şekil E.II.B.1-3) Bu, DYY'nin öneminin devamlı sùrette arttığını ifade eder.

İkinci olarak DYY çıkışının “gelişmiş ülkeler” açısından “nisbî önemi” 1970-2012 döneminde mütemâdiyen artmıştır. Çünkü bu ülkeler grubu itibarıyla çıkan DYY'nin GSYİH'larına oranının gittikçe büyüdüğü (Tablo E.II.B.4 ve Şekil E.II.B.4) müşahede edilmektedir.³³ İlâveten “gelişmekte olan ülkeler” açısından da DYY çıkışının GSYİH'larına oranının gittikçe büyüdüğü görülmektedir. Tabiatıyla DYY çıkışı aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler bakımından da gittikçe daha fazla önem kazanmıştır.

Üçüncü olarak DYY girişinin “gelişmekte olan ülkeler” noktai nazarından nisbî önemi 1970-2012 döneminde devamlı olarak büyümüştür. Zirâ DYY girişinin hem GSYİH'ya oranı, hem de sabit sermaye oluşumu içindeki payı, bir diğer ifadeyle GSYİH'ya ve sâbit sermaye oluşumuna katkısı devamlı olarak artmıştır. (Tablo E.II.A.5-6)

Gerek gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, gerekse dünya ekonomi nazarından DYY olgusunun öneminin gittikçe büyümesi “tanzim edilmesi” ihtiyacının da gittikçe arttığına işaret eder. Hukukî tanzim teşebbüslerinin niçin gelişmiş ülkelere geldiğini anlamak da mümkündür. Çünkü DYY'ların ihraç edicisi (anavatani) esas olarak gelişmiş ülkeler, özellikle de G8'dir. (Şekil E.II.B.1 ve 3) DYY çıkışı açısından dünya toplamı içerisinde gelişmiş ülkelerin payları ile gelişmekte olan ülkelerin payları arasında dönem boyunca azalma eğilimi göstermekle beraber büyük bir uçurum vardır. (Şekil E.II.B.5)

DYY girişi ve çıkışı hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülke grupları ve tüm dünya açısından 1996-2000 döneminde önemli bir sıçrama gerçekleştirmiştir. DYY çıkışının gelişmiş ülkeler açısından GSYİH'ya oranı, DYY girişinin gelişmekte olan ülkeler açısından GSYİH'ya oranı ve sabit sermaye oluşumu içindeki payı büyük bir yükseliş kaydetmiştir. (Şekil E.II.B.4, Şekil E.II.A.4 ve 5) Tabiatıyla DYY olgusunun gerek mutlak ve gerekse nisbî öneminde 1990'lardan itibaren büyük bir artış gözlenmektedir. Düzenleme teşebbüslerinin niçin 1990'lı yıllarda ivme kazandığı böylece anlamlı olmaktadır.

33 Gerçi gelişmiş ülkeler grubuna DYY girişinin GSYİH'larına oranı 1970-2012 dönemi boyunca artış kaydetmemiştir. Fakat bu hal gelişmiş ekonomiler bakımından DYY'nin nisbî öneminin arttığı gerçeğini değiştirmez.

DYY girişinin mutlak seviyesi 1970-2012 dönemi itibarıyla genel olarak gelişmekte olan ülkelere göre gelişmiş ülkeler grubu için daha yüksektir. Bir diğer ifadeyle Doğrudan Yabancı Yatırımların daha büyük kısmını gelişmiş ekonomiler ve özellikle G8 çekmektedir. (Şekil E.II.A.1 ve 3) Bununla beraber DYY girişinin mutlak seviyesi bakımından gelişmiş ve gelişmekte olan ülke grupları arasındaki fark gittikçe azalmıştır.

DYY girişinin nisbî seviyesi yani GSYİH ve sâbit sermaye oluşumu içindeki payı ise genel olarak gelişmekte olan ülkeler grubu için gelişmiş ülkelere göre daha yüksektir.³⁴ (Şekil E.II.A.4 ve 5) Bu, DYY girişi nisbî öneminin gelişmekte olan ülkeler açısından daha yüksek olduğunu ifade eder. Tabiatıyla DYY girişine gelişmiş ülkelere göre gelişmekte olan ülkelerin ihtiyacı daha fazladır.

1970-2012 döneminde hem mutlak seviye ve hem de dünya toplamı içerisindeki payı itibarıyla gelişmekte olan ülkelere DYY girişi mütemâdiyen artmıştır. Sözkonusu artış 1991-5 döneminden itibaren daha da kuvvetlenmiştir. (Şekil E.II.A.1, A.3 ve 6) Bu sebeple DYY ihracı noktai nazarından gelişmekte olan ülkelerin özellikle 1990'lardan itibaren gittikçe daha fazla önem kazandığı kaydedilebilir.

Dünya ekonomisinde 1970'lerden itibaren ekonomik alanda hızla yükselen uluslararası finansal sermaye, iktisadî alandaki gücü nisbetinde politik-hukukî alanda da güçlü olmak isteyecektir. Bu yeni unsur tabîî olarak politik-hukukî alanda kendisine yer aralamaya çalışacak, hürriyet-hakimiyet temin eden haklar talep edecektir. Bunun için önceki dönemin baş aktörü olan ulus devletlerle ve ulus devletli politik-hukukî yapı ile mücadele girişmesi gerekiyordu. Bunun anlamı genel bir ifadeyle çokuluslu sermayenin, kendisine politik-hukukî alanda hakimiyet imkânı sunacak yeni bir dünya sistemi için savaş vermeye başlamasıydı. Bir diğer bakımdan çokuluslu sermayenin öncesinin ulus devlet merkezli politik-hukukî yapısını "dönüştürmesi" gerekliydi.³⁵

Uluslararası finansal sermayenin dünya politik-hukukî yapısını dönüştürücülüğü yönünde ilk adımı yeni bir politik-hukukî çerçeve oluş-

34 İstisnâ olarak DYY girişinin sabit sermaye oluşumu içindeki payı gelişmiş ve gelişmekte olan ülke grupları itibarıyla 2011-2 döneminde eşitlenmiştir.

35 Finansal sermaye, sermayenin yeni bir varyasyonu, yeni bir formudur. İlaveten sermaye, tabiatı gereği devrimci-dönüştürücü bir karaktere sahiptir. Şu halde finansal sermayenin dönüştürücü-devrimci bir istikamette adım atması şaşırtıcı gelmemelidir.

turmaktır. Önceki dönemin uluslararası politik-hukukî yapısı ulus devlet merkezliydi, yani ulus devletin hakim olduğu bir yapıydı. Bu durumda uluslararası finansal sermayenin oluşturmak isteyeceği uluslararası hukukî-politik çerçeve/rejim, kaçınılmaz olarak, ulus devletin özgürlük ve hegemonya alanını daraltıcı bir istikamette olacaktır.

Burada iki husus vurgulanmalıdır: Birinci olarak gelişmiş ekonomilerde gelişmekte olan/gelişmemiş ekonomilere göre nisbeten sermaye bol, emek ise nisbeten kıttır. Buna karşılık gelişmekte olan/gelişmemiş ekonomilerde ise emek nisbeten bol ve sermaye nisbeten kıt durumdadır. Şu halde gelişmekte olan ekonomilere gelişmiş ekonomilerden sermaye hareketi-yabancı yatırımlar ile gelişmemiş ekonomilerden gelişmiş ekonomilere işgücü hareketi hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelere ekonomik yarar sağlayabilir. Uluslararası sermaye hareketlerinin hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ekonomiler açısından yararlı olabilmesi için, ne var ki, birtakım özel şartlar mevcut olmalıdır.³⁶

İkincisi günümüzde uluslararası sermaye hareketlerini uzun vadeli ve yalnızca fabrika, makine-teçhizat vb. gibi yabancı sabit sermaye yatırımları sûretinde sanmak son derece hatalıdır. Günümüzde uluslararası sermaye hareketleri önemli ölçüde kısa vadeli, spekülâtif kazanç peşinde koşan portfölyö (finansal sermaye) akımlarından teşekkül etmektedir. Bu tür sermaye, faiz farklılıkları³⁷ ve döviz kurlarına, daha doğrusu bunlardaki değişmelere bağlıdır. Spekülâtif kazanç için uluslararası finansal piyasalar arasında harekete geçmek üzere pusuda bekleyen, muazzam bir finansal sermaye stoku bulunmaktadır. Bu finansal sermaye stoku bir ekonomiye yöneldiğinde onu rahatlıkla yönlendirebilecek bir hacimdedir.

Gelişmekte olan ülkelere yönelen yabancı sermayenin sözkonusu ülkelerde hukukî-politik açıdan kendisini garanti altına almak istemesi son derece tabîîdir. Bir ülkeye girebilmesi, orada yatırım gerçekleştirebilmesi için, ev sahibi ülkeden politik-hukukî bakımdan garanti istemesi ve bu yolla gayr-ı iktisadî riskler karşısında korunmayı arzu etmesi normaldir. Politik-hukukî bakımdan güvenli görmediği bir ekonomide yabancı sermayenin yatırım yapması son derece riskli bu yüzden de irrasyoneldir. Sonuçta,

36 Bir diğer ifadeyle bunun için, en önemli nokta uluslararası sermaye hareketlerinin hangi şartlarla hareket etmekte olduğudur.

37 dış faiz-iç faiz haddi farkına

yabancı sermayenin yatırım yapabilmesi için ev sahibi ülkeden, kendisinin politik-hukukî güvenliğini sağlamasını/taahhüt etmesini şart koşması kolayca anlaşılabilir. Bu, ev sahibi ülkede politik-kamusal otorite karşısında iktisadî olmayan unsurlar/riskler itibarıyla yabancı sermaye yatırımlarını garanti ve güvenliğe kavuşturan yeni bir hukukî-politik çerçeve/rejim oluşturulmasını zorunlu kılar. Sözkonusu yeni hukukî-politik çerçeve yabancı sermaye bakımından önemli ölçüde liberal karakterde olmalıdır.

Ne var ki, ev sahibi ülke ulus devletlerinin ve toplumlarının yabancı sermaye karşısında, yabancı sermayenin kendi ekonomisine iktisadî kazanç getirebilmesi için bir takım güvencelere, daha doğrusu korunmaya ihtiyacı vardır. Yabancı sermaye karşısında, ev sahibi ülkeyi tümüyle korumasız bırakan bir hukukî-politik düzenleme/çerçeve, yabancı sermaye hareketlerini yalnızca yabancı sermaye açısından yararlı kılacak, ama ev sahibi ekonomi açısından hiçbir yarar getirmeyeceği gibi birtakım zararlara yol açabilecektir.

Şu halde yeni hukukî-politik düzenleme mutlak düzeyde liberal bir karakter taşımamalıdır. Sözkonusu hukukî-politik çerçeve yalnızca yabancı sermaye lehine maddeler içermemeli, yabancı sermaye ile ev sahibi ülke arasında bir denge ve adalet tesis etmelidir. Bunun anlamı uluslararası sermaye hareketleri alanında yabancı sermaye aleyhine birtakım kısıtlamalar getirilmesinin gerekliliğidir.³⁸ Yabancı sermayeye mutlak derecede hürriyet sağlanması, onun, ev sahibi ülke ekonomisinin tümüyle aleyhine ve yalnızca kendisi lehine hareket edebilme imkânına kavuşması demektir.

Nitekim bir çalışmaya göre (Yılmaz, 1998: 35-40) 1997-8 Asya Krizi'nin arka planında ana vatani ABD olan spekülâtif amaçlı, kısa vadeli finansal sermaye vardır. Böyle bir tez şüphesiz spekülâtif bir karakter taşımaktadır. Ne var ki, bugünden geriye bakılıp özellikle Kriz'in sonuçları incelendiğinde dolaylı da olsa oldukça önemli argümanlara sahip olduğu görülmektedir. Teze göre ABD'li spekülâtör ve sermaye sahiplerinin Uzakdoğu Asya Krizi'ni çıkartmaları için yeterince sebep bulunmaktaydı: Birinci olarak bölgenin reel ekonomisi dünya piyasalarında ABD'ye büyük bir rakipti ve çökertilmesi gerekiyordu. İkinci olarak bu ülkelerin

38 Yabancı sermaye hareketlerinin genelde ev sahibi ülkeye özelde gelişmekte olan ekonomilere de sosyo-ekonomik refah getirebilmesi için sözkonusu düzenlemenin uluslararası alanda yalnızca sermaye dolaşımının serbestiyetini değil, işgücünün serbest dolaşımını da içermesi gerekir.

yabancı sermayeye ilişkin tümüyle liberal bir rejime geçmeye mecbur kınılmaları, bunun için ise IMF ve Dünya Bankası'na muhtaç, bu kurumların telkinlerine açık hale gelmeleri gerekiyordu. Bunun bir diğer şartı ise bölgede ulusal-yerel bankacılık ve finansal kuruluşlarının çökmesi idi. Üçüncü olarak yabancı sermaye ve ekonomik büyüme dolayısıyla bölge ekonomileri işgücü bakımından tam istihdama yaklaşmış, işsizlik önemli ölçüde azalmıştı. Bu, daha önceden son derece düşük olan ve yabancı sermaye yatırımları itibarıyla bölgeyi câzip kılan işgücü ücret hadlerinde bir yükselme eğilimi doğurmuştu. Bölgenin, yabancı sermaye yatırımları bakımından câzibesini devam ettirmesi için bölge ülkelerinde tekrar işsizlik meselesi ortaya çıkmalı, bu sâyede ücret hadleri düşmeliydi.

Asya Krizi kronolojik gelişimi ele alındığında da görüldüğü gibi kaynağı itibarıyla bir "reel ekonomik kriz" değil, "finansal kriz" idi.³⁹ Sonrasında gerçekten bu sebeplerin işaret ettiği amaçlar gerçekleşmişti: Bölgede reel ekonomik alanda faaliyet gösteren büyük şirketler, iflas ettikleri için hem bölgenin reel üretimi önemli ölçüde geriledi, hem de sözkonusu şirketler hızla değer kaybettiler ve kimisi ABD ana vatanlı yabancı sermaye tarafından son derece ucuza kapatıldı. (Yılmaz, 1998: 39) Bölgedeki finansal sistemler çöktü ve ülkeler IMF ile Dünya Bankası'na muhtaç duruma düştüler. Tekrar işsizlik problemi ortaya çıktı ve ücret hadleri düştü.⁴⁰

39 Kriz öncesinde Asya ekonomilerine ilişkin herhangi bir kriz çıkacağı hiç tahmin edilmemekteydi. Çünkü bu ülkelerin ekonomilerinin, kendilerine ilişkin makro ekonomik veriler dikkate alındığında, sağlam ve istikrarlı oldukları müşâhede edilmekteydi. Genel olarak düşük bir enflasyon haddi, fazla veren bir bütçe ve yeterli döviz rezervlerine sahip ekonomilerdi. (Yılmaz, tarihsiz: 22-3) Asya ülkeleri ekonomilerinde gerçi aşırı (%43 düzeyinde) bir kapasite fazlası vardı. Dünya kapasite fazlası ortalaması ise %32 düzeyinde idi. Fakat bu, krizin kaynağını teşkil etmedi, yalnızca krizin derinleşmesine katkıda bulundu. (Yılmaz, 1998b: 37)

40 Aynı teze göre Asya Krizi'nin ortaya çıkarılışı şu surette tasvir edilebilir: Bölge ülkelerinde finansal sermaye piyasaları, Kriz öncelerinde, işlem hacimleri itibarıyla çok büyük bir derinliğe sahip değillerdi. ABD'li spekülâtörler bu finansal piyasalara yönelerek, külliyetli miktarda hisse senedi-tahvil alımında bulundular. Çok fazla derinliğe sahip olmayan bu piyasalarda, indeks hızla yükseldi ve bu piyasalar derinlik kazandı. Böylece o ülkelerdeki yatırımcılar açısından da, sözkonusu finansal piyasalar, cazip hale geldi. Sonuçta, ABD'li sermayedarlar son derece düşük fiyatlardan aldıkları tahvil-hisse senedi kâğıtlarını, piyasalar derinlik kazandıktan sonra, daha yüksek fiyatlardan ev sahibi ülkelerin yatırımcılarına sattılar. Böylece büyük bir kâr elde etmişlerdi. Yüksek fiyatlardan satın alınmış olan kâğıtlar, ulusal portföy yatırımcılarının elinde iken, bölge finansal piyasalarından ABD menşeli yabancı sermaye önemli ölçüde, fakat gizlice dışarıya kaçıp ana vatanına çekildi. ABD'li spekülâtörler ellerinde ihtiyat gereği tuttıkları son kâğıtları da finansal piyasalara arz ettiler ve bu piyasalarda indeks hızla düşmeye başladı. Bu arada ulusal para birimleri dolar karşısında hızla değer kaybetmekteydi. Bölge ülkelerinin döviz rezervleri gerçi yeterli düzeyde vardı, ancak bunlar merkez bankalarınca vadeli mevduat

Asya Krizi, uluslararası sermaye hareketlerinin kontrol altına alınması ve bunu gerçekleştirecek hukukî düzenlemelere gidilmesini ileri süren görüşü kuvvetlendirdi. Gerçekten özellikle kısa vadeli yabancı sermaye hareketlerine kontrol getiren tedbirler alınabilmiş, ekonomiden yabancı sermaye-döviz kaçışının âniden değil tadrîcen meydana gelmesi sağlanmış olsaydı, Asya Krizi yine de vukû bulur muydu tartışması bir tarafa muhtemelen büyük bir hızla yayılıp o derecede derinleşmezdi.

III. MAI'nin Esasları

MAI hakkında, sızan ve web sayfalarından gelen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla (Önder, tarihsiz: 5) gelişmiş ülkeler arasında hâlâ derin görüş ayrılıkları bulunmaktadır. MAI, dünya kamuoyuna mâlolmuş, makalelere, tartışmalara konu olmuş durumda değildir. Bir taslak halinde ve üzerindeki gizlilik perdesi henüz ortadan kalkmamış durumdadır. Hakkında resmî bir açıklama yapılmamış olduğu için, MAI'nin muhtevası üzerine en ciddi zorluk onun esrarlılığını korumakta oluşudur. Zira sızan haberler ile Web sayfalarına ulaşmış bilgilere dayanmaktan başka çare yoktur. Bu tür bilgi ya da haberler ne ölçüde doğru oldukları bakımından kuşkuludur. Muhtelif taslakları hakkında dolaylı olarak ulaşılabilen, çoğunlukla sızıntı niteliğinde haberlerden hareketle MAI'nin esas itibarıyla aşağıdaki hükümleri içerdiği kaydedilebilir:

1. “Millî muâmele prensibi”

Millî muâmele prensibini şu madde ifade etmektedir: “Her âkit taraf, bir başka âkit tarafın yatırımcılarına ve onların yatırımlarına, (benzer şartlarda), kendi (ulusal) yatırımcılarına ve onların yatırımlarına uyguladığı muâmeleden daha az elverişli olmayan bir muamele uygulayacaktır”. (OECD, 1998: 13; Yılmaz, 1998: 40)

Millî muâmele prensibi şu surette daha anlaşılabilir şekilde ifade edilebilir: “Her âkit ev sahibi ülke, yabancı yatırımcı ve yatırımlara, ulusal yatırımcı ve yatırımlarına sağladığı her hak ve imkânı tanımak mecbûriyetindedir.” Ulusal yatırımcı ve yatırımlara, yabancı yatırımcı ve yatırımcılara nisbeten, daha fazla hak tanınması, sübvansiyon, vergi indirimi vb. ko-

---

durumunda kredi olarak kullanılmaktaydı. Dolayısıyla merkez bankaları yükselen döviz kurlarına yeteri kadar ve hızla müdahale etmekte başarısız kaldılar. Bu surette finansal kriz patlak verdi.

laylıklar bahşetmesi mümkün değildir. Ev sahibi ülke, ulusal yatırımcı ve yatırımlar ile yabancı yatırımcı ve yatırımlar arasında birincisinin lehine ikincisinin aleyhine olmak üzere kesinlikle herhangi bir ayırım yapamaz. Fakat ulusal yatırımcı ve yatırımlara birtakım mükellefiyetler getirebilmesi mümkündür.⁴¹ Buna karşılık sonraki bir maddeden de anlaşılacağı üzere⁴² yabancı yatırımcı ve yatırımlara ise ev sahibi ülke herhangi bir sorumluluk-yükümlülük getiremez.⁴³

2. “En fazla kayırılan ulus/ülke prensibi”

En fazla kayırılan ülke prensibine göre⁴⁴ ev sahibi ülke, ana vatanları farklı ülkeler olan yabancı yatırımcılar arasında eşit davranmak, herhangi bir ayırım yapmamak zorundadır. Ev sahibi ülke, herhangi bir yabancı yatırımcıya kendisinden yatırımcı-yatırımlara en fazla avantaj, hak, kolaylık, imtiyaz vb. sağladığı⁴⁵ ülkeden (yabancı) yatırım-yatırımcılara tanımakta olduğu her hak, kolaylık, imtiyaz vb.’ni tanımakla (OECD, 1998: 13.) mükelleftir.⁴⁶

Bu madde ayrıca iki taraflı bir anlaşma ile iki ülkenin yalnızca birbirlerinden yabancı yatırımcılara ana vatani diğer ülkeler olan yabancı yatırımcılara nazaran daha fazla hak, kolaylık, imtiyaz vs. tanıma imkânını ortadan kaldırmaktadır.

3. “Yatırım” kavramı ve kapsamının genişletilmesi

MAI ile “yatırım” kavramı son derece genişletilmektedir. MAI “yukarıdan aşağıya bir anlaşma”dır. (Satlıgan, tarihsiz: 7) Bu yüzden “kapsar olmak” karinesi geçerlidir. Bir husus⁴⁷ MAI’de istisnâ tutulduğu açıkça ifade edilmediği müddetçe, MAI hükümlerine tâbidir. (OECD, 1998: 18-

41 Çünkü bu hususa hiç temas edilmemiştir.

42 Madde 4

43 Burada açıkça görülmektedir ki, ulusal yatırımcılar karşısında yabancı yatırımcılar ekonomik bakımdan daha avantajlı bir statüye kavuşmaktadırlar. (Ormanoglu, 2004: 83)

44 Bu prensip hukukî çalışmalarda “en fazla izne sahip millet” (Tuğlacı, 2008), “en çok müsâdeye mazhar millet” (Sak, 1996), “en ziyâde müsâdeye mazhar millet kaydı” (Aydoğmuş, 2009), “en fazla müsâdeye mazhar ülke”, “en fazla gözetilen ülke” şartı şeklinde geçmektedir.

45 en fazla kayırdığı

46 Üye ülke şeffaflık açısından da yatırımcılar arasında eşit davranmalı, yatırımcının ihtiyaç duyduğu genel bilgi ve verileri derhal temin etmelidir. Gerekli istatistiki verileri temin etmemek gibi bir yoldan hiçbir yatırımcının yatırım yapmasına mâni olunamaz.

47 Örneğin bir yatırım türü

20; Yılmaz, 1998: 40) Sabit sermaye yatırımından portfölyö yatırımına, üretimden satış ve pazarlamaya, taşımacılığa dek her aşamaya kadar hepsi “yatırım” kavramına dâhildir.⁴⁸ Bu, çok önemli sonuçlar doğurmaktadır.

4. Yabancı yatırımcı ve yatırımlara sosyo-ekonomik, politik alanda ev sahibi ülkenin herhangi bir tahdit, sorumluluk, şart vs. getirememesi

Ev sahibi ülke yabancı yatırımcıya; (i) belli bir oranda ihracatta bulunmak, (ii) tümüyle ithal etmeyip o ülkeden belirli bir oranda işgücü, ham madde, yarı mamul, mal ve hizmet satın alıp üretimde kullanmak, (iii) üretim teknolojisini geliştirmek-teknoloji transfer etmek, AR-GE çalışmalarında bulunmak, (iv) kârının belirli bir haddini dışarıya transfer etmeyip ülke içinde tutmak, (v) elde ettiği dövizin belirli bir miktarını ülke içinde tutmak, (vi) çevre koruma, çalışma şartlarının iyileştirilmesi vs. herhangi bir mükellefiyet getiremez. (OECD, 1998: 18-20; Özyakışır, 2007: 4)⁴⁹ Ev sahibi ülkenin yabancı yatırımcıya bu yönde bir zorunluluk getirmesi “kamulaştırma-mülksüzleştirme” kabul edilmektedir.

Bu madde fiyat istikrarı, dış ödemeler dengesi (hem sermaye hesabı hem de carî işlemler hesabı itibarıyla), tam istihdam, endüstrileşme-üretim teknolojisinin gelişmesi-ekonomik kalkınma gibi hedefler bakımından ev sahibi ülkenin yabancı sermayeden yararlanma, kazanç sağlama imkânını ortadan kaldırmaktadır. Daha doğrusu yabancı yatırımcıların insafına bırakılmaktadır. Şu halde bu madde ev sahibi ülkenin iktisat politikalarını en azından önemli ölçüde kısıtlayıcı bir karakter taşımaktadır. MAI, yalnızca bu madde ile bile uluslararası sermaye hareketlerinin ev sahibi ülke ekonomisinin lehine sonuçlar vermesi imkânını ortadan kaldırmaktadır.

48 Kâr (meta') kaynağı olmasa bile bir yabancı şirket veya devlet tarafından kontrol edilmekte ise o faaliyet de yatırım tanımına dâhil edilmektedir. Ayrıca yalnızca maddî değil, sanatsal-kültürel-entellektüel faaliyetler de yatırım kapsamına girmektedir. (OECD, 1998: 11; Clarke, 1997: 4)

49 Diğer taraftan ev sahibi ülkeye yabancı yatırımcı için mükellefiyet koyma imkânı şu istisnâî haller için tanınmıştır: (i) Kanunlar ve hukuk düzeninin ile MAI ile tezat halinde olması ve kamu düzeninin emniyetinin zorunlu kılması, (ii) İnsan, hayvan ve bitki haklarını muhafaza etmek itibarıyla zorunlu olması, (iii) Yenilenebilir veya yenilenemeyez –tüketilebilir- tabîî kaynakların muhafaza açısından zorunlu olması.

Bu madde ile “örneğin Çin’in son dönem ekonomik büyümesinde önemli rol oynayan yabancı yatırımcıların ihracat yapma, işletmelerinde yerli teknik eleman ve işgücü istihdam etme, eğitime zorunluluğu gibi tedbirler bir kalemde uygulanamaz kılınmaktadır”. (Tonak, tarihsiz)a, s. 19)

5. İhtilâfların çözümü: Dâva mercii milletlerarası mahkeme

MAI’de ihtilâflar 2 kategoriye ayrılmaktadır: (i) Devlet ile diğer devletler arasındaki ihtilâflar, (ii) Devlet ile bir yabancı yatırımcı arasındaki ihtilâflar. (OECD, 1998: 62 ve 69) Her iki tür ihtilâf için kaydedilen “çözüm yolu” aynıdır. (OECD, 1998: 62-75) Burada diğer devletler ile kastedilen Anlaşmaya imzâ atmış olan diğer ülkelerdir.

İhtilâf önce karşı tarafla müzâkere ve istişâre yoluyla çözülmeye çalışılır. (OECD, 1998: 69) Sonuç alınmadığında bir tavsiye mercii olan “taraf- lar grubu”na götürülür. Çözüme yine de varılamaması durumunda ise özel bir uluslararası mahkeme önünde “tahkim”e⁵⁰ gidilir. (OECD, 1998: 69)⁵¹ İhtilaf konusunda nihaî çözüm mercii uluslararası mahkemedir. Uluslara- rası mahkemenin kararları bağlayıcıdır.⁵²

Yatırımcı-ülke arasındaki ihtilâflarda dava hakkı yalnızca yabancı yatırımcıya⁵³ tanınmaktadır. Ne ev sahibi ülkenin ne de o ülke vatandaşlarının yabancı yatırımcı aleyhine dava hakkı yoktur. (Albala, 1998: 7; Ormanog- lu, 2004: 84) Bu, yabancı yatırımcının dava hakkına sahip olduğu halde hukûken davalı olma ehliyet ve sorumluluğundan muaf olması anlamına gelir. Diğer taraftan ev sahibi ülkenin veya onun vatandaşlarının davalı olma ehliyet ve sorumluluğuna sahip oldukları halde dava hakkına sahip olmamaları, hukuk ve adalet yönünden büyük bir eşitsizliktir.

Uluslararası mahkeme davayı kabul ederse; (i) Anlaşmanın gerektir- diği mecbûriyetleri ev sahibi ülkenin yerine getirmediğini ilâna, (ii) hem yabancı yatırımcının zararına yol açan politika tedbirinin kaldırılmasına,⁵⁴

50 Milletlerarası tahkim

51 Milletlerarası tahkim heyetinin oluşumu için önce taraflar anlaşarak 1’er hakem tayin ederler, sonra da bu iki hakem üçüncü hakemi belirler. Eğer taraflar hakem heyetinin oluşumu hususunda anlaşamaz iseler bir genel sekreter belirlerler; sonra genel sekreter hakemleri seçer. Mahkeme lüzumlu görmesi halinde bir “ehli vukuf” (“bilirkişi”) heyeti oluşmasını isteyebi- lir. Hakemler görev yaparken tarafsız olmalıdırlar. Tarafsız davranılmaması, hakem heyetinin usûlüne uygun oluşmaması vs. sebepler mahkeme heyetinin verdiği kararın iptali için geçerli gerekçeler arasındadır. (OECD, 1998: 64-7 ve 71-3.)

52 Uluslararası tahkim mahkemesinin verdiği karara karşı temyiz kâbildir. Fakat temyiz mercii yine bir uluslararası tahkim mahkemesidir. Yalnızca tahkim heyeti öncekinden farklı olacaktır. Yeni tahkim mahkemesinin verdiği karar artık kesindir. (OECD, 1998: 67.)

53 Bu şirket gibi bir tüzel kişi de gerçek kişi de olabilir.

54 Yabancı yatırımcı için zararın devam etmemesi itibarıyla “uygun (önceki) durum”un yeniden tesis edilmesine

hem de tazminat ödenmesine, (iii) zararın doğması öncesi durumunu yeniden tesis mümkün değil ise ev sahibi ülke tarafından yabancı yatırımcıya miktarı belirli bir tazminat ödenmesine,⁵⁵ (iv) başka bir çıkış yoluna hükmedebilir. (OECD, 1998: 74; Yılmaz, 1998: 43)

6. Şirket kilit personeli, yönetici ve çalışanları vb.nin; ev sahibi ülkeye giriş-çıkışında ev sahibi ülke vatandaşlarına eşit hakka sahip olması

Yabancı yatırımcılar ve yabancı şirketlerin kilit personelleri (yöneticiler ve uzmanlar gibi), herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın ev sahibi ülkeye her zaman, istedikleri gibi giriş-çıkış yapabilirler ya da orada kalabilirler. (OECD, 1998: 14; Satlıgan, tarihsiz: 9) Ev sahibi ülkeden her zaman serbestçe çalışma izni alabilirler. Yabancı yatırımcılar ve yabancı şirketlerin kilit personelleri bir bakıma üstün vatandaş statüsündedirler. (Clarke, 1997: 4)⁵⁶

7. Şirket yöneticilerinin ev sahibi ülke vatandaşlarından olması şeklinde ev sahibi ülkenin bir mecburiyet getirememesi

Ev sahibi ülke, yabancı yatırımcıya, şirket yöneticilerinin ya da yönetim kurulu üyelerinin kendi vatandaşlarından ya da muayyen bir yabancı ülkeden olması şeklinde herhangi bir şart koşamaz. (OECD, 1998: 16; Yılmaz, 1998: 43)

8. MAI'ye girdikten sonra çıkış süresi

MAI hükümleri ev sahibi ülkede yalnızca imzalandıktan sonra gerçekleştirilen değil, imzalanması öncesinde gerçekleştirilmiş yabancı yatırımlar için de geçerli olacaktır. (OECD, 1998: 61; Önder, 1998: 33; Özyakışır, 2007: 4)

MAI'ye imza atan bir ülke ancak en az 5 yıl sonra MAI'den çıkabilir. MAI hükümleri ev sahibi ülkede, MAI'den çıktıktan sonra da 15 yıl kadar geçerli olacaktır. (OECD, 1998: 104; Önder, 1998: 33) Şu halde MAI'ye

55 Tazminâta zararın doğuşundan tazminâtın ödenmesine kadarki süre için tazminâtın ana kısmına tahakkuk ettirilecek faiz meblâğı da dâhildir.

56 Burada önemli bir nokta daha vurgulanabilir: Yabancı yatırımcının ev sahibi ülkedeki şirketlerinde istihdam etmek istediği işçi statüsündeki kişiler de ev sahibi ülkeye istedikleri gibi serbestçe giriş yapabileceklerdir. Ev sahibi ülke kendi sınırları içindeki şirketlerde yabancı yatırımcının, istihdam etmek üzere işgücü getirmesine hiçbir kısıtlama getiremeyecektir. Bir diğer deyişle yabancı yatırımcı dışardan ev sahibi ülkeye işgücü transfer etmekte tümüyle serbesttir. (OECD, 1998: 17)

imza atılması MAI hükümlerinin fiilî olarak asgari 20 yıl imza atan ülkede geçerli olacağı anlamına gelmektedir.

9. Devlet tekellerinin kaldırılması, özelleştirmede ayrımcı davranılmaması

Devlet yeni tekeller oluşturamayacak, mevcut devlet tekelleri kaldırılacaktır. (OECD, 1998: 32)⁵⁷ Burada yabancı yatırımcının kârlılık alanının devlet tekelleri oluşturulması yoluyla kısıtlanma yolu kapatılmaktadır.

Ne var ki, yabancı yatırımcılar tarafından oluşturulabilecek tekeller konusuna MAI’de hiç değinilmemektedir. MAI’ye göre ev sahibi ülkenin yabancı şirketlerin oluşturduğu tekeller karşısında tekelleşmeyi önleyici tedbirler alabilmesi imkânsızdır.⁵⁸

Ev sahibi ülke özelleştirme konusunda yabancı yatırımcılar aleyhine herhangi bir ayırım yapamaz. (OECD, 1998: 27) Bu çerçevede bir kurumun özelleştirilmesi esnasında satışların o kurumda çalışanlara yapılması ya da öncelik tanınması yasaklanmaktadır. Altın hisseler veya satışların yalnızca o ülke vatandaşlarıyla sınırlı tutulması da yasaklanmaktadır. Buna karşılık özelleştirilen kurum/kuruluşlar üzerinde devletin özelleştirme sonrasında da belirli bir ölçüde denetim yapabilmesine açıkça izin verilmektedir. (Satılgan, tarihsiz: 11)

10. Devlet tarafından ülkede “standartlar”ın düşürülememesi

Ülkeye yabancı yatırımcıları cezb etmek ya da başka bir maksatla devlet “standartlar” düşüremez. (OECD, 1998: 53-4) “Standart” terimi burada “hayat standartları”, “emek/çalışma standartları” ve “çevre standartları”nı ihtivâ etmektedir. Şu halde yabancı sermaye lehine olmak üzere ülke içerisinde standartları aşağı çekerek yabancı yatırımlar açısından diğer ülkeler karşısında avantajlı duruma gelinemez.

57 Ayrıca bir tekel ilgâ veya tanzim edilirken ülke yatırımcılar arasında asla ayrımcı muâmelede bulunamayacaktır. Kaldırılmamış ise bir devlet tekelinin veya özel tekelin yatırımcılar karşısında “eşit” davranmasını ülke teminât altına almakla mükelleftir. Bu çerçevede bir tekel gerek bir üretim faktörü satın alırken gerekse bir malı temin ederken yerli ve yabancı firmalar arasında miktar, fiyat, ... vs. herhangi bir açıdan ayrımcı davranamaz. (OECD, 1998: 33-36.)

58 Halbu ki “yatırım” kavramı dikkate alındığında yatırımcı “bir yabancı devlet kontrolündeki firma” da olabilir. (OECD, 1998: 11.) Tabiatıyla yabancı yatırımcı tarafından oluşturulan tekel bir yabancı devlet tarafından kontrol edilmekte olabilir. Bu türden bir tekele karşı dahi ev sahibi ülkenin tedbirler alabilmesine MAI’de işaret edilmemiştir.

11. Yabancı yatırımların “kamulaştırma”, “devletleştirme” ve “siyasî-askerî karışıklar”a karşı himâye edilmesi

Yabancı yatırımlar doğrudan veya dolaylı sûrette kamulaştırılmaz ya da millileştirilemez. (OECD, 1998: 56) Kamulaştırma ve devletleştirme hususunda farklı kriterler tesbit edilemez. *Kamu menfaati gerektirdiğinde* ev sahibi ülkeye yatırımın kamulaştırılması veya devletleştirilmesi hususunda hak tanınmıştır. (OECD, 1998: 56) Bu sırada; (ı) ayrımcı temelde davranılmaması, (ii) kanunî sürece uygunluk, (iv) tazminat miktarının yatırımın gerçek değerini⁵⁹ tam karşılama, (v) tazminatın hemen ödenmesi, (vi) tazminat olarak ödenen meblâğın serbestçe transfer edilebilmesi, (vii) tazminatın faiz unsurunu içermesi, (viii) şartları (OECD, 1998: 56-7) yerine getirilmelidir.

Savaş, ihtilâl, askerî ihtilâf, sivil ayaklanma, ... vs. herhangi bir kargaşaya durumunda yabancı yatırımlar ev sahibi ülke-devlet tarafından korunmalıdır. Bu tür olaylar halinde ev sahibi ülke “en çok kayırılan yatırımcı” prensibine göre hareket etmelidir. Yabancı yatırımların korunması bedelinin ödenmesi, kargaşa vakası öncesindeki durumun yatırımcı açısından tesis edilmesi, tazminat ödenmesi veya bir başka (OECD, 1998: 57) şekilde olabilir.

12. “Transfer” serbestisi

Ülke yabancı yatırım ile ilgili tüm ödemelerin bir diğer ülkeye serbestçe ve gecikmeksizin transfer edilebilmesini temin etmelidir. (OECD, 1998: 58) “Transferler” terimi burada şunları ihtivâ etmektedir: (ı) başlangıç sermaye veya yatırımı sürdürmek ya da artırmak için ilâve meblâğ, (ii) kazançlar (getiriler), (iii) herhangi bir ödünç anlaşmasını içeren mukâveleye tâbi ödemeler, (iv) yatırımın tümünden ya da kısmen tasfiyesinden ya da satışından doğan meblâğ, (v) ev sahibi ülkeden tahsil edilen bedel veya tazminat mahiyetindeki meblâğ, (vi) bir ihtilâf çözümünden doğan ödemeler, (vii) yatırımla ilgili olarak başka ülkelerden getirilen personele yapılan ödemeler. (OECD, 1998: 58)

Ev sahibi ülke “transfer serbestisi” esas çerçevesinde; (ı) transfer edilmesi sözkonusu fonun miktar olarak serbestçe dövize çevrilebilmesi, (ii)

⁵⁹ yatırımın kamulaştırma-devletleştirme vakası öncesindeki piyasa değeri

döviz dönüşme sırasında o tarihteki serbest kuru kıstas alınmalı, (ııı) döviz piyasası yok ise “Hususî Çekme Hakkı”na dâhil en son döviz kuru seviyesinin kullanılmalıdır. (OECD, 1998: 58)

Ev sahibi ülkeye bazı hallerde transfer serbestisine müdâhale edip tahdit veya yasak getirme hakkı tanınmıştır. Ülke transfer muâmelesini erteleyebilir ya da önleyebilir. Ancak müdâhale sırasında eşit, ayrımcılıktan uzak ve iyi niyet ölçüleri çerçevesinde hareket etmelidir. Sözkonusu haller; (ı) kreditor (alacaklı) haklarının korunması, (ıı) mevzuat ve düzenlemelerle tutarlılığa dayanması, (ııı) cezâi suç veya suçluların muhâkeme edilmesi ile irtibatlı olması sûtretinde (OECD, 1998: 59) sıralanabilir.

IV. Hukukî Rejim İtibarıyla MAI Çerçevesinde Gelen Yabancı Sermaye Ulusal Ekonomiye Ne Kazandırabilir, Ne Kaybettirebilir?

MAI, yürürlüğe girerse, hukukî statüsü itibarıyla ulusal anayasa ve mevzuatın üzerinde bir “uluslararası anayasa” olacaktır. Genel olarak uluslararası anlaşmalar/sözleşmeler ulus devlet açısından tüm iç hukuk normlarının üzerindedir.⁶⁰ Bu münasebetle MAI’ye imza atan bir ülke kanunlar, anayasa vs. iç hukuk normlarını MAI ile uyumlu hale getirmek zorundadır. (Özyakışır, 2007: 4) Bir diğer ifadeyle uyum yasalarını çıkarmalıdır.

İmza atan bir ülke açısından MAI hükümlerinin fiilen en az 20 yıl geçerli olacağına kararlaştırılması demokratik bakımdan son derece sakıncalıdır. Milletvekilliği seçimlerinin ortalama 5 yıllığına yapılmakta olduğunu varsayalım. Bunun anlamı, milletvekillerine ve onlardan teşekkül eden meclise kendisini idare ve temsil etme vekaletini-yetkisini toplumun 5 yıllığına vermekte olmasıdır. Milletvekillerinin topluma karşı politik sorumluluğu da 5 yıla sınırlıdır. Fakat meclis MAI’ye imza attığında bunun maddeleri en az 20 yıl yani tam 4 seçim dönemi geçerli olacaktır. Bir meclisin MAI’ye imza atması, bu yüzden, kendisine toplum tarafından verilmiş bir yetkiyi kullanması demektir.

Özellikle gelişmekte olan ekonomiler açısından bakıldığında bir ülke yabancı sermayeden ne bekleyebilir? Ülkeler niçin yabancı sermayeyi ül-

⁶⁰ Ülkemiz açısından da uluslararası anlaşmalar imzalanmaları Meclis’çe onaylandıktan sonra yürürlüğe girerler ve anayasaya uygunluk itibarıyla denetime tâbi değildirlir. Anayasaya aykırı olsalar dahi yürürlükte kalmaya devam ederler.

kelerine çekmeyi arzu edip, yabancı yatırımcıları kendi ülkelerinde yatırım yapmaya teşvik etmek isterler?

Ev sahibi ülkeler yabancı sermayeden ihracata katkıda bulunmasını, ekonomiye döviz kazandırarak sermaye hesabı dengesine katkıda bulunmasını, işsizliğin azalmasına katkıda bulunmasını, teknolojinin geliştirilmesini veya transferini gerçekleştirmesini bekleyebilir. MAI'ye göre bunların hiçbirisinin gerçekleşmemesi imkânı mevcuttur. Çünkü yabancı yatırımcı hiç ihracatta bulunmayabilir, bulunsa bile elde ettiği dövizini tümüyle dışarıya transfer edebilir, tüm kârını dışarıya transfer edebilir, ihtiyaç duyacağı işgücünü tümüyle dışardan getirebilir. MAI tüm bunlara hukuken imkân tanımaktadır. Bunun anlamı, yabancı sermayenin ev sahibi ülkeye hiçbir ekonomik kazanç getirmeme imkânının bulunduğudur.

Ev sahibi ülke diğer taraftan ulusal yatırımcılarına ihracat, teknoloji transferi-geliştirme, istihdam vb. konularda sorumluluklar getirebilir. Ama onları millî işlem prensibi gereği sübvansiyonlar, hibeler, teşvikler vb. yoluyla destekleyemeyecektir. Ya da yabancı yatırımcıları da, bu tür sorumluluklara sahip olmadıkları halde, aynı derecede desteklemek zorunda kalacaktır. Bu, yabancı yatırımcı ile ulusal yatırımcı arasında dengenin önemli ölçüde birinci lehine bozulmasıdır.

Şu halde uluslararası sermaye hareketlerine ilişkin bir düzenlemede yabancı sermayenin ev sahibi ülke için de ekonomik yarar getirebilmesi, yabancı yatırımcı ile yerli yatırımcılar arasında denge kurulabilmesi için ulus devlete, yabancı yatırımcıya bir takım sorumluluklar getirme yetkisi tanınmalıdır. Bu sorumlulukların boyutlarının ne olacağı ise farklı bir konudur.

Yabancı yatırımcının ev sahibi ülkede madenleri satın alıp üretimde kullanmakta olduğunu düşünelim. Yabancı yatırımcı onları doğal olarak piyasa fiyatlarından satın alacaktır. Acaba madenler için piyasa fiyatı onların gerçek değerlerini temsil etmekte midir? Yoksa piyasa fiyatı onların sadece "çıkarılıp piyasaya taşınması" faaliyetinin mi karşılığıdır? Eğer madenin çıkarılması, taşınması vb. hiç maliyet gerektirmeseydi piyasa fiyatı oluşur muydu? Varmak istediğimiz nokta şudur: Bir madeni çıkaran kişi o maden için bir bedel ödemiyor, bir maliyete katlanmıyor. Yalnızca onu çıkarmak-taşımak için bir bedel ödeyip masrafta bulunuyor. Bu yüzden, gerçekte bir madene ilişkin piyasa fiyatı, onun gerçek değerini değil

yalnızca çıkarılması-taşınması karşılığını temsil eder.⁶¹ Muhakememizin sonucu şudur: Madenlerin ve yenilemez kaynakların piyasa fiyatları onların gerçek değerlerinin son derece aşağısındadır.

Buna göre bir yabancı şirket ev sahibi ülkede bunları kullandığında onların gerçek değerlerini ödememektedir. Diğer taraftan ev sahibi ülke ekonomisine hiçbir katkıda bulunmamakta olabilir.

Acaba MAI, ev sahibi ülkelerin makroekonomik politikalar uygulaması imkânını önemli ölçüde kısıtlıyor mu yoksa tümüyle ortadan mı kaldırıyor? Bu nokta net değildir.⁶² Ancak örneğin daraltıcı para politikası uygulanmasından ötürü faiz hadlerinin yükselmesi, iç piyasadan borçlanarak yatırımlarını genişletmekte olan bir yabancı yatırımcıyı zarara uğrattığına ise ona tazminat ödenmesini gerektiriyor mu kabul edilecektir? Reeksport yapan bir yabancı şirketin ihracatta bulunduğu ülke para birimi karşısında ulusal para revalüe edilirse bu politikayı uygulayan ülke sözkonusu şirkete zarar vermiş, haliyle tazminat ödemek zorunda mı kabul edilecektir? Yine ev sahibi ülkede bir yabancı şirketin bir diğer ülkeden ithalat yapmakta olduğu varsayalım. O ülke para birimi karşısında ev sahibi ülke ihracatını teşvik etmek maksadıyla ulusal parasını devalüe ederse yabancı şirketi zarara uğratmış sayılacak ve tazminat ödemek mecbûriyetinde kalacak mıdır?

Spekülâtif kazanç peşinde koşan, âniden bir ülke ekonomisinden ve külliyetli miktarda kaçabilen ya da bir ülkeye girebilen kısa vadeli uluslararası sermayenin, ev sahibi ülkelerin reel ekonomilerine ne derecede katkıda bulunduğu noktasında oldukça tereddütler vardır. Bu durum, özellikle dünya finansal kapital piyasalarında büyük boyutlara ulaşmış tekelleşme olgusuyla beraber düşünülmelidir. Mevcut tekelleşme sâyesinde uluslararası sermayenin belirli bir yönde kanallı edilebilmesi imkânı son derece kuvvetlidir. Büyük bir sermaye bir ülkeye anî giriş yaptığında ya da o ülkeden âniden kaçtığına o ülkedeki tüm ekonomik dengeleri altüst eder. İstikrar nâmına her şeyi ortadan kaldırır. Dolayısıyla dışarıya kaçtığına o ülkede rahatlıkla önce büyük bir finansal kriz, sonra da reel ekonomik kriz

61 Örneğin Pınar Şaşal'ın fiyatı onun içindeki suyun masrafını değil o suyun taşınması, dolmuş tesislerinde şişelenmesi ve belli bir kâr, ücret marjını ifade etmektedir. Çünkü o su için başlangıçta bir bedel ödenmemektedir. Zira orada serbest mal niteliğindedir

62 Ev sahibi ülkedeki ulusal hükümetlerin sosyal, ekonomik ve çevresel hedefleri yükseltmek üzere bir araç olarak yatırımları kullanma kabiliyetlerini MAI'nin yasaklamakta olduğu gayet açıktır. (Clarke, 1997: 3)

çıkartabilir. Bir diğer deyişle önemli ölçüde kontrol edenler uluslararası finansal sermayeyi bir ülkenin reel ekonomisini çökertmek amacıyla kullanabilme imkânına sahiptirler. Bu durum ülkelerin ekonomik istikrarları için büyük bir potansiyel tehlikedir.

Bu yüzden uluslararası sermaye hareketlerinin düzenlenmesinde özellikle yabancı sermayenin bir ekonomiden âniden ve külliyetli miktarda çıkmasını önleyecek tedbir ve tahditler bulunmalıdır. Kısa vadeli spekülasyon amaçlı yabancı sermaye bir ölçüde kontrol edilebilmek, kısıtlamalara tâbi tutulmak zorundadır. Bunda en önemli amaç yüklü miktarda dövizin âniden ülkeden kaçışını önlemektir. Bu, hem piyasa ekonomisi içerisinde hem de teknik bakımdan şüphesiz ki son derece çok zordur. Fakat şimdilik başka çare gözükmemektedir.

MAI'de yalnızca yabancı yatırımcı ev sahibi ülke ve onun vatandaşları aleyhine dava hakkına sahip, ev sahibi ülke ve onun vatandaşları ise yabancı yatırımcı aleyhine dava hakkına sahip değildir. Uluslararası sermaye hareketlerinin hukukî çerçevesini oluşturan bir düzenlemede ev sahibi ülke ve vatandaşları da yabancı yatırımcı aleyhine dava hakkına sahip olmalıdır. Aksi halde dava hakkına sahip ancak davalı olma sorumluluğu taşımayan yabancı yatırımcı hukuken üstün bir konuma yükselir, halbu ki hukuk önünde taraflar teorik olarak eşittir.

Uluslararası sermaye hareketlerine ilişkin hukukî çerçevede yabancı yatırımcı veya şirketlerin ev sahibi ülkede oluşturacakları tekellere karşı ev sahibi ülke tarafından antitekel tedbirlerini alma imkânı tanınmalıdır. Oysa MAI'de yeni devlet tekellerinin oluşturulamayacağı, mevcutların da kaldırılacağı hükme bağlanırken yabancı şirketlerin oluşturacakları tekellere hiç değinilmemektedir. Dahası MAI'ye göre ev sahibi ülkenin yabancı tekellerine-tekelleşme eğilimlerine karşı antitekel tedbirleri alma imkânı bulunmamaktadır.

Ekonomik refahın âdil dağılımı bakımından yalnızca sermayenin uluslararası dolaşımına serbestiyet verilmemeli, emeğin dolaşımına da serbestiyet tanınmalıdır.

Acaba MAI, bu haliyle kesinleşirse, imzalanması için gerekli politik zemini bulabilir, ülkelerden siyasî iradeyi elde edebilir mi? Özellikle ge-

lişmekte olan ülkeler açısından, bu, normalde mümkün görünmemektedir. Fakat IMF, Dünya Bankası, GATT/WTO ve dünya uluslararası finansal sermaye kuruluşları ile ülkelerin kredibilitesini değerlendirip ilân eden (Moody's gibi) kuruluşların dayatmaları yoluyla ulus devletlerin imzalamak zorunda kalmaları mümkündür.

V. Türkiye’de MAI Üzerine Münâkaşalar

MAI’ye dâir tartışmalar bir taraftan “muhtevâsı”, diğer taraftan da “küreselleşme” üzerinden gerçekleştirilmektedir.⁶³

Türkiye’de MAI’ye taraftarlar ve Muhalifler (Anti-MAI Çalışma Grubu)⁶⁴ vardır. MAI’nin taraftarları olarak TÜSİAD, TOBB, YASED kaydedilebilir.⁶⁵ MAI’ye muhalifler arasında İşçi Sendikaları (DİSK, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, ... vs.), Kamu Çalışanları Sendikaları, bazı meslek odaları⁶⁶ yer almaktadır. (Demiriz, 2006: 82)

A. MAI Taraftarları

MAI taraftarlarının iddiâlarını esas olarak şu maddeler hâlinde toplayabilmek mümkündür:

- Yabancı sermaye yatırımları –normalde- ülke açısından faydalıdır.⁶⁷ Yurtiçi sermayenin dolduramadığı kimi yatırım alanları mutlaka vardır. Bu alanlarda isterse yabancılar tarafından gerçekleştirilmiş olsun, yatırım yapılıp işletilmesinin toplumun refahına olduğu âşikârdır.
- Özellikle gelişmekte olan ülkeler kalkınma-büyüme finansmanı ve refah artışı açısından yabancı sermayeye ihtiyaç duymaktadırlar. Çünkü iç kaynaklar yetersizdir. MAI yabancı sermayeye ihtiyaç

63 Dünyada MAI’ye kuvvetli muhâlefet 1997’de ABD’de “Public Citizen” ve “Friends of Earth” (“Kamu Vatandaşı” ve “Yeryüzü Dostları”) adlı kuruluşların öncülük ettiği sivil hareket ile başlamıştır. (Demiriz, 2006: 82)

64 Anti-MAI (MAI Karşıtı) Çalışma Grubu küreselleşme karşıtı hareketlerin bir parçası durumundadır.

65 Bir bakıma “Büyük Sermaye” ya da “İstanbul Sermayesi”

66 Türk Eczacılar Birliği, Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği, Türk Tabipler Birliği

67 Böyle olduğuna dâir 3 tipik misal verilebilir:

1. Tuz mağarasının işletilmesi, turistik tesislerle donatılması Çankırı için faydalı olmaz mı?
- ii. Çankırı – Ankara arasında hızlı tren hattı inşâsı ve işletmeciliği faydalı olmaz mı?
- iii. Tuzlu araziler ağaçlandırılıp ormana dönüştürülüp bunlar işletilse faydalı olmaz mı?

duyduğu hukukî emniyeti sağlayacak, böylece ülkeye yabancı sermaye girişi artacaktır. Bir ülkenin ihtiyaç duyduğu fonu dış kaynaklardan borçlanma yoluyla⁶⁸ değil doğrudan yabancı sermaye girişi yoluyla temin etmesi daha rasyoneldir.

- Uluslararası şirketlerin ülkeye girişi yerli işletmelerin yapısını değiştirecek, onları daha rekabetçi hâle getirecektir. Bir bakıma terbiye edici bir misyon ifâ ederek yerli işletmeleri dış piyasalarda rekabet edebilme kâbiliyetine kavuşturacaktır. Bu, ülke ihracatı açısından son derece önemlidir.
- MAI sâyesinde doğrudan yabancı sermaye girişindeki artış uluslararası finansal sermaye girişine ihtiyacı azaltabilir. Böylece uluslararası sermaye girişi içerisinde kısa vadeli ve döviz cinsinden finansal sermayenin payı düşebilir. Bu, ülke ekonomisi açısından istikrarsızlık ve risk kaynağının azalmasını⁶⁹ imâ eder.
- MAI'ye taraf olan ülkeler kendi ekonomileri açısından önemli konularda “çekinceler” koyabilmek, geçerli olacak hükümlere böylece kendisi açısından “istisnâlar” getirebilmek hakkına sahiptirler. Kısaca ülkelerin kendi ekonomilerini koruma imkânı MAI çerçevesinde de mevcuttur.
- Türkiye’de yabancı sermaye girişi hususunda mevcut hukukî sistem zâten son derece liberal karakterdedir. Dolayısıyla şu anki yabancı sermaye rejimi ile MAI çerçevesi arasında çok fark yoktur. MAI’ye imzâ koymak yabancı yatırımcılar nezdinde ilâve olarak yalnızca Türkiye’nin îtibarını artıracaktır.
- MAI’ye dâhil olunması hâlinde doğrudan yabancı sermaye girişinde artış ülkede teknolojik gelişme (teknoloji transferi), dış ticaret (ihracat), sermaye hesabı, iktisadî büyüme, istihdam artışı gibi hususlarda -her şeye rağmen- önemli katkıda bulunabilir.

68 yüksek faiz maliyetiyle

69 kriz zemininin (finansal kırılganlığın) zayıflamasını

B. MAI'ye Muhâlifler

MAI'ye muhâlif olanların fikirlerini esas olarak şu maddeler etrafında toplayabilmek mümkündür:

- Sanayileşme alanında “seçici korumacılık” stratejisine ihtiyaç vardır. Sermayesi kuvvetli ve çok büyük ölçekli şirketler karşısında yeni işletmelerin doğması ve rekabet edebilmesi bir himâye olmaksızın imkânsızdır. Yerli işletmeler dış rekabete karşı iç piyasalarda bebeklik döneminde korunmalıdır. Koruma hem terbiyevî olmalı yani kademe kademe kaldırılmalı, hem de selektif olmalı yani 10-15 yıl sonra dünya piyasalarına açılıp rekabet etme potansiyeline sahip sektör ve işletmeler seçilmelidir.⁷⁰
- MAI'ye geçilmesi halinde yerli sanayi için selektif korumacılık imkânsız olacaktır. Bu, bir bakıma yerli endüstrinin ve yeni işletmelerin doğmadan ölmesi, eskilerinin de zaman içinde varlıklarını kaybetmeleri anlamına gelir.
- MAI çerçevesine kavuştuğunda yabancı sermaye istihdam, teknoloji transferi, ihracat, carî denge, ...vs. açısından hiçbir katkı sağlamayacaktır. Çünkü bunlar hususunda katkı sunmak üzere adım atmaları için MAI geçerli iken uluslararası şirketler açısından hiçbir rasyonel sâik yoktur. Kilit personeli, istihdam edecekleri işgücünü, girdileri kendi ülkelerinden getirebilmekte, kârı tümüyle dışarıya transfer edebilmektedirler.
- Yabancı sermaye özü itibarıyla ülke açısından faydalıdır. Fakat MAI çerçevesinde girişi ülke açısından faydalı olmaktan uzaklaştırılacaktır. Böylece MAI yok iken ülkeye girecek doğrudan yabancı sermayenin ülke için katkı sunması durumu da ortadan kalkacak, bu kategorideki yabancı sermayenin faydasından da mahrum hâle düşülecektir.
- Ulus ötesi-uluslararası şirketler büyük ölçekli, yurtiçi işletmeler ise kıyâsen genellikle çok küçük ölçeklidir. Ülkede yerli işletmelerden büyük ölçekli olanlar ekonomi açısından lokomotif olma misyonunu kaybedecektir. Büyük ölçekli yerli şirketler ya yabancı şirketlere

⁷⁰ Bu tip himayecilik stratejisi Japon ve Uzakdoğu Asya kalkınma modelinde tatbik edilmiştir.

entegre olacak ya da onların taşeronlarına dönüşeceklerdir. Küçük ölçekli yerli şirketler⁷¹ (KOBİ ler vs.) ise varlıklarını kaybedecekler, yani büyük sermaye küçük sermayeyi yutacaktır. Böylece yabancı şirketler ülkede tekeller hâline geleceklerdir.

- Uluslararası-ulusötesi şirketlerin girişi sonucu ihracat artmış olsa bile bu gerçekte reexport (yeniden ihracat) şeklinde olacaktır. Bir bakıma ihracat artmış olsa bile ithâlat da artmış olacaktır. Ekonomik büyüme artsa bile bu, ülkeyi “fakirleştiren büyüme” olabilecektir. Hem ülkenin kaynakları daha ucuza kullanılacak, hem de bir taraftan kâr tümüyle dışarıya transfer edilecek ve diğer taraftan istihdam artışı üzerinden bir refah artışına götürmeyecektir.
- MAI’ye imzâ atılması bir ülke Meclisi için demokratik değildir. Bir Millî Meclis toplumdaki 5 yıllığına⁷² vekâlet ve yetki alır. Fakat MAI’ye imzâ attığında ülkenin 20 yılını etkileyecek bir muâmelede bulunup yetki kullanmış olmaktadır. Dolayısıyla 15 yıllık dönem (1 seçim dönemini aşan kısım) dikkate alındığında Meclis kendisine verilmemiş bir yetkiyi kullanmış olmaktadır.

VI. Türkiye ve MAI

Şu anda özellikle ülkemiz açısından doğrudan yabancı sermaye girişine dâir temel yollar şöyle sıralanabilir:

- Yap-işlet-devret modeli (*Altyapı yatırımları, otoyollar, Fatih Köprüsü, ...vs.*)
- Belirli bir süreliğine “işletme imtiyazı” ile giriş (*Telekom*)
- Yerli ortaklık (*ToyotaSA, CarrefourSA, ...vs.*)
- Direkt olarak “yabancı sermayeli şirket” şeklinde kurulma⁷³
- Başka ülkede ve bir yabancı ülke mevzuatına göre kurulmuş olmakla beraber ülkemizde şube açması.⁷⁴

71 KOBİ ler, ...vs.

72 1 seçim dönemi için

73 *Yabancı sermayeli şirket Türk Ticaret Kanunu’na göre kurulursa Doğrudan Yabancı Sermaye Kanunu’na göre Türk şirketi sayılmakta ve yerli şirketlerle aynı muâmeleye tâbi tutulmaktadır.*

74 *Şirket yönetim merkezi yabancı ülkededir; HSCB, ING, ...vs.*

Türkiye 1995'te MAI çalışmalarına taraf olmuştur. MAI çalışmalarını, ülkeye daha fazla yabancı sermaye çekeceği gerekçesiyle prensip olarak desteklemektedir.⁷⁵ Yabancı sermaye rejimi alanında 1980 sonrasında ülkemiz açısından gittikçe liberalleşen bir tarihî trend müşâhede edilmektedir.

Bununla beraber MAI taslak metnine Hazine Müsteşarlığı, zaman içerisinde çoğu yürürlükten kalkmış olsa da, 1998'de ülke ekonomisi ve devlet açısından önemli gördüğü hususlara dâir 30 çekince koymuştur.

MAI nihaî şeklini almamış ve ülkelerin imzasına açılarak yürürlüğe henüz girmemiştir. Tabiatıyla ülkemizde de hukûken MAI hükümleri carî değildir.

Türkiye ve MAI çerçevesi arasındaki durumu görebilmek üzere **Doğrudan Yabancı Yatırım Kanunu, Tahkim Kanunu, Yabancıların Mülk Edinmeleri ve Hazine'nin çekinceleri** incelenebilir. Böylece Türkiye'deki uygulama ile MAI arasındaki farklılıklar ortaya konulabilir. Türkiye'de her ne kadar liberal bir çerçeve var ise de bunun MAI'den önemli farklılıklar taşıdığı vurgulanabilir.

A. Tahkim

Ülkede özel ve kamu ile yabancı tüzel kişiler arasındaki ihtilâfların görevli mahkemeler yerine ihtilâflı taraflarca belirlenen bir "hakem heyeti"nce çözülmesi yoluna "tahkim" denir.⁷⁶ Prensip olarak tahkim sonucunda alınan kararlar tarafları bağlayıcıdır. Tahkim millî olabileceği gibi milletlerarası tahkim şeklinde de olabilir.

Türkiye 21 Haziran 2001 tarihinde çıkan 4686 sayılı "Milletlerarası Tahkim Kanunu" ile hem ulusal hem de uluslararası tahkim yolunu kabul

75 Öyle ki MAI çalışmaları konusunda Gelişmekte olan ülkeler ile OECD arasında Türkiye bir ara arabuluculuk dahi yapmıştır. (Demiriz, 2006: 92-3.)

76 Bir diğer çalışmada "tahkim" dar ve geniş anlamı itibarıyla şöyle tanımlanmıştır (Ormanoglu, 2004: 27):

"Ulusal ve uluslararası ticarete kısaca, herhangi bir uyuşmazlığın çözümünü hakemlere bırakma olarak tanımlanan tahkim; geniş anlamda, kanunun men etmediği konularda taraflar arasında doğmuş veya doğacak anlaşmazlıkların tahkim sözleşmesi veya tahkim şartı denilen bir akit hükmü uyarınca devlet yargısına başvurmadan anlaşmazlığın taraflarınca ve/veya yetkili kılman şahıs ve mercilerce tayin edilmiş bulunan gerçek kişi veya kişiler (hakem) veya bu alanda faaliyet gösteren kurumlar tarafından, görülen tahkim davası sonucunda verilen bir hakem karar ile çözümlenmesidir."

etmiştir. Kanuna göre yabancılarla hem özel kişiler ve ihtilâf özel hukuka tâbi bir konuda olmak üzere hem de idare arasındaki uyuşmazlıklarda tahkime gidilebilmektedir.

Milletlerarası tahkim konusunda ülkemizde 2001 yılında 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu kabul edilmiştir. Kanun Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu Model Kanunu (UNCITRAL Model Law) esas alınarak hazırlanmış ve son derece liberal karakterli bir tahkim sistemi ihdas etmiştir. Çünkü taraflara tahkim yeri, usul ve prensipleri, geçerli olacak hukuk sistemini tercih hususunda tam serbestlik tanınmıştır.

Milletlerarası Tahkim Kanunu bir tarafı “yabancı” olmak kaydıyla sâdece tahkim yeri taraflarca Türkiye olarak belirlenen veya taraflar ya da hakem kurullarınca tahkim konusunda bu Kanun hükümlerinin tercih edildiği ihtilâfları tanzim etmektedir. Tahkim yeri Türkiye değilse yahut da taraflarca ihtilâflarda geçerli kabul edilecek kânun olarak kabul görmemişse Milletlerarası Tahkim Kanunu, ihtilâfın bir tarafı ülkemiz vatandaşı veya hükûmeti olsa dahi uygulanmak zorunda (bağlayıcı) değildir. Tabiatıyla Milletlerarası Tahkim Kanunu hükümleri “yabancı taraf” unsuru taşıyan her ihtilâf için geçerli değildir. Bir diğer ifadeyle Milletlerarası Tahkim Kanunu hükümleri ülkemizde yabancı yatırımcılarla idâre, gerçek veya kamu tüzel kişileri arasındaki her uyuşmazlıkta uygulanmamaktadır.

Kanuna göre tahkim yerini taraflar serbestçe kararlaştırabilir. Bu çerçevede Türkiye dışında tahkim merkezlerini de tercih edebilirler. Taraflar yine tahkimde uygulanacak yargılama kurallarının belirlenmesi hususunda tam bir serbestiye sahiptirler: Kuralları kendileri oluşturabilirler, bir ülkenin Kanununu tercih edebilirler yahut da milletlerarası veya kurumsal tahkim kurallarını atıfta bulunarak kabul edebilirler.

Türkiye’de Milletlerarası Tahkim Kanunu ile ihdas edilen tahkim yolu MAI’de sözkonusu olan uluslararası tahkime göre bazı açılardan farklıdır. Şöyle ki:

- Tahkime başvurma hakkı sadece yabancılarla değil; aynı zamanda kamuya, ülke vatandaşlarına, ülke hukukuna göre kurulmuş tüzel kişilere de tanınmıştır.⁷⁷

⁷⁷ Halbu ki MAI’de tahkime başvurma hakkı sâdece yabancılarla tanınmaktadır.

- Tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği ihtilâflarda tahkime götürme süreci ülkemizde “asliye hukuk mahkemeleri”ne, taraflarca önceden hakem seçecek bir kurum kararlaştırılmışsa sözkonusu kuruma mürâcaat edilmesi, önceden varılan bir anlaşmada hakemleri tarafların seçeceği belirtilmişse bir tarafın hakemini belirleyip karşı tarafa bildirmesi ve karşı taraftan da kendi hakemini seçmesini talep etmesi, hakemler önceden zâten belirlenmiş ise taraflardan birisinin ihtilâfin tahkim yoluyla çözülmesi talebini karşı tarafa bildirmesi hallerinde başlamaktadır. Asliye hukuk mahkemeleri usul açısından tahkim sürecini inceleyebilmekte, eğer kamu hukukuna (yararına) ilişkin bir konu ise esastan görüşerek tahkimde alınan nihaî kararı iptal bile edebilmektedir. Tahkime karşı bir bakıma asliye hukuk mahkemesi kısmî temyiz merciidir.
- İhtilâfin tahkime götürülüşü ve sonuçlanması sürecinde hakem heyetinin oluşması, ...vs. hususta bir anlaşmazlık çıkarsa bu gibi anlaşmazlıklar asliye hukuk mahkemesince çözüme kavuşturulacaktır. Asliye hukuk mahkemesinin vereceği karar kesindir.
- İhtilâfin tahkime götürülebilmesi için “tarafların tahkime gitme hususunda anlaşmış olmaları” şarttır. Anlaşma; ihtilâfa konu olayın dayandığı sözleşme yapılırken⁷⁸ kararlaştırılmış olabileceği gibi ihtilâf meydana geldikten sonra da gerçekleşmiş olabilir. Tahkim anlaşması mutlaka “yazılı” olmalıdır. Ayrıca tahkim anlaşması asıl sözleşmenin bir parçası şeklinde olabileceği gibi bağımsız bir sözleşme şeklinde de olabilir.
- Halbu ki MAI’ye göre uluslararası tahkime, taraflar arasında herhangi bir tahkim anlaşması mevcut olmasa dahi gidilebilmektedir.
- Tahkim heyetinin (hakemlerin) belirlenmesinde taraflar eşit yetkiye sahiptir.
- Taraflar tahkim yargılamasında eşit hak ve yetkilere sahiptir.
- Tahkim kararlarına karşı iptal davası açılabilir. İptal davası için yetkili mahkeme asliye hukuk mahkemesidir. Mahkeme tahkim sürecinin usul açısından mevzuâta uygun cereyan etmediğine veya

78 “ihtilâf hâlinde çözüm için tahkime gidilebilir” şeklinde

tahkim heyetince alınan kararın “kamu düzenine aykırı olduğuna” kanaat getirirse “iptal kararı” verebilir. İptal kararına karşı iç hukukta temyiz yolu açıktır.

B. Doğrudan Yabancı Sermaye

2003 yılına kadar 1954 yılında çıkarılan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (6224 sayılı kanun) geçerli idi. 2003 yılında Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu (2003 tarihli 4875 sayılı kanun) kabul edilmiştir. Bu kanun son derece liberal bir çerçeveye getirmektedir.⁷⁹

2003 tarihli hukukî tanzimle getirilen en önemli esaslar şöyle sıralanabilir:

- Yabancı yatırımcı, doğrudan yabancı yatırım terimleri (Kayıhan - Eski, 2010: 85)
  - * *Yabancı yatırımcı* Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım yapan; yabancı reel ve tüzel kişiler ve uluslararası kuruluşlar ile yurtdışında ikâmet eden Türk vatandaşlarını ifâde etmektedir.
  - * *Doğrudan yabancı yatırım* yabancı yatırımcı tarafından; ülkemizde şirket kurma veya şube açma, bir şirkete ortak olmayı (hisse senedi satın alımı dışında bir yolla), bir şirketin en az %10’una sahip olacak kadar hisse senedi satın almayı ifâde etmektedir.
- Yatırım serbestisi ve millî muâmele
  - Özel kanunlar ve uluslararası anlaşmalarca aksi öngörülmedikçe;
    - * Yabancı yatırımcılar tarafından Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım yapılması serbesttir ve
    - * Yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla eşit muâmeleye tâbidir. (Kayıhan ve Eski, 2010: 85)
- Kamulaştırma ve devletleştirme

Kamu yararı gerektirmedikçe ve bedelleri ödenmedikçe doğrudan yabancı yatırımlar kamulaştırılmaz veya devletleştirilemez.⁸⁰ (Kayıhan - Eski, 2010: 85)

⁷⁹ 2003 tarihli kanun ayrıca 1954 tarihli kanunu ilgâ etmiştir.

⁸⁰ Bu fıkradan kamu yararı gerektirdiğinde bedeli ödenmek şartıyla doğrudan yabancı yatırımın “kamulaştırılabileceği” veya “devletleştirilebileceği” anlaşılmaktadır.

- Transferler

Yabancı yatırımcılar kâr, ödünç, faiz, temettü, ...vs. dâhil yatırımla ilgili fonlarını ülke dışına serbestçe (Kayıhan - Eski, 2010: 85-6) transfer edebilirler.⁸¹

- Gayrimenkul alımı

Yabancı yatırımcılar (yabancı gerçek ve tüzel kişiler, yurtdışında mükim Türk vatandaşları) tarafından ülkemizde kurulan ya da ortak olunan şirketler yatırımlarıyla ilgili her tür gayrimenkulü sersbestçe satın alabilirler.⁸²

- İhtilâfların çözümü

İhtilâfların çözümünde görevli ve yetkili mahkemelere, aynı zamanda millî veya milletlerarası tahkime tarafların aralarında anlaşmış olmaları şartıyla gidilebilir. (Kayıhan - Eski, 2010: 86) Özel hukuka tâbi konularda idare ile yabancılar arasındaki ihtilâflarda da tahkim yolu açıktır.

- Yabancı personel istihdamı

Yabancı yatırımcı tarafından istihdam edilecek yabancı uyruklu kişilere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na gerekli izin verilir.⁸³

- Ön izin alma şartının kalkması

Yabancı yatırımcı yatırım yapmak için herhangi bir kurumdan “ön izin almak” zorunda değildir. İlgili bakanlığı ve müsteşarlığı yalnızca “haberdar etmekle” mükelleftir.⁸⁴

Müsteşarlık tarafından toplanan veriler yalnızca istatistiki maksatlarla kullanılabilir.

Yabancı yatırımlarla ilgili genel strateji ve çerçeveyi ülke açısından belirlemeye Müsteşarlık yetkilidir.

81 istedikleri döviz cinsinden ve istedikleri anda.

82 Türk vatandaşlarının temellüküne açık (özel mülkiyete konu) olmak şartıyla. İlâveten yabancı tüzel kişilerin gayrimenkulünü satabilmeleri de serbesttir.

83 Şirket kilit personeli (üst yönetim kadrosunu) bu durumda kendi ülkesinden veya bir diğer yabancı ülkeden getirebilir. Bununla beraber bazı meslekler ve alanlar mevzuatımızdaki özel kanunlarla yabancıların çalışmasına kapalıdır (doktorluk, hemşirelik, eczacılık, noterlik, ...vs. gibi).

84 Halbu ki önceden yabancı yatırımcının Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nden ön izin alması şarttı.

- Bir kerede 50 000 \$ sermaye getirme mecburiyetinin kalkması

1954 tarihli kanuna göre yabancı yatırımın gerçekleşmesi hususunda yatırımcının bir defada 50 000 \$ sermaye getirmesi şartı aranıyordu. 2003 tarihli kanunla 1954 tarihli kanun ilgâ edilmiş, yeni kanunda da bu hususta herhangi bir tahdit getirilmemiştir. Böylece bir defada 50 000 \$ getirmesi şartı ortadan kalkmıştır.

C. Yabancıların Gayrimenkul Temellükleri

Yabancı gerçek ve tüzel kişilerin gayrimenkul temellükleri 22 Aralık 1934 tarihinde kabul edilen 2644 sayılı Tapu Kanunu'nun 35. ve 36. maddelerince tanzim edilmiştir. Bu maddeler; 3 Temmuz 2003, 29 Aralık 2012, 3 Temmuz 2008 ve 3 Mayıs 2012 tarihlerinde “değişiklik kanunları” çıkarılarak yeniden tanzim edilmişlerdir.⁸⁵

3 Mayıs 2012’de kabul edilen 6302 sayılı “değişiklik kanunu” ile gerçekleştirilen düzenleme sonrasında, 2644 sayılı Tapu Kanunu’na göre yabancıların gayrimenkul temellüklerine dâir esaslar özet şeklinde şöyle⁸⁶ sıralanabilir:

- “Yabancı” kavramı 3 farklı tip hâlinedir: Yabancı gerçek kişiler, yabancı tüzel kişiler (yabancı ülke kanunlarına göre kurulmuş ticarî şirketler), yabancı sermaye ortaklı Türk şirketleri (yabancı sermaye ortağına sahip fakat ülkemizde kendi mevzuâtımıza göre kurulmuş ticarî şirketler).
- Yabancı gerçek ve ticarî tüzel kişiler (ticarî şirketler), gayrimenkul temellük⁸⁷ edebilirler. Bunun için sözkonusu gayrimenkul “özel mülkiyet”e açık olmalıdır.⁸⁸ Yabancı ticarî tüzel kişiler *ancak ana faaliyetleriyle ilgili olarak kullanmak şartıyla* gayrimenkul temellük ve sınırlı aynî hak iktibas edebilirler. Yabancı gerçek kişilerin

85 22 Aralık 1934 tarihli 2644 sayılı Tapu Kanunu, 3 Mayıs 2012 tarihli 6302 sayılı *Tapu Kanunu ve Kadastro Kanununda değişiklik yapılmasına dâir* Kanun.

86 3 Mayıs 2012 tarihli 6302 sayılı *Tapu Kanunu ve Kadastro Kanununda değişiklik yapılmasına dâir* Kanun.

87 Temellük “mülk edinmek”, “sahibi durumuna gelmek”, “iktibas etmek”, “edinmek” gibi anlamlara gelir. Satın alma, verâset yoluyla veya başka herhangi bir sûrette mülk edinmeyi ifâde eder.

88 Bir mülk ülkemiz vatandaşları açısından özel mülkiyete konu değilse yabancılar açısından temellüğe konu olamaz.

gayrimenkul temellükü hususunda ise böyle bir şart yoktur. Ticarî olmayan yabancı tüzel kişiler ülkemizde gayrimenkul ve sınırlı aynî hak edinemez.

- Yabancı ticarî tüzel kişiler ilâveten ancak özel Kanun hükümleri⁸⁹ geçerli olmak şartıyla (Ekşi, 2012: 161) gayrimenkul ve sınırlı aynî hak edinebilirler.
- Yabancı gerçek kişilerin gayrimenkul temellükünde Cumhuriyet döneminde temel bir prensip durumundaki “mütekâbiliyet” (“karşılıklılık”) esası kaldırılmıştır.⁹⁰ (Ekşi, 2012: 293) Hangi ülke vatandaşlarının ülkemizde gayrimenkul satın alabileceği veya sınırlı aynî hak edinebileceği Bakanlar Kurulu tarafından belirlenecektir. (Yılmaz, 2013: 1113) Bakanlar Kurulu bu hususta ülkemiz menfaatlerini dikkate alacaktır.
- Bakanlar Kurulu yabancı gerçek ve ticarî tüzel kişilerin ülkemizde gayrimenkul ve sınırlı aynî hak temellükünü ülkemiz açısından gerekli gördüğü hallerde yabancı ülke, kişi, mülkiyetin konusu, türü, miktarı, yüzölçümü, bölge, coğrafya, süre, sayı, oran açısından tesbit edebilir; tahdit ve daraltma yoluna gidebilir; tamamen durdurabilir veya yasaklayabilir. (Yılmaz, 2013: 1113)
- Yabancı gerçek ve ticarî tüzel kişilerin hepsinin satın alabileceği (sahip olabileceği) gayrimenkul miktarı, bir ilçede en fazla özel mülkiyete tâbi toplam alanın %10’u kadar (Ekşi, 2013: 125) olabilir.
- Bir yabancı gerçek kişinin sahip olabileceği gayrimenkul miktarı ülke genelinde toplam olarak en fazla 30 hektar (=300 dakar) olabilir. (Ekşi, 2012: 127) Bakanlar Kurulu sözkonusu üst sınırı 2 katına (60 hektara) çıkarmaya yetkilidir.⁹¹
- Yabancı gerçek ve ticarî tüzel kişilerin gayrimenkul temellükünde maksat unsuru açısından “yapılı” ve “yapısız” gayrimenkul ayrımına gidilmektedir.⁹² “Yapılı” gayrimenkul temellükü hususunda her-

89 Sanayii Geliştirme Kanunu, Petrol Kanunu, Turizmi Geliştirme Kanunu, ... gibi.

90 Çünkü “mütekâbiliyet” esası önceden Tapu Kanunu’nun 35. maddesinde yer alıyordu. 3 Mayıs 2012 tarihli değişiklik Kanunuyla yeniden tanzim edilen 35. ve 36. maddelerde ise sözkonusu esasa yer verilmemiştir. Tabiatıyla değiştirilmiş madde ve hükümleri mülgâ olduğundan mütekâbiliyet esası da kalkmış olmaktadır.

91 Değişiklik meydana gelmeden önce 2644 sayılı Tapu Kanunu’na göre bir yabancıнын temellüküyle ilgili olarak ülke genelindeki toplama dâir üst sınır 2,5 hektar idi.

92 Tapu Kanunu’nda 6302 sayılı değişiklik öncesinde ilk olarak yapısız-yapılı gayrimenkul ayrımı

hangi bir kullanım maksadı şartı yoktur. (Yılmaz, 2013: 1117) Ziraî araziler de bu kategoriye dâhildir.

- “Yapısız” gayrimenkullerin temellükü konusunda belli bir projenin geliştirilip uygulanması maksadı gereklidir. (Yılmaz, 2013: 1117-8) Yabancı gerçek ve ticarî tüzel kişiler temellük ettikleri gayrimenkulü hangi maksatla kullanacaklarına dâir projeyi 2 yıl içinde ilgili Bakanlık’ın onayına sunmak zorundadırlar. Onaylanmış proje tapu kütüğüne kaydedilir. Projenin başlama ve bitiş tarihleri belirtilmiş olmalıdır. Süresinde bitirilip bitirilmediği ilgili Bakanlık’ın takibine tâbidir. (Ekşi, 2012: 127, 161-2)
- Temellük maksadına uygun kullanılmayan, kullanım projesi 2 yıl içinde ilgili Bakanlık’a sunulmayan, ilgili Bakanlık tarafından onaylanmayan veya süresinde bitirilmeyen gayrimenkuller Maliye Bakanlığı’nca verilecek 1 yıl içerisinde ya mâliki tarafından ya da Bakanlık mârifetiyle tasfiye edilir. (Ekşi, 2012: 162) Tasfiye akabinde gayrimenkulün bedeli nakden sahibine ödenir.
- Hisselerinin %50’si veya daha fazlası, tabiatıyla de yönetim ve kontrolü büyük ölçüde ya da tamâmen yabancı tüzel ve gerçek kişilere âit olan “yabancı sermaye ortaklığı” şeklindeki yerli ticarî şirketler,⁹³ ana sözleşmelerinde belirtilen faaliyet konularıyla ilgili olmak şartıyla gayrimenkul mülkiyeti iktibas edebilirler. Bir bakıma yabancı ortaklığının %50’ye ulaştığı yabancı sermaye ortaklı yerli ticarî şirketler, gayrimenkul ve sınırlı aynî hak edinme itibarıyla, yabancı ülke kanunlarına göre kurulmuş ticarî tüzel kişiler (yabancı ticarî şirketler) ile aynı hükümlere tâbidirler.
- Hisselerinin %50’den azı yabancı tüzel ve gerçek kişilere âit olan “yabancı sermaye ortaklığı” şeklindeki yerli ticarî şirketler,⁹⁴ ana sözleşmelerinde belirtilen faaliyet konularıyla ilgili olmak şartı aranmaksızın gayrimenkul ve sınırlı aynî hak iktibas edebilirler. Bir bakıma böyle yabancı sermaye ortaklı yerli ticarî şirketler, gayrimenkul ve sınırlı aynî hak edinme itibarıyla, ülkemizde mevzuatımıza göre kurulmuş “tamâmen yerli sermayeli” ticarî şirketler gibidirler.

yoktu, ikinci olarak gayrimenkul ancak işyeri veya mesken olarak kullanılmak maksadıyla (Ekşi, 2012: 293) edinilebiliyordu.

93 Yabancı sermayeli Türk şirketleri

94 Tabiatıyla böyle şirketlerde yönetim ve kontrol esas olarak yabancılarda değildir.

D. MAI ve Hazine'nin 1998'deki Çekinceleri

MAI'ye göre⁹⁵ ülkelerce konulabilecek muâfiyetler “Genel Muâfiyetler”, “Koruyucu muvakkat tedbirler” ve “Özel Muâfiyetler” 3 kategori şeklinde mütalâa edilebilir.

Genel muâfiyetler; kamu düzeninin bozulması endişesi, ulusal güvenlik endişesi, iktisadî kriz hallerinde devletlerin anlaşma hükümlerini askıya alabilmesi şeklinde ifade edilebilir. (OECD, 1998: 76)⁹⁶ Kamulaştırma, tazminat ve kargaşadan korunma hallerinde genel muâfiyetlerin tatbik edilemeyeceği kaydedilmiştir.

Genel muâfiyetler şöyle sıralanabilir: Anlaşmadaki hiçbir hüküm; (i) bir ülkeyi temel güvenlik menfaatini koruması açısından zorunlu olduğunu düşündüğü⁹⁷ tedbiri almaktan alıkoymaz, (ii) ülkeyi temel güvenlik menfaati açısından gizli kalmasını zorunlu gördüğü bilgiye giriş izni vermesini gerektirmez, (iii) ülkeyi BM çatısı altında uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi açısından mükellefiyetlerini yerine getirmekten alıkoymaz, (iv) ülkeyi kamu düzenini sürdürme açısından zorunlu bir kararı belirleyip uygulamaktan alıkoymaz. (OECD, 1998: 76)

Ülkede Merkez Bankası ya da Para otoritesince uygulanan para ya da döviz kuru politikalarının başarılı olmasını sekteye uğratacak ise millî muâmele, en çok kayrılan millet muâmelesi ve şeffaflık prensipleri uygulanamaz. Bu, ülkenin bağımsız bir para ve kur politikası takip edebileceğini (OECD, 1998: 77) imâ etmektedir.⁹⁸

Koruyucu muvakkat tedbirler ülkelerin belirli hallerde ve ancak bir süreliğine geçerli olmak üzere tesbit ettikleri “istisnâlar” niteliğindedir. (OECD, 1998: 78) Bunlar sözkonusu hal ortadan kalktığına ya da belirtilen süre geçtiğinde hükümsüz olurlar. Bu çerçevede ülke; (i) ciddi bir

95 VI. ve IX. Bölüm

96 “Genel muâfiyetler” ve “geçici tedbirler” VI. Bölüm’de yer almaktadır.

97 - Savaş, silâhlı ihtilâl durumunda ya da milletlerarası ilişkilerdeki diğer âcil hallerde, - kitle imhâ silahlarının yayılmasını önlemeye dâir uluslararası anlaşmaların ya da ulusal politikaların icrâ edilmesi gerektirdiğinde, - silâh ve mühimmat üretimi gerektirdiğinde. (OECD, 1998: 76.)

98 Bu fıkra ile müteâkip fıkra aslında birbirleriyle tezat arz etmektedirler. Çünkü müteâkip fıkra; “Böyle işlemler eğer millî muâmele, en çok kayrılan millet muâmelesi ve şeffaflık prensiplerine uygun düşmüyor ise bunlar taraf ülkece Anlaşma’nın gerektirdiği mükellefiyet ve taahhütlerini yerine getirmekten imtinâ ölçüleri olarak kullanılamaz.” denilmektedir. (OECD, 1998: 77.)

ödemeler blançosu açığı ve dış finansal zorluklar ya da bunlara dâir tehdit mevcut iken, (ii) bilhassa para ve kur politikası alanında olmak üzere makroekonomik politikaların uygulanması açısından ciddî zorluklar ya da tehditler doğuracak derecede büyük sermaye hareketleri gibi istisnâî vakalar tezâhür ettiğinde millî muâmele ve transfer serbestisi hususundaki mükellefiyetlerine zıt kıstaslar⁹⁹ kararlaştırıp uygulayabilir. (OECD, 1998: 78) Bununla beraber sözkonusu prensipler aslî ve talî olmak üzere kimi özelliklere sahip olmalıdır. Aslî özelliklerden olarak; (i) IMF Anlaşması maddesi ile tutarlı olması, (ii) istisnâî vaka ile başa çıkmak itibarıyla zarurî (asgarî) dereceyi aşmaması, (iii) muvakkat olması, şartlar izin vermez derhal kaldırılması kaydedilebilir. Talî (ikincil) özelliklerden olarak; (i) ülke tarafından tesbit edildiğinde ya da değiştirildiğinde derhal MAI'ye Taraf Ülkeler Grubu'na ve IMF'ye bildirilmelidir, (ii) Taraf Ülkeler Grubu'nun tasvip veya reddine tâbidir, ancak taraf ülkeler grubu kabul ettiğinde yürürlüğe girebilir, ayrıca her 6 ayda Taraf Ülkeler Grubu'nca değerlendirilecektir. (OECD, 1998: 78-9)¹⁰⁰

Özel muâfiyetler¹⁰¹ ülkelerin kendi hassâsiyetlerine göre çeşitli hususlarda koydukları çekinceler ve Anlaşmanın geçerli hükümleri itibarıyla belirledikleri istisnâlardır. Bunlar “ülkeye has istisnâlar” mahiyetindedirler. (OECD, 1998: 89) Taraf ülkeler çekinceler listesi hazırlayıp anlaşmaya ek şeklinde koydurabilirler. Anlaşmaya imzâ konulduktan sonra prensip olarak yeni çekince konulamaz.

Türkiye 1998'de MAI taslak metniyle ilgili olarak 30 çekince koymuştur. Ayrıca yeni çekinceler koyma hakkının dâima saklı olduğunu da beyan etmiştir. Genel çekinceler alanında kültürel endüstriler, ulusal güvenlik, kamu düzeni, meslekî standartlar vs. yer almaktadır.

Tüm sektörlerle ilgili bölümde Millî Muâmele prensibi ve İhtilâfların Çözümü hususlarında çekinceler tesbit edilmiştir. Çünkü Türk hukukunda

⁹⁹Prensipeler ya da tedbirler

¹⁰⁰Taraf Ülkeler Grubu ve IMF sözkonusu kriterleri değerlendirirken ülkenin mücadele ettiği şiddetli problem itibarıyla yerinde ve elzem olup olmadığına bakacaktır. Taraf Ülkeler Grubu sözkonusu ülkenin aldığı prensibin değerlendirmesini IMF'den isteyebilir ve ancak IMF'nin mütâlaasına dayanarak kabul veya reddedebilir. Bir bakıma sözkonusu kıstasın uygun olup olmadığı hususunda Taraf Ülkeler Grubu IMF ile uyumlu hareket etmelidir. Eğer IMF'den bir mütâlaa gelmez ise sözkonusu kıstası Taraf Ülkeler Grubu kabul edebileceği gibi reddedebilir de. (OECD, 1998: 79.)

¹⁰¹IX. Bölüm.

MAI'ye aykırı hükümler o zaman da vardı, şu anda da vardır. Fakat zaman içerisinde çekincelerin çoğu yabancı sermaye, yabancıların istihdamı, vb. alanlardaki liberal hukukî düzenlemeler sebebiyle yürürlükten kalkmış ve günümüz açısından anlamını kaybetmiştir.

1998'de Hazine Müsteşarlığı tarafından tesbit edilmiş, ancak bu gün itibarıyla çoğu geçersiz olan çekinceler özetle şöyle (Gürek, 1998:1-2) sıralanabilir:¹⁰²

- Yabancı yatırımcılar bir defada 50 000 \$ sermaye getirmelidir,
- Yabancı yatırımcının yatırım için Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nden ön izin alması şarttır,
- Yabancı şirketler tekel durumundaki şirketlerin çoğunluk hissesine¹⁰³ sahip olamaz,
- Bazı meslek ve çalışma alanları sâdece Türk vatandaşlarına açıktır,¹⁰⁴
- Yabancı sermayeli firmalar “sâdece kendi faâliyetleriyle ilgili” gayrimenkul satın alabilirler,
- Yabancı sermayeli şirketler gayrimenkul (emlâk) ticareti yapamaz,
- Türkiye'de Türk Ticaret Kanunu'na göre kurulmuş şirketler, yabancı sermayeli olsalar da Türk şirketi olup Türk mevzuâtına tâbidirler; dolayısıyla bunlarla ilgili ihtilâflarda uluslararası tahkime gidilemez; çözüm mercii iç hukuk yollarıdır,
- Yabancı sermayeli kuruluşlarla ihtilâflarda Türk mahkemeleri yetkilidir,
- Devletle yabancı yatırımcı arasındaki uyuşmazlıkta tahkime gidilmesi “şirketin kuruluş aşaması”nı kapsamaz,
- Ticaret alanında hipermarketler hariç yabancı sermayeli şirketler “perakende ticaret” yapamaz,

102 Hazine'nin 1998'de koymuş olduğu çekinceler, günümüz itibarıyla çoğu geçersiz olsa bile MAI sürecine Türk hükümetlerinin MAI karşıtlarınca sanıldığı gibi aksine kayıtsız-şartsız dâhil olmadığını göstermek itibarıyla son derece önemlidir.

103 Yönetim ve kontrolüne

104 Doktorluk, hemşirelik, eczâcılık, veterinerlik, dişçilik, noterlik, avukatlık, yabancı malî müşavirlik, başhekimlik; seyyar satıcılık, fotoğrafçılık, daktilograflik, berberlik, terzilik, inşaat işçiliği, karayolu işçiliği, demircilik, marangozluk, odacılık, kapıcılık, garsonluk, tercümanlık, rehberlik, borsa simsarlığı, ...vs. alanlar yabancılarla kapalıdır.

- Yabancı sermayeli şirketler “balık avlanma” ruhsatı alamazlar yani balıkçılık yapamazlar; yalnızca balık ürünlerini işleyebilirler,
- Havayolu taşımacılığı lisansı ancak hisselerinin çoğu Türk vatandaşlarına âit yani yönetim ve kontrolü Türk vatandaşlarında olan şirketlere verilebilir. Yabancı havayolu şirketleri *iç hatlarda* taşımacılık yapamaz,
- Denizyolu taşımacılığında ticarî gemilerin kayıtlı olduğu şirketler çoğunluk hisseleri ve yönetim-denetimi ancak Türk vatandaşlarına âit olan şirketler olabilir,
- Limanları özelleştirme yoluyla ancak Türk vatandaşları alabilir,
- Yabancı sermayeli bir banka kurulması için Bakanlar Kurulu’nun izni şarttır,
- Yabancı bankaların şûbe açmalarına ancak *mütekâbiliyet esasına göre* izin verilir,
- Yabancı banka şûbelerinin kredi verme limitleri şûbe sermayesine göre tesbit edilir,
- Sermaye piyasasında faâliyet gösterecek bir yatırım (fon yönetimi) şirketinin yönetim kurulu üyelerinin çoğunluğu Türk vatandaşı olmalıdır,
- Portföy yönetimi ve danışmanlığı ancak Türkiye’de kurulacak şirketlerle yapılabilir,
- Finansal kiralama alanında yabancı şirketler yerli şirketlere göre farklı mükellefiyetlere tâbidir,
- Hisse senedi düzenleme ve saklama muâmeleleri yalnızca Takasbank A.Ş. tarafından icrâ edilebilir,
- Başbakanlık yetki verdiğiğinde yabancı şirketler “finansal danışmanlık” yapabilir,
- Yabancı sermayeli kuruluşlar *ancak Türkiye’de şirketleştikleri takdirde*¹⁰⁵ madencilik yapabilirler,

105 Türk Ticaret Kanunu’na göre kurulmuş ve Türk Ticaret Kanunu’na tâbi yani bir Türk şirketi hüviyetini kazanmış olduklarında.

- Petrol arama ve pazarlama, rafineri, boru hattı taşımacılığı yatırımlarında da yabancılara dâir bazı sınırlama ve şartlar vardır,¹⁰⁶
- Yabancılar sigortacılık alanında ancak *danışmanlık ve risk yönetimi konularında* faaliyetinde bulunabilirler,
- Yabancı faktoring, finansal kiralama, yatırım, portföy yönetimi şirketleri; aracı kurumlar ve derecelendirme (rating) kuruluşları ancak anonim şirket şeklinde olabilirler,
- Piyasaya sürülebilmeleri açısından yeni finansal ürünlerin millî mevzuâta uygun olması şarttır,
- Kamu borçlanmasına dâir tanzim ve ihtilâflarda Türkiye'nin hakları mahfuzdur,
- Yabancılar radyo, televizyon yayıncılığı yapamaz, bir yayın şirketinin en fazla %20 hissesine sahip olabilirler,

Mevzuatımızda sonraki dönemlerde yapılan liberal karakterli tanzimler sebebiyle buradaki çekincelerin çoğu yürürlükten kalkmış ve şu an itibarıyla önemini kaybetmiştir.¹⁰⁷

E. MAI Prensiplerinin Ülkemizde Fîilen Geçerli Olup Olmadığı Hususunda Kısa Bir Değerlendirme

Çıkarılan kanunlar ve imzalanan uluslararası sözleşmeler sebebiyle MAI hükümlerinden bazıları ülkemizde günümüz itibarıyla kısmen veya tamamen geçerlidir. Bir diğer ifadeyle MAI'nin bazı esasları fîilen mevzuatımızın bir parçası hâline gelmiştir. Burada MAI prensiplerinin geçerliliğine dâir kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

- Millî muâmele prensibi

Ancak kısmen geçerlidir. Çünkü gayrimenkul temellükü konusunda yabancılarla ilgili olarak ciddî tahditler vardır.¹⁰⁸ Bu tahditler sebebiyle ülkemiz vatandaşları ile yabancılar eşit değildir.

106 Yabancı şirket yabancı bir devletin kontrolü altında olmamalıdır, Bakanlar Kurulu'ndan izin alınmalıdır.

107 Örneğin ilk 2 madde bu mahiyettedir. Fakat çekincelerin varlığı yine de önemlidir. Çünkü muhtevalarına uygun tahditlerin gelecekte tekrar getirilebilmesine hükûken imkân tanımaktadırlar.

108 Bir yabancının ülkemizde sahip olabileceği toplam gayrimenkul miktarı ve yabancıların bir ilçede sahip olabilecekleri toplam gayrimenkul miktarı oranı açısından mevzuatımızda tahditler mevcuttur.

Bununla beraber prensip olarak¹⁰⁹ yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla eşit muâmeleye sahiptir. Yabancı yatırımcılar tarafından doğrudan yabancı yatırım yapılması serbesttir. (5 Haziran 2003 tarihli ve 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, madde 3)

Gayrimenkul temellükü hâriç yabancılarla kendi vatandaşlarımız arasında herhangi bir farklılık mevcut olmadığı kaydedilebilir.

- En fazla gözetilen ülke prensibi

Bu prensip fîilen geçerlidir.

- Yabancı yatırımcıya ev sahibi ülke tarafından sosyo-ekonomik, politik açıdan herhangi bir sorumluluk-tahdit getirilememesi

Bu prensip fîilen geçerlidir. Ülkemiz yabancı yatırımcılara ihracat, üretim, istihdama katkı,¹¹⁰ ... vs. açılardan hukûken herhangi bir şart koşamaz.

- Şirket kilit personeli, yönetici ve çalışanlarının ev sahibi ülkeye giriş çıkışının serbest olması

Bu prensip fîilen kısmen geçerlidir. Ülkeye giriş-çıkış açısından yabancılarla kendi vatandaşlarımız arasında “izin şartı” hâriç farklılık yoktur.

- Şirket yöneticilerinin veya çalışanlarının ev sahibi ülke vatandaşlarından olması şeklinde bir mecbûriyet getirilememesi

Bu prensip fîilen kısmen geçerlidir. Çünkü yabancı yatırımlar konusunda şirket yöneticileri veya çalışanlarının ülkemiz vatandaşı olması şeklinde bir şart yoktur. Bununla beraber yabancıların istihdam edilebilmesi (bağımlı veya bağımsız çalışabilmesi) için ilgili Bakanlıktan “sürelî” veya

109 Özel kanun hükümleri ve uluslar arası anlaşmalar tarafından aksi öngörülmediği takdirde.

110 Yabancıların istihdamı hususunda izin verilmesinin şartı olarak müracaat edilen iş için ülke içinden 4 hafta içinde aynı işi yapabilecek bir kişinin çıkmaması gerekmektedir. Sözkonusu iş için ülke içinden ehil ve kabiliyetli bir kişi 1 ay içinde çıkarsa “yabancı kişinin istihdamı”na dâir izin talebinin reddedileceği kararlaştırılmıştır. (4817 sayılı ve 27.02.2003 tarihli Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, madde 14/b bendi)

Bu tanzim normalde yabancı yatırımcıyı ülke içinden şahısları istihdam etmeye zorlayacak mahiyettedir. Fakat“ 4875 sayılı ve 5.6.2003 tarihli Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”nda Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanunun bu düzenlemesinin (Madde 14/b bendinin) “doğrudan yabancı yatırımlar” konusunda “yabancı yatırımcılar” için geçersiz olduğu hükmüne yer verilmiştir. (Madde 3/g bendi)

“süresiz” “çalışma izni” almak zorundadır.¹¹¹ Süreli ve süresiz çalışma izninin nasıl ve hangi sürelerle verileceği Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ile ayrıntılı şekilde tanzim edilmiştir (4817 sayılı Kanun, madde 5-7). Yabancıların istihdam edilmesine dâir “izin” hususunda ilgili Bakanlık takdir sahibidir; tahditler getirebilir (4817 sayılı Kanun, madde 11), ülke ekonomisinin ve işgücü piyasasının seyrine göre izin taleplerini reddedebilir (4817 sayılı Kanun, madde 14). Kanun ilk olarak izin belgesi alınabilmesi için muayyen bedeller¹¹² ödenmesini (madde 34) kararlaştırmış, ikinci olarak izin alınmaksızın yabancıların bağımsız çalışması veya çalıştırılması durumlarında geçerli olmak üzere kuvvetli parasal müeyyideler ihdas etmiştir. Kanun izin konusunda ülkemizin taraf olduğu çok taraflı veya iki taraflı uluslar arası sözleşmelerin getirdiği mükellefiyetlerin saklı olduğuna ve mütekâbiliyet esasına vurgu yapmaktadır.

- Devlet tekellerinin kaldırılması

Bu prensip fiilen geçerli değildir. Çünkü bu yönde bir hukukî taahhüd yoktur. Bununla beraber trend tekellerin kaldırılması istikametindedir.

- Özelleştirmede ayrımcı davranılmaması

Bu prensip fiilen geçerlidir. Yabancılar ile kendi vatandaşlarımız eşittir.

Özelleştirme mevzuatı stratejik kuruluşların sermayelerinin %49’undan fazlasının özelleştirilmesi hâlinde devletin sahip olacağı “imtiyazlı hisse” oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır (4046 sayılı ve 24/11/1994 tarihli Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun, madde 2). Kanunda hangi kuruluşların “stratejik” olduğu açıkça sayılmıştır. (4046 sayılı Kanun, madde 13) Stratejik konu ve kuruluşların neler olduğunu belirlemeye Özelleştirme Yüksek Kurulu yetkili kılınmıştır. Özelleştirme akabinde ortaya çıkabilecek tekelleşmeye karşı tedbirler alınması kararlaştırılmıştır. Doğal kaynakların mülkiyetlerinin değil, ancak işletme haklarının özelleştirilebileceği belirtilmiştir.

111 27 Şubat 2003 tarihli ve 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun.

112 Çalışma izni belgesi hususunda; 1 yıla kadarki süre için 50 000 000 TL (şu anki değerle 50 TL), 3 yıla kadarki süre için 150 000 000 TL (şu anki değerle 150 TL), Süresiz çalışma için 250 000 000 TL (şu anki değerle 250 TL), Bağımsız çalışma için 500 000 000 TL (şu anki değerle 500 TL) kadar bir ücret belirlenmiştir. (Madde 34) Türk Lirası’ndan 6 sıfırın 2004 yılında atıldığı dikkate alınarak şimdiki para birimi itibarıyla dönüştürme yapılabilir. Bu takdirde meselâ 50 milyon TL şu anki değerle 50 TL’ye eşit olmaktadır.

Fakat öngörülen bu uygulamalar stratejik kuruluşların sâdece yabancılara satılması durumunda değil, aynı zamanda yerli alıcılara satılması durumunda da geçerlidir. Tabiatıyla bu hususta bir “ayrımcılıktan” bahsedilemez.

Yabancı yatırımcı ülkemizde özelleştirilen bir iktisadî kuruluşun çoğunluk hisselerine sahip olabilir.

- Yabancı yatırımların gelecekte meydana gelebilecek kamulaştırma, devletleştirme ve siyasî-askerî kargaşalara karşısında korunması

Bu prensip ülkemizin imzaladığı MIGA, ISCID gibi milletlerarası sözleşmeler ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu sâyesinde fîlen geçerlidir.

- Transfer serbestisi

Bu prensip fîlen geçerlidir. Çünkü yabancıların ülke dışına kâr, finansal fon, döviz vs. nakletmeleri îtibarıyla herhangi bir tahdit yoktur. Döviz alım-satımı ve ülke dışına döviz cinsinden fon transferi îtibarıyla ülkemizde zâten “tam konvertibilite” geçerli oluşu kritik öneme sahiptir. Ayrıca 5 Haziran 2003 tarihli ve 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu yabancı yatırımcılar için transfer serbestisini açıkça ifade ederek garanti altına almıştır. (Madde 3)

- İhtilâfların çözümü hususunda milletlerarası tahkim mahkemesine gidilmesi

Bu esas fîlen kısmen, fakat önemli ölçüde geçerlidir. Prensip olarak milletlerarası tahkim yolu Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu (Madde 3/e), Milletlerarası Tahkim Kanunu ve ISCID, MIGA, ...vs. imzalanmış uluslararası sözleşmeler sebebiyle açıktır.

Fakat ihtilâfların milletlerarası tahkime götürülmesi mutlak sûrette ve otomatik olarak gerçekleşmez. Konusu-türü, tarafları îtibarıyla önemli kıstaslar ve şekil-usul açısından şartlar mevcuttur. Söz konusu kıstas ve şartlar ihtilâfların milletlerarası tahkime götürülmesi yönünden ciddî tahditler mahiyetindedir.

İhtilâflar konusunda dava merciinin milletlerarası tahkim mahkemesi olması prensibinin fîlen ancak kısmen geçerli olduğu 2 madde hâlinde somutlaştırılabilir:

1) İhtilâf vâki olduğunda bunun milletlerarası tahkime götürülebileceği hususunda tarafların önceden ittifak hâlinde aldıkları bir karar ve yazılı beyanları mevcut olmalıdır.

1) Ülkemizde Milletlerarası Tahkim Kanunu, MIGA ve ISCID îtibarıyla yabancı yatırımcı ile ancak devlet arasındaki yatırım ihtilâfları milletlerarası tahkime götürülebilir.

Yabancı yatırımcı ile yerli yatırımcı arasındaki ihtilâflar konusunda tabîî çözüm mercii millî mahkemelerdir. Bunların milletlerarası tahkim mahkemelerine götürülüp götürülemeyeceği Milletlerarası Tahkim Kanunu hâricinde kalmış olup tanzim edilmemiştir. İlâveten Borçlar Hukukunda “sözleşme serbestisi” genel prensibinin geçerli olması da tarafların bir sözleşme ile “görevli mahkeme”yi değiştirmelerine yeterli değildir. Zirâ bir ihtilâfa dâir görevli/yetkili mahkemenin değişebilmesi, meselâ millî mahkemeler yerine milletlerarası tahkim mahkemesinin yetkili merci hâline gelebilmesi ancak buna açıkça imkân veren bir hukukî tanzimin varlığı hâlinde mümkündür. Mevzuatımızda sözkonusu hususta men edici bir hükmün yokluğu ihtilâfın milletlerarası tahkime götürülebilmesine imkân vermez.¹¹³

113 Çünkü görevli ve yetkili mahkemenin neresi olduğu, dava konusu borçlar hukukuna dâhil olsa bile, kamu hukuku alanına girer.

Taraflar, “sözleşme serbestisi” çerçevesinde, ihtilâfı görevli mahkeme mekanizması dışındaki şekillerde ve başka mercilerde de elbette çözebilirler. Fakat ilk olarak çift taraflı rıza gerekir. Halbu ki normalde mahkemeye gidilmesi açısından çift taraflı rıza gerekmez, tek taraf da davayı mahkemeye götürebilir. İkinci olarak sonuçların bağlayıcılığını hukuk sistemi müeyyidelelendirmemiş, tabiatıyla teminat altına almamıştır. Görevli mahkeme dışı merciin verdiği çözüm kararına uyulacağını hukuk sistemi garanti etmemektedir. Tarafları ancak “çözüm merciinin ulaştığı karara uymaya dâir” sözleşmenin içerdiği bir müeyyide hükmü ve tazminat dâvası açılabilmesi mahkeme dışı merciin çözüm kararına uymaya mecbur edebilir. Fakat bu müeyyide ve zararı tazmin mekanizmasının işleyebilmesi için dahi yine yerel mahkemede dâva açılması gerekir. Sonuçta sözleşme ihlâlinin yol açtığı zarar ancak yerel mahkemenin bir kararı varken giderilebilir.

SONUÇ

MAI, henüz taslak halinde ve 21. yüzyılın uluslararası anayasası olmaya hazırlanıyor. Bu uluslararası anayasa, ulusal anayasaların hukuken üstünde olacaktır. Hazırlayıcılarının ifadesiyle “global ekonominin anayasası” olan MAI’nin hedefi, uluslararası sermaye hareketlerini tek bir küresel rejime kavuşturmak, yabancı yatırımların global çerçevesini oluşturmaktır.

MAI, ideolojik ve spekülatif perspektiflere son derece açık bir konudur. Fakat çalışmamızda spekülatif ve peşin hükümlü davranmaktan mümkün olduğunca uzak durulmuştur. Konuya sermaye ihraç eden gelişmiş ekonomiler açısından da yaklaşılmaya çalışılmıştır. Fakat hiç farkına varmaksızın çoğunlukla az gelişmiş ekonomiler açısından bakılmış olması ihtimali hayli kuvvetlidir.

MAI, uluslararası sermaye hareketlerinin mutlak düzeyde serbest olduğu, tümüyle liberal bir hukukî çerçeve karakteri taşımaktadır. MAI, ev sahibi ülkede iktisat dışı muhtemel risklere karşı yabancı yatırımları garantiye alıyor. MAI ile beraber kimilerine göre ulus devlet ve ulusal hakiyet tarihe karışacaktır. Kimilerine göre ulus devletin misyonu değişecek ve sözkonusu misyon uluslararası sermayenin (yabancı yatırımların) ev sahibi ülkede bekçiliği olacaktır.

Yabancı yatırımlar hem yabancı yatırımcı ve onun anavatanı ülkeye hem de ev sahibi ülkeye ekonomik kazanç getirebilir. Bu yüzden, yabancı yatırımları hem yabancı yatırımcı-onun anavatanı olan ülkesi hem de ev sahibi ülke açısından kazançlı kılacak bir uluslararası hukukî çerçeveye ihtiyaç vardır. Esas önemli konu ihtiyaç duyulan hukukî çerçevenin hangi şartları taşıyacağıdır.

Gerçekte yabancı yatırımcının ev sahibi ülkeden yatırımları için orada ortaya çıkması muhtemel, özellikle örneğin kamulaştırma gibi gayri ekonomik risklere karşı güvence taahhüdü istemesi gâyet normaldir. Kendisi için bir ülkeyi güvenli bulmadığı halde oraya yatırım yapması (yabancı) yatırımcı açısından rasyonel olmaz. Şu halde sözkonusu hukukî çerçeve birinci olarak bunu gerçekleştirmelidir. Yani yabancı yatırımları ev sahibi ülkedeki gayri ekonomik risklere karşı güvence ve korumaya almalıdır.

Fakat ev sahibi ülke ve onun vatandaşlarının, ekonomisinin de yabancı sermaye karşısında korunmaya ihtiyacı vardır. Yabancı yatırımların ev sahibi ülke açısından da ekonomik refah noktasında kazanç getirmesi bir ölçüde garanti altına alınmalıdır. İşaret edilen hukukî çerçevede ikinci olarak bu gerçekleştirilebilmelidir. Bir diğer ifadeyle yabancı yatırımcı-onun anavatanı ülke ile ev sahibi ülke arasında bir denge kurulabilmelidir.

MAI yalnızca yabancı yatırımları-yatırımcıları (uluslararası sermayeyi) koruyup garanti altına almaktadır. Uluslararası sermaye ile ev sahibi ülke arasında uluslararası sermaye hareketlerinin ekonomik kazançları bakımından bir eşitlik-denklikten bahsedebilmek kesinlikle mümkün değildir. Tümüyle uluslararası sermayenin lehine bir çerçevedir. Bu anlamda “uluslararası sermayenin anayasası”dır.

MAI çerçevesinde gelen ve kendisine bu çerçevede tanınmış imkânları sonuna kadar kullanan bir yabancı yatırım, ev sahibi ülkeye hem ekonomik refah bakımından hiçbir şey kazandırmayabilir, hem de onu çevre kirliliğine yolaçma, madenlerin-yenilenemeyen kaynakların kullanımı vb. zararlara uğratmakta olabilir.

Özellikle gelişmekte olan ülkeler yabancı sermaye girişinden işsizliğin azalmasına ve ekonomik büyümeye katkı, ihracata katkı, teknoloji transferi gerçekleştirme, teknoloji geliştirme, ücretlerin dolayısıyla işçilerin refah seviyesinin yükselmesine katkı vb.ni beklerler. Fakat MAI çerçevesinde bunların hiçbirisinin de gerçekleşmemesi imkânı mevcuttur. Yabancı yatırımcı, bir taraftan o ülkedeki madenleri, yenilenemez enerji kaynaklarını kullanmakta olabilir, diğer taraftan da hiç ihracatta bulunmamakta, elde ettiği tüm kârları (ya da ihracatta bulunsa bile dövizleri) dışarıya transfer etmekte, tümüyle yabancı işgücü istihdam etmekte olabilir. Çünkü MAI bu konularda ev sahibi ülkenin yabancı yatırımcıya hiçbir sorumluluk getiremeyeceğini, şart dayatamayacağını hükme bağlamaktadır.

Oysa bu hususlarda ev sahibi ülkeye yabancı yatırımcıya belirli bir derecede yükümlülükler getirme hakkı tanınmalıdır.

MAI kısa vadeli, spekülâtif kazanç peşinde uluslararası sermaye hareketlerini de mutlak derecede serbest bırakmakta ve garantiye almaktadır. Uluslararası finansal kapital piyasalarında büyük bir tekelleşme mevcut-

tur. Birinci olarak pusuda bekleyen muazzam miktarda uluslararası finansal sermaye pekâla belirli bir yönde kanalize edilebilir. İkinci olarak uluslararası finansal kapital stoku muazzam bir düzeye ulaşmıştır ki, bu belirli bir ekonomiye yönelir ya da ondan âniden kaçır ise o ekonominin tüm dengelerini altüst edebilir, ülkede finansal kriz ve akabinde reel ekonomik kriz doğurabilir. Bu yüzden kısa vadeli, spekülâtif kazanç peşinde koşan ve muazzam büyüklükteki uluslararası finansal sermaye ulusal ekonomilerin istikrarı bakımından potansiyel bir tehlikedir.

Bu sebeple kısa vadeli spekülâtif kazanç peşinde olan uluslararası finansal sermaye hareketleri kontrol altına alınmalıdır. Ülkeye makroekonomik dengeleri altüst edebilecek kadar büyük miktarlarda ânî yabancı sermaye/döviz girişine ve ülkeden bu miktarlarda ânî yabancı sermaye çıkışına izin verilmeyip tedbirler getirilmelidir. Bu tür tedbirler getirilebilmesinin zor olduğu bir gerçektir, fakat başka bir çâre mevcut görünmemektedir.

MAI'de dava hakkı yalnızca yabancı yatırımcıya aittir. Halbu ki ev sahibi ülke ve onun vatandaşlarına da dava hakkı tanınmalıdır.

MAI yeni devlet tekellerinin oluşturulamayacağını, mevcut olanların da kaldırılacağını hükme bağlamaktadır. Fakat yabancı şirketler tarafından oluşturulabilecek tekellere hiç değinmemektedir. MAI çerçevesinde yabancı şirketlerce oluşturulabilecek tekellere karşı ev sahibi ülkenin antitekel tedbirler alması imkânı mevcut değildir. Ev sahibi ülkeye yabancı şirket tekellerine karşı antitekel tedbirleri alma hakkı, hem de açıkça tanınmalıdır.

MAI'nin özellikle az gelişmiş ülkelerde ulus devletlerden, imzalanması bakımından gereken politik iradeyi bulması normalde mümkün görünmemektedir. Fakat MAI; imzalanması için gerekli politik iradeyi, az gelişmiş-gelişmekte olan ülke ulus devletlerinden, IMF, Dünya Bankası, GATT/WTO, ülkelerin yabancı sermaye açısından kredibilite-risklilik derecesini notlandıran uluslararası kuruluşlar vb.nin dayatmaları yoluyla katarabilir. Örneğin IMF ve Dünya Bankası, yardımlarını MAI'ye imza atılması şartına bağlayabilir. Bir kez imza atıldıktan sonra ise MAI hükümleri orada fiilen zâten en az 20 yıl kadar geçerli olacaktır.

KAYNAKLAR

- Albala, Nuri (March 1998), “*the Dangers of the Multilateral Agreement on Investment: Shackling the State*”, *le Monde Diplomatique* (English Edition, Translated by Julie Stoker),
- Aral, Erol-Karabulut, Erol (Mayıs 1998), *MAI Oyuna Yeni Kurallar, Power*,
- Artar, Yusuf (2013), *Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarında ICSID Tahkimi*, Vergi Raporu, sayı: 164,
- Aydoğmuş, Yasemin (2009), *İki Taraflı Yatırım Anlaşmalarında En Ziyade Müsaadeye Mazhar Millet Kaydına İstinaden ICSID’e Başvuru İmkânı*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni (MHB), Yıl: 29, sayı: 1-2,
- Clarke, Tony (1997), *the Corporate Rule Treaty: the Multilateral Agreement on Investments (MAI) Seeks to Consolidate Global Corporate Rule*, <http://www.revolutionarydemocracy.org/rdv4n1/corprule.htm>, (E. T. : 2012)
- Demiriz, Sabanur (2006), *Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI) ve Türkiye’nin Çekinceleri*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Ekşi, Nuray (2012), *Yabancıların Türkiye’de Taşınmaz İktisabı*, Beta Yay., 2. Baskı, İst.,
- Gürek, Harun (1998), *İşte Türkiye’nin Çekinceleri*, www.milliyet.com.tr/1998/05/10/ekonomi/eko01.html, (E. T.: 2012)
- Hirst, Paul-Thompson, Graham (1998), *Küreselleşme Sorgulanıyor*, (Çev.: Çağla Erdem-Elif Yücel), Dost Kitabevi, Birinci Baskı, Ankara,
- Kayıhan, Şaban – Eski, Mehmet (2010), *Uluslararası Ekonomi Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ank.,
- Kazgan, Gülten (1997), *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen*, Altın Kitaplar Yay., Birinci Basım, İst.,
- Kırlı, Deniz Defne (2004), *Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu (MIGA) ve Yabancı Yatırımların Politik Risklere Karşı Korunması*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

- Minibaş, Türkel (Ağustos 1998), *Küreselleşen Sermayenin Anayasası: MAI*, İktisat Dergisi, sayı: 381,
- Ormanoglu, Burhan (2004), *Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Tahkim*, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu,
- Önder, İzzettin (Ağustos 1998), *Uluslararası Sermaye Anayasası: MAI*, İktisat Dergisi, sayı: 381,
- _____ (tarihsiz), *MAI Sermayenin Anayasasıdır*, <http://www.anti-mai.org/kitap/maitop/maitop3.htm>, (E. T.: 2012), <http://www.members.tripod.com~metalworkers/mai/mai-tr.html> (E. T. : 1998),
- Özyakışır, Deniz (2007), *Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI): Teorik ve Eleştirel Bir Değerlendirme*, Stratejik Öngörü Dergisi, sayı: 11, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM),
- Sak, Ziya (1996), *Ticari & Ekonomik Terimler Sözlüğü (İngilizce - Türkçe)*, A-A Yayınevi, Birinci Baskı, İst.,
- Satlıgan, Nail (tarihsiz), *Çok Taraflı Yatırım Anlaşması Geçici, Eleştirel Bir Tahlil*, Türk Harb İş Sendikası,
- Tonak, Ahmet (tarihsiz)a, “*Küreselleşme*”, *Yabancı Yatırımlar ve Çok Taraflı Yatırım Anlaşması*, Türk Harb İş Sendikası,
- _____ (tarihsiz)b, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve MAI*, <http://www.antimai.org/kitap/maitop/maitop4.htm>, (E. T. : 2012) <http://www.members.tripod.com~metalworkers/mai/mai-tr.html> (E. T. : 1998),
- Tuğlacı, Pars (2008), *İngilizce - Türkçe Ekonomi ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, Beşinci Baskı, İst.,
- Yıldızoğlu, Ergin (Mayıs 1998), *Yeni Dünya Düzeni İçin Bir Anayasa Denemesi: Çok Taraflı Yatırım Anlaşması, Power*,
- Yılmaz, Alper Çağrı (2013), *6302 Sayılı Kanun Hükümleri Uyarınca Yabancı Gerçek Kişilerin Türkiye’de Taşınmaz Edinimi*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVII, sayı: 1-2,
- Yılmaz, Gaye (tarihsiz), *Finans Piyasaları, Asya Krizi, ve MAI*, <http://www.antimai.org/kitap/maitop/maitop5.htm> (E. T. : 2012), <http://www.members.tripod.com~metalworkers/mai/mai-tr.html> (E. T. : 1998),

- _____ (Ağustos 1998), *Sermaye Savaşları Şekil mi Değiştiriyor?*, İktisat Dergisi, sayı: 381,
- Ekodialog (tarihsiz), *Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA)*, http://www.ekodialog.com/uluslararasi_ekonomi/cok-tarafli-yatirim-garanti-si-ajansi.html, (E. T.: 2012).
- ICSID (2006), *ICSID Convention, Regulations and Rules*, https://icsid.worldbank.org/ICSID/StaticFiles/basicdoc/CRR_English-final.pdf, (E. T.: 2013),
- _____ (2013), *List of Contracting States and Other Signatories of the Convention*,
<https://icsid.worldbank.org/ICSID/FrontServlet?requestType=ICSIDDocRH&actionVal=ContractingStates&ReqFrom=Main> (E. T. : 2013),
- T.C. Merkez Bankası (2013), *Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)* (E. T.: 2013),
- MIGA (2010), *Convention: Establishing the Multilateral Investment Guarantee Agency*, http://www.miga.org/documents/miga_convention_november_2010.pdf, (E. T.: 2013),
- _____ (2013), *MIGA Member Countries (179)*, <http://www.miga.org/whoweare/index.cfm?stid=1789>, (E. T.: 2013),
- _____ (2013b), *List of members including dates of membership* [MIGA Member Countries (179) altında] <http://www.miga.org/whoweare/index.cfm?stid=1789>, (E. T.: 2013),
- _____ (tarihsiz)a, *Projects*, <http://www.miga.org/projects/advsearchresults.cfm?srch=s&hctry=217c&hcountrycode=TR&dispset=10&-sortorder=asc&srow=1&erow=10>, (E. T.: 2013),
- _____ (tarihsiz)b, *Partners*, <http://www.miga.org/whoweare/index.cfm?stid=1790>, (E. T.: 2013),
- NAFTA (tarihsiz)a, *Objectives*, <https://www.nafta-sec-alena.org/Default.aspx?tabid=97&ctl=SectionView&mid=1214&sid=5a1b5f25-8904-4553-bf16-fef94186749e&language=en-US>, (E. T.: 2013),
- _____ (tarihsiz)b, *Overview of the Dispute Settlement Provisions*, <https://www.nafta-sec-alena.org/Default.aspx?tabid=93&language=en-US>, (E. T.: 2013),

OECD (April 1998), “the Multilateral Agreement on Investment Draft Consolidated Text”, <http://www1.oecd.org/daf/mai/pdf/ng/ng987r1e.pdf>, (E. T. : 2012),

_____ (1997), *the Multilateral Agreement on Investment: Frequently Asked Questions and Answers*, <http://www.flora.org/flora/archive/mai-info/oecd-faq.htm>, (E. T. : 2012), <http://www.islandnet.com/~nefs/maisite/oecd-faq.htm>, (E. T.: 1998),

T. C. Ekonomi Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, *MİGA*, www.ydy.gov.tr/?id=21, (E. T.: 9.05.2012)

TÜİK (2013), Temel İstatistikler/Ulusal Hesaplar/Harcama Yöntemiyle GSYH/Harcamalar Yöntemiyle Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Yıllık) (E. T.: 2013),

UNCTAD (2013), *UNCTADstat*, <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=88>,

http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_referer=&sCS_ChosenLang=en, (/foreign direct investment), (E. T.: 2013),

UNCTAD (2013b), *Statistical Annex* (World Economic Situation and Prospects 2012 içinde), http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2012country_class.pdf, (E. T.: Ekim 2013),

22 Aralık 1934 tarihli 2644 sayılı Tapu Kanunu,

1954 tarihli 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu,

2003 tarihli 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu,

2001 tarihli 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu,

2003 tarihli 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun.

3 Mayıs 2012 tarihli 6302 sayılı *Tapu Kanunu ve Kadastro Kanununda değişiklik yapılmasına dâir* Kanun.

EK I: MIGA'YA ve ICSID'YE ÜYE ÜLKELER LİSTESİ**A. MIGA'ya Üye Ülkeler^{114(*)}****Birinci Kategori**

Üye Ülke	Üyelik Tarihi	Hisse senedi adedi	Kayıtlı meblâğ (Milyon SDR \$)	Üye Ülke	Üyelik Tarihi	Hisse senedi adedi	Kayıtlı meblâğ (Milyon SDR \$)
Almanya	12 Nisan 1988	5,071	50.71	İrlanda	27 Ekim 1989	369	3.69
ABD	12 Nisan 1988	20,519	205.19	İsveç	12 Nisan 1988	1,049	10.49
Avustralya	10 Şubat 1999	1,713	17.13	İsviçre	12 Nisan 1988	1,5	15.00
Avusturya	16 Aralık 1997	775	7.75	İtalya	29 Nisan 1988	2,82	28.20
Belçika	18 Eylül 1992	2,03	20.30	İzlanda	25 Eylül 1998	90	0.90
Büyük Britanya	12 Nisan 1988	4,86	48.60	Japonya	12 Nisan 1988	5,095	50.95
Danimarka	12 Nisan 1988	718	7.18	Kanada	12 Nisan 1988	2,965	29.65
Finlandiya	28 Aralık 1988	600	6.00	Lüksemburg	29 Ağustos 1991	116	1.16
Fransa	28 Aralık 1989	4,86	48.60	Norveç	9 Ağustos 1989	699	6.99
Hollanda	12 Nisan 1988	2,169	21.69	Yeni Zelanda	22 Nisan 2008	513	5.13
Güney Afrika	10 Mart 1994	943	9.43	Toplam		59,473	594.73

Not: Bhutan 050, Burma 178, Ivory Coast 176, Kampuchea, Democratic (Kamboçya olabilir) 093, Morocco 348, Somali 078, Western Samoa 050, Yemen Arab Republic 067, Yugoslavya 635, Zaire 338 (Bu ülkeler MIGA'nın "kayıtlı hisse senedi" listesinde var, fakat üye ülke listesinde yok.)

114(*) Kaynak: MIGA (2010; 2013; 2013b).
Cum.: Cumhuriyeti

İkinci Kategori

Üye Ülke	Üyelik Tarihi	Hisse senedi adedi	Kayıtlı meblâğ (Milyon SDR)	Üye Ülke	Üyelik Tarihi	Hisse senedi adedi	Kayıtlı meblâğ (Milyon SDR \$)
Afganistan	16 Haziran 2003	118	1.18	Filipinler	8 Şubat 1994	484	4.84
Angora	19 Eylül 1989			Gabon	26 Mart 2003	96	0.96
Antigua ve Barbuda	26 Eylül 2005	50	0.50	Gambiya	11 Eylül 1992	50	0.50
Arjantin	11 Şubat 1992	1,254	12.54	Gana	29 Nisan 1988	245	2.45
Arnavutluk	15 Ekim 1991			Georgia	29 Aralık 1992		
Azerbeycan	23 Eylül 1992			Gine	5 Ekim 1995	91	0.91
Bahamalar	4 Ekim 1994	10	1.00	Gine-Bissa	12 Temmuz 2006	50	0.50
Bahreyn	12 Nisan 1988	77	0.77	Grenada	12 Nisan 1988	50	0.50
Bangladeş	12 Nisan 1988	34	3.40	Guatemala	11 Temmuz 1996	14	1.40
Barbados	12 Nisan 1988	68	0.68	Guyana	18 Ocak 1989	84	0.84
Belize	29 Haziran 1992	50	0.50	Güney Sudan	18 Nisan 2012		
Benin	26 Eylül 1994	61	0.61	Haiti	11 Aralık 1996	75	0.75
Beyaz Rusya	3 Aralık 1992			Hırvatistan	19 Mart 1993		
Birleşik Arap Emirlikleri	20 Ekim 1993	372	3.72	Hindistan	6 Ocak 1994	3,048	30.48
Bolivya	3 Ekim 1991	125	1.25	Honduras	30 Haziran 1992	101	1.01
Bosna-Hersek	1993 19 Mart			Irak	6 Ekim 2008	35	3.50
Botsvana	15 Mayıs 1990	50	0.50	İran	15 Aralık 2003	1,659	16.59
Brezilya	7 Ocak 1993	1,479	14.79	İspanya	29 Nisan 1988	1,285	12.85
Bulgaristan	23 Eylül 1992			İsrail	21 Mayıs 1992	474	4.74
Burkina Faso	2 Kasım 1988	61	0.61	Jamaika	12 Nisan 1988	181	1.81
Burundi	10 Mart 1998	074	0.74	Kamboçya	1 Aralık 1999		
Cape Verde	10 Mayıs 1993	50	0.50	Kamerun	7 Ekim 1988	177	1.77
Cezayir	4 Haziran 1996	649	6.49	Karadağ	18 Ocak 2007		
Cibuti	12 Ocak 2007	50	0.50	Katar	22 Ekim 1996	137	1.37
Çad	11 Haziran 2002	60	0.60	Kazakistan	12 Ağustos 1993		
Çek Cum.	1 Ocak 1993			Kenya	28 Kasım 1988	172	1.72
Çin	30 Nisan 1988	3,138	31.38	Kıbrıs	12 Nisan 1988	104	1.04
Doğu Timor	23 Temmuz 2002			Kırgız Cum.	21 Eylül 1993		
Dominik Cum.	7 Mart 1997	147	1.47	Kolombiya	30 Kasım 1995	437	4.37
Dominika	7 Ekim 1991	50	0.50	Komorlar	25 Şubat 2013	50	0.50
Ekvador	12 Nisan 1988	182	1.82	Kongo Cum.	16 Ekim 1991	65	0.65
Ekvator Ginesi	27 Ekim 1994	50	0.50	Kongo Demokratik Cum.	7 Şubat 1989		
El Salvador	20 Aralık 1991	122	1.22	Kore Cum.	12 Nisan 1988	449	4.49
Endonezya	12 Nisan 1988	1,049	10.49	Kosova	29 Haziran 2009		
Eritre	10 Eylül 1996			Kostarika	8 Şubat 1994	117	1.17
Ermenistan	5 Aralık 1995			Kuveyt	12 Nisan 1988	93	9.30
Estonya	24 Eylül 1992			Lao Demokratik Halk Cum.	5 Nisan 2000	60	0.60
Etiyopya	13 Ağustos 1991	70	0.70	Lesotho	12 Nisan 1988	50	0.50
Fas	17 Eylül 1992			Letonya	21 Ağustos 1998		
Fiji	24 Eylül 1990	71	0.71	Liberya	12 Nisan 2007	84	0.84
Fildişi Sahili	7 Haziran 1988			Libya	5 Nisan 1993	549	5.49
Litvanya	8 Haziran 1993			Sao Tome ve Principe	20 Aralık 2012	50	0.50
Lübnan	19 Ekim 1994	142	1.42	Senegal	12 Nisan 1988	145	1.45

MAI (Multilateral Agreement on Investment)
(Çok Taraflı Yatırım Anlaşması)

114

İkinci Kategori

(Devam a)

Üye Ülke	Üyelik Tarihi	Hisse senedi adedi	Kayıtlı meblâğ (Milyon SDR)	Üye Ülke	Üyelik Tarihi	Hisse senedi adedi	Kayıtlı meblâğ (Milyon SDR \$)
Macaristan	21 Nisan 1988	564	5.64	Seyşeller	15 Eylül 1992	50	0.50
Madagaskar	8 Haziran 1988	10	1.00	Sırbistan	19 Mart 1993		
Makedonya, Makedonya bir	19 Mart 1993			Sierra Leone	20 Haziran 1996	75	0.75
Malawi	12 Nisan 1988	77	0.77	Singapur	24 Şubat 1998	154	1.54
Maldivler	19 Mayıs 2005	50	0.50	Slovak Cum.	1 Ocak 1993		
Malezya	6 Aralık 1991	579	5.79	Slovenya	19 Mart 1993		
Mali	22 Ekim 1992	81	0.81	Solomon Adaları	27 Ekim 2005	50	0.50
Malta	12 Eylül 1990	75	0.75	Sri Lanka	27 Mayıs 1988	271	2.71
Mauritius	28 Aralık 1990	87	0.87	St Lucia	25 Temmuz 1988	50	0.50
Meksika	1 Temmuz 2009	1,192	11.92	Sudan	7 Kasım 1991	206	2.06
Mısır, Arap Cum.	12 Nisan 1988	459	4.59	Surinam	2 Temmuz 2003	82	0.82
Mikronezya, Federe Devletleri	11 Ağustos 1993			Suriye Arap Cum.	14 May 2002	168	1.68
Moğolistan	21 Ocak 1999			Suudi Arabistan	12 Nisan 1988	3,137	31.37
Moldova	9 Haziran 1993			Svaziland	18 Nisan 1990	58	0.58
Moritanya	8 Eylül 1992	63	0.63	Şili	12 Nisan 1988	485	4.85
Mozambik	23 Kasım 1994	97	0.97	Tacikistan	9 Aralık 2002		
Namibya	25 Eylül 1990			Tanzanya	19 Haziran 1992	141	1.41
Nepal	9 Şubat 1994	69	0.69	Tayland	20 Ekim 2000	421	4.21
Nijer	10 Mayıs 2012	62	0.62	Togo	15 Nisan 1988	77	0.77
Nijerya	12 Nisan 1988	844	8.44	Trinidad ve Tobago	2 Temmuz 1992	203	2.03
Nikaragua	12 Haziran 1992	102	1.02	Tunus	7 Haziran 1988	156	1.56
Orta Afrika Cum.	8 Eylül 2000	60	0.60	Türkiye	3 Haziran 1988	462	4.62
Özbekistan	4 Kasım 1993			Türkmenistan	1 Ekim 1993		
Pakistan	12 Nisan 1988	66	6.60	Uganda	10 Haziran 1992	132	1.32
Palau	16 Aralık 1997			Ukrayna	19 Temmuz 1994		
Panama	21 Şubat 1997	131	1.31	Umman	24 Ocak 1989	94	0.94
Papua Yeni Gine	21 Ekim 1991	96	0.96	Uruguay	1 Mart 1993	202	2.02
Paraguay	30 Haziran 1992	80	0.80	Ürdün	12 Nisan 1988	97	0.97
Peru	2 Aralık 1991	373	3.73	Vanuatu	27 Temmuz 988	50	0.50
Polonya	29 Haziran 1990			Venezüella, Republica Bolivariana de	9 Mayıs 1994	1,427	14.27
Portekiz	6 Haziran 1988	384	3.84	Vietnam	5 Ekim 1994		
Romanya	10 Eylül 1992	555	5.55	Yemen Cum.	12 Mart 1996	115	1.15
Ruanda	27 Eylül 2002	75	0.75	Yunanistan	30 Ağustos 1993	28	2.80
Rusya Federasyonu	29 Aralık 1992			Zambiya	6 Haziran 1988	318	3.18
Saint Kitts ve Nevis	21 Eylül 1999	50	0.50	Zimbabve	10 Nisan 1992	236	2.36
Saint Vincent ve Grenadinler	10 Eylül 1990	50	0.50	Toplam		40,527	405.27
Samoa	12 Nisan 1988			Toplam: Birinci ve İkinci Kategori		100	1000,00

B. ISCID'ye Taraf Ülkeler Âkit (taraf) devletler(*)

Devlet	İmza	Tasdik edilmiş kaydı	Konvansiyon'un mer'iyete girişi	Devlet	İmza	Tasdik edilmiş kaydı	Konvansiyon'un mer'iyete girişi
Afganistan	30 Ey. 1966	25 Haz. 1968	25 Tem. 1968	Finlandiya	14 Tem. 1967	9 Oc. 1969	8 Şub. 1969
Arnavutluk	15 Ek. 1991	15 Ek. 1991	14 Kas. 1991	Fransa	22 Ara. 1965	21 Ağus. 1967	20 Ey. 1967
Cezayir	17 Nis. 1995	21 Şub. 1996	22 Mart 1996	Gabon	21 Ey. 1965	4 Nis. 1966	14 Ek. 1966
Arjantin	21 May. 1991	19 Ek. 1994	18 Kas. 1994	Gambiya,	1 Ek. 1974	27 Ara. 1974	26 Oc. 1975
Ermenistan	16 Ey. 1992	16 Ey. 1992	16 Ek. 1992	Georgia	7 Ağus. 1992	7 Ağus. 1992	6 Ey. 1992
Avustralya	24 Mart 1975	2 May. 1991	1 Haz. 1991	Almanya	27 Oc. 1966	18 Nis. 1969	18 May. 1969
Avusturya	17 May. 1966	25 May. 1971	24 Haz. 1971	Gana	26 Kas. 1965	13 Tem. 1966	14 Ek. 1966
Azerbeycan	18 Ey. 1992	18 Ey. 1992	18 Ek. 1992	Yunanistan	16 Mart 1966	21 Nis. 1969	21 May. 1969
Bahamalar	19 Ek. 1995	19 Ek. 1995	18 Kas. 1995	Grenada	24 May. 1991	24 May. 1991	23 Haz. 1991
Bahreyn	1995 Ey. 22	1996 Şub. 14	15 Mart 1996	Guatemala	9 Kas. 1995	21 Oc. 2003	20 Şub. 2003
Bangladeş	20 Kas. 1979	27 Mart 1980	26 Nis. 1980	Gine	27 Ağus. 1968	4 Kas. 1968	4 Ara. 1968
Barbados	13 May. 1981	1 Kas. 1983	1 Ara. 1983	Guyana	3 Tem. 1969	11 Tem. 1969	10 Ağus. 1969
Beyaz Rusya	10 Tem. 1992	10 Tem. 1992	9 Ağus. 1992	Haiti	30 Oc. 1985	27 Ek. 2009	26 Kas. 2009
Belçika	15 Ara. 1965	27 Ağus. 1970	26 Ey. 1970	Honduras	28 May. 1986	14 Şub. 1989	16 Mart 1989
Benin	10 Ey. 1965	6 Ey. 1966	14 Ek. 1966	Macaristan	1 Ek. 1986	4 Şub. 1987	6 Mart 1987
Bosna-Hersek	25 Nis. 1997	14 May. 1997	13 Haz. 1997	İzlanda	25 Tem. 1966	25 Tem. 1966	14 Ek. 1966
Botsvana	15 Oc. 1970	15 Oc. 1970	14 Şu. 1970	Endonezya	16 Şub. 1968	28 Ey. 1968	28 Ek. 1968
Brunei Sultanlığı	16 Ey. 2002	16 Ey. 2002	16 Ek. 2002	İrlanda	30 Ağus. 1966	7 Nis. 1981	7 May. 1981
Bulgaristan	21 Mart 2000	13 Nis. 2001	13 May. 2001	İsrail	16 Haz. 1980	22 Haz. 1983	22 Tem. 1983
Burkina Faso	16 Ey. 1965	29 Ağus. 1966	14 Ek. 1966	İtalya	18 Kas. 1965	29 Mart 1971	28 Nis. 1971
Burundi	17 Şub. 1967	5 Kas. 1969	5 Ara. 1969	Jamaika	23 Haz. 1965	9 Ey. 1966	14 Ek. 1966
Kamboçya	5 Kas. 1993	20 Ara. 2004	19 Oc. 2005	Japonya	23 Ey. 1965	17 Ağus. 1967	16 Ey. 1967
Kamerun	23 Ey. 1965	3 Oc. 1967	2 Şub. 1967	Ürdün	14 Tem. 1972	30 Ek. 1972	29 Kas. 1972
Cape Verde	20 Ara. 2010	27 Ara. 2010	26 Oc. 2011	Kazakistan	23 Tem. 1992	21 Ey. 2000	21 Ek. 2000
Orta Afrika Cum.	26 Ağus. 1965	23 Şub. 1966	14 Ek. 1966	Kenya	24 May. 1966	3 Oc. 1967	2 Şub. 1967
Çad	12 May. 1966	29 Ağus. 1966	14 Ek. 1966	Kore Cum.	18 Nis. 1966	21 Şub. 1967	23 Mart 1967
Şili	25 Oc. 1991	24 Ey. 1991	24 Ek. 1991	Kosova, Cum.	29 Haz. 2009	29 Haz. 2009	29 Tem. 2009
Çin	9 Şub. 1990	7 Oc. 1993	6 Şu. 1993	Kuveyt	9 Şub. 1978	2 Şub. 1979	4 Mart 1979
Kolombiya	18 May. 1993	15 Tem. 1997	14 Ağus. 1997	Letonya	8 Ağus. 1997	8 Ağus. 1997	7 Ey. 1997
Komorlar	26 Ey. 1978	7 Kas. 1978	7 Ara. 1978	Lübnan	26 Mart 2003	26 Mart 2003	25 Nis. 2003
Kongo Demokratik Cum.	29 Ek. 1968	29 Nis. 1970	29 May. 1970	Lesotho	19 Ey. 1968	8 Tem. 1969	7 Ağus. 1969
Kongo Cum.	27 Ara. 1965	23 Haz. 1966	14 Ek. 1966	Liberya	3 Ey. 1965	16 Haz. 1970	16 Tem. 1970
Kostarika	29 Ey. 1981	27 Nis. 1993	27 May. 1993	Litvanya	6 Tem. 1992	6 Tem. 1992	5 Ağus. 1992
Fildişi Sahili	30 Haz. 1965	16 Şub. 1966	14 Ek. 1966	Lüksemburg	28 Ey. 1965	30 Tem. 1970	29 Ağus. 1970
Hırvatistan	16 Haz. 1997	22 Ey. 1998	22 Ek. 1998	Makedonya, Eski Yugoslav Cum.	16 Ey. 1998	27 Ek. 1998	26 Kas. 1998
Kıbrıs	9 Mart 1966	25 Kas. 1966	25 Ara. 1966	Madagaskar	1 Haz. 1966	6 Ey. 1966	14 Ek. 1966
Çek Cum.	23 Mart 1993	23 Mart 1993	22 Nis. 1993	Malawi	9 Haz. 1966	23 Ağ. 1966	14 Ek. 1966
Danimarka	11 Ek. 1965	24 Nis. 1968	24 May. 1968	Malezya	22 Ek. 1965	8 Ağus. 1966	14 Ek. 1966
Mısır Arap Cum.	11 Şub. 1972	3 May. 1972	2 Haz. 1972	Mali	9 Nis. 1976	3 Oc. 1978	2 Şub. 1978
El Salvador	9 Haz. 1982	6 Mart 1984	5 Nis. 1984	Malta	24 Nis. 2002	3 Kas. 2003	3 Ara. 2003
Estonya	23 Haz. 1992	23 Haz. 1992	23 Tem. 1992	Moritanya	30 Tem. 1965	11 Oc. 1966	14 Ek. 1966
Fiji	1 Tem. 1977	11 Ağus. 1977	10 Ey. 1977	Mauritius	2 Haz. 1969	2 Haz. 1969	2 Tem. 1969
Mikronezya	24 Haz. 1993	24 Haz. 1993	24 Tem. 1993	Slovenya	7 Mart 1994	7 Mart 1994	6 Nis. 1994
Moldova	12 Ağus. 1992	5 May. 2011	4 Haz. 2011	Solomon Adaları	12 Kas. 1979	8 Ey. 1981	8 Ek. 1981
Moğolistan	14 Haz. 1991	14 Haz. 1991	14 Tem. 1991	Somali	27 Ey. 1965	29 Şub. 1968	30 Mart 1968
Karadağ	19 Tem. 2012	10 Nis. 2013	10 May. 2013	Güney Sudan	18 Nis. 2012	18 Nis. 2012	18 May. 2012
Fas	11 Ek. 1965	11 May. 1967	10 Haz. 1967	İspanya	21 Mart 1994	18 Ağus. 1994	17 Ey. 1994
Mozambik	4 Nis. 1995	7 Haz. 1995	7 Tem. 1995	Sri Lanka	30 Ağus. 1967	12 Ek. 1967	11 Kas. 1967
Nepal	28 Ey. 1965	7 Oc. 1969	6 Şub. 1969	Saint Kitts ve Nevis	14 Ek. 1994	4 Ağus. 1995	3 Ey. 1995
Hollanda	25 May. 1966	14 Ey. 1966	14 Ek. 1966	St Lucia	4 Haz. 1984	4 Haz. 1984	4 Tem. 1984

Âkit (taraf) devletler(*)

(Devam a)

Devlet	İmza	Tasdik edilmiş kaydı	Konvansiyon'un mer'iyete girişi	Devlet	İmza	Tasdik edilmiş kaydı	Konvansiyon'un mer'iyete girişi
Yeni Zelanda	2 Ey. 1970	2 Nis. 1980	2 May. 1980	Saint Vincent ve Grenadinler	7 Ağus. 2001	16 Ara. 2002	15 Oc. 2003
Nikaragua	4 Şub. 1994	20 Mart 1995	19 Nis. 1995	Sudan	15 Mart 1967	9 Nis. 1973	9 May. 1973
Nijer	23 Ağus. 1965	14 Kas. 1966	14 Ara. 1966	Svaziland	3 Kas. 1970	14 Haz. 1971	14 Tem. 1971
Nijerya	13 Tem. 1965	23 Ağus. 1965	14 Ek. 1966	İsveç	25 Ey. 1965	29 Ara. 1966	28 Oc. 1967
Norveç	24 Haz. 1966	16 Ağus. 1967	15 Ey. 1967	İsviçre	22 Ey. 1967	15 May. 1968	14 Haz. 1968
Umman	5 May. 1995	24 Tem. 1995	23 Ağus. 1995	Suriye	25 May. 2005	25 Oc. 2006	24 Şub. 2006
Pakistan	6 Tem. 1965	15 Ey. 1966	15 Ek. 1966	Tanzanya	10 Oc. 1992	18 May. 1992	17 Haz. 1992
Panama	22 Kas. 1995	8 Nis. 1996	8 May. 1996	Doğu Timor	23 Tem. 2002	23 Tem. 2002	22 Ağus. 2002
Papua Yeni Gine	20 Ek. 1978	20 Ek. 1978	19 Kas. 1978	Togo	24 Oc. 1966	11 Ağus. 1967	10 Ey. 1967
Paraguay	27 Tem. 1981	7 Oc. 1983	6 Şub. 1983	Tonga	1 May. 1989	21 Mart 1990	20 Nis. 1990
Peru	4 Ey. 1991	9 Ağus. 1993	8 Ey. 1993	Trinidad ve Tobago	5 Ek. 1966	3 Oc. 1967	2 Şub. 1967
Filipinler	26 Ey. 1978	17 Kas. 1978	17 Ara. 1978	Tunus	5 May. 1965	22 Haz. 1966	14 Ek. 1966
Portekiz	4 Ağus. 1983	2 Tem. 1984	1 Ağus. 1984	Türkiye	24 Haz. 1987	3 Mart 1989	2 Nis. 1989
Katar	Eyl 30, 2010	2010 Ara. 21	20 Oc. 2011	Türkmenistan	26 Ey. 1992	26 Ey. 1992	26 Ek. 1992
Romanya	6 Ey. 1974	12 Ey. 1975	12 Ek. 1975	Uganda	7 Haz. 1966	7 Haz. 1966	14 Ek. 1966
Ruanda	21 Nis. 1978	15 Ek. 1979	14 Kas. 1979	Ukrayna	3 Nis. 1998	7 Haz. 2000	7 Tem. 2000
Samoa	3 Şub. 1978	25 Nis. 1978	25 May. 1978	Birleşik Arap Emirlikleri	23 Ara. 1981	23 Ara. 1981	22 Oc. 1982
Sao Tome ve Principe	1 Ek. 1999	20 May. 2013	19 Haz. 2013	Büyük Britanya Birleşik Krallığı ve Kuzey İrlanda	26 May. 1965	19 Ara. 1966	18 Oc. 1967
Suudi Arabistan	28 Ey. 1979	8 May. 1980	7 Haz. 1980	Amerika Birleşik Devletleri	27 Ağus. 1965	10 Haz. 1966	14 Ek. 1966
Senegal	26 Ey. 1966	21 Nis. 1967	21 May. 1967	Uruguay	28 May. 1992	9 Ağus. 2000	8 Ey. 2000
Sırbistan	9 May. 2007	9 May. 2007	8 Haz. 2007	Özbekistan	17 Mart 1994	26 Tem. 1995	25 Ağus. 1995
Seyşeller	16 Şub. 1978	20 Mart 1978	19 Nis. 1978	Yemen Cum.	28 Ek. 1997	21 Ek. 2004	20 Kas. 2004
Sierra Leone	27 Ey. 1965	2 Ağus. 1966	14 Ek. 1966	Zambiya	17 Haz. 1970	17 Haz. 1970	17 Tem. 1970
Singapur	2 Şub. 1968	14 Ek. 1968	13 Kas. 1968	Zimbabve	25 Mart 1991	20 May. 1994	19 Haz. 1994
Slovak Cum.	27 Ey. 1993	27 May. 1994	26 Haz. 1994				

(*) Konvansiyonu hem imzalamış, hem de hükümlerinin geçerli olacağını taahhüt etmiş (taraf) ülkelerdir. Bu ülkelerde Konvansiyon hükümleri mer'iyete girmiştir.

Kaynak: ICSID (2013). <https://icsid.worldbank.org/ICSID/FrontServlet?requestType=ICSIDDocRH&actionVal=ShowDocument&language=English>

Cum.: Cumhuriyeti

Henüz sâdece Konvansiyon'u imzalamış devletler

Devlet	İmzâlama tarihi	Devlet	İmzâlama tarihi
Belize	19 Ara. 1986	Kırgız Cum.	9 Haz. 1995
Kanada	15 Ara. 2006	Namibya	26 Ek. 1998
Dominik Cum.	20 Mart 2000	Rusya Federasyonu	16 Haz. 1992
Etiyopya	21 Ey. 1965	Tayland	6 Ara. 1985
Gine-Bissau	4 Ey. 1991		

EK II: DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR (1970-2012)

EK II.A: DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM GİRİŞİ

Tablo EII.A.1: GİRİŞ (DYY, Dönemler itibarıyla yıllık ortalama seviye, milyon \$)

	1971-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)		1976-80 dönemi (yıllık ortalama olarak)		1981-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)		1986-90 dönemi (yıllık ortalama olarak)		1991-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)		1996-2000 dönemi (yıllık ortalama olarak)		2001-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)		2006-10 dönemi (yıllık ortalama olarak)		2011-2 dönemi (yıllık ortalama olarak)			
	1971-5	1976-80	1981-5	1986-90	1991-5	1996-2000	2001-5	2006-10	2011-2	2011-2	2006-10	2001-5	2006-10	2011-2	2011-2	2006-10	2001-5	2011-2		
Dünya	20110,89	35972,14	58066,27	158427,60	228540,64	818038,89	1584938,17	240363,07	757421,18	1584938,17	240363,07	757421,18	1584938,17	240363,07	757421,18	1584938,17	240363,07	757421,18	1584938,17	
Gelişmekte olan ekonomiler	4881,16	7684,83	19924,13	26787,34	77974,51	206328,76	571466,87	240363,07	20914,85	240363,07	20914,85	240363,07	20914,85	240363,07	20914,85	240363,07	20914,85	240363,07	20914,85	240363,07
Gelişen ekonomiler	0,00004	4,72	7,58	18,98	2232,55	7997,55	85038,15	7997,55	20914,85	7997,55	20914,85	7997,55	20914,85	7997,55	20914,85	7997,55	20914,85	7997,55	20914,85	7997,55
Gelişmekte olan ekonomiler (LDC hariç)	4687,63	7191,27	19535,97	26158,05	76364,74	200982,97	555120,29	200982,97	232319,71	232319,71	232319,71	232319,71	232319,71	232319,71	232319,71	232319,71	232319,71	232319,71	232319,71	232319,71
En az gelişmiş ülkeler (LDC)	193,63	493,57	388,17	629,29	493,57	1609,77	16346,58	493,57	80433,17	80433,17	80433,17	80433,17	80433,17	80433,17	80433,17	80433,17	80433,17	80433,17	80433,17	80433,17
Yükselen ekonomiler	2181,02	4749,48	7873,47	13327,56	31385,33	87441,69	148561,81	13327,56	82711,10	82711,10	82711,10	82711,10	82711,10	82711,10	82711,10	82711,10	82711,10	82711,10	82711,10	82711,10
G8	11137,07	21336,83	29695,79	97002,34	87687,92	396542,72	576528,16	97002,34	306572,89	306572,89	306572,89	306572,89	306572,89	306572,89	306572,89	306572,89	306572,89	306572,89	306572,89	306572,89
G20	13810,08	25588,02	43488,37	113691,04	113691,04	507058,11	870467,30	113691,04	440843,65	440843,65	440843,65	440843,65	440843,65	440843,65	440843,65	440843,65	440843,65	440843,65	440843,65	440843,65

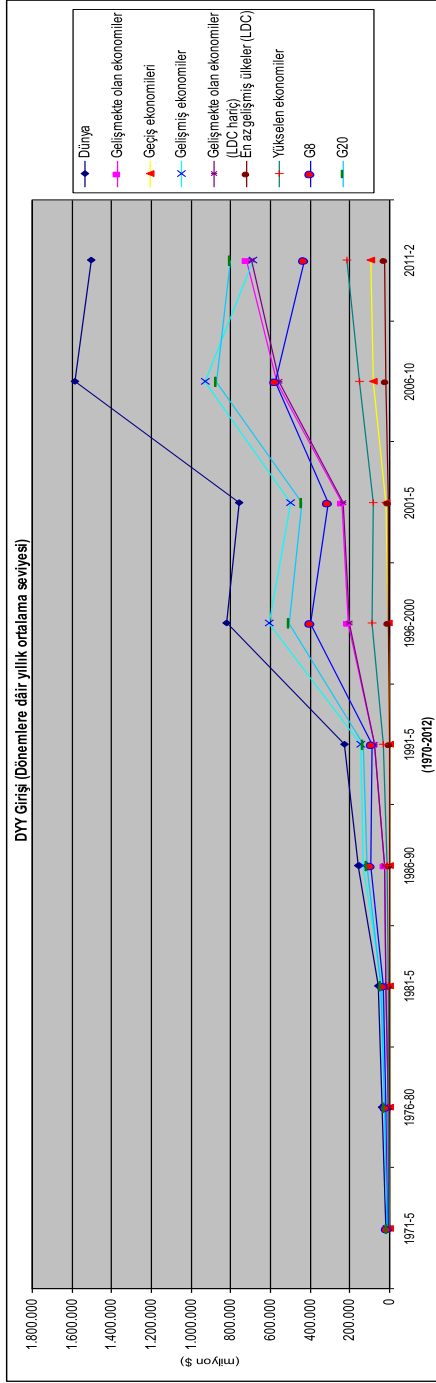
Tablo EII.A.2: GİRİŞ (DYY) yıllık ortalama değeri değişme endeksi: 1971-5 dönemi yıllık ortalama seviyesi=%100

	1971-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)		1976-80 dönemi (yıllık ortalama olarak)		1981-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)		1986-90 dönemi (yıllık ortalama olarak)		1991-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)		1996-2000 dönemi (yıllık ortalama olarak)		2001-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)		2006-10 dönemi (yıllık ortalama olarak)		2011-2 dönemi (yıllık ortalama olarak)		
	1971-5	1976-80	1981-5	1986-90	1991-5	1996-2000	2001-5	2006-10	2011-2	2011-2	2006-10	2001-5	2006-10	2011-2	2011-2	2006-10	2001-5	2011-2	
Dünya	100,00	178,87	288,83	787,77	1136,40	4067,64	3766,22	7881,00	2011-2	2011-2	7881,00	2011-2	2011-2	2011-2	2011-2	7881,00	2011-2	2011-2	2011-2
Gelişmekte olan ekonomiler	100,00	157,44	408,18	548,79	1597,46	4206,56	4924,31	11707,61	14730,50	14730,50	11707,61	14730,50	14730,50	14730,50	14730,50	11707,61	14730,50	14730,50	14730,50
Gelişen ekonomiler	100,00	11800,100,00	18950,100,00	47450,101,50	5581363505,13	19993886765,70	52287126073,57	212595377013,36	229590302556,0	229590302556,0	52287126073,57	212595377013,36	229590302556,0	229590302556,0	229590302556,0	52287126073,57	212595377013,36	229590302556,0	229590302556,0
Gelişmekte olan ekonomiler (LDC hariç)	100,00	185,71	280,53	864,24	973,97	4287,52	3671,65	8303,13	4533,00	4533,00	3671,65	8303,13	4533,00	4533,00	4533,00	3671,65	8303,13	4533,00	4533,00
En az gelişmiş ülkeler (LDC)	100,00	153,41	416,76	588,02	1629,07	4287,52	4956,02	11842,24	14835,77	14835,77	4956,02	11842,24	14835,77	14835,77	14835,77	4956,02	11842,24	14835,77	14835,77
Yükselen ekonomiler	100,00	217,76	361,00	611,07	1439,02	4027,68	3551,59	5176,66	9969,71	9969,71	3551,59	5176,66	9969,71	9969,71	9969,71	3551,59	5176,66	9969,71	9969,71
G8	100,00	191,58	286,64	870,99	787,35	3551,59	3192,19	5824,48	804365,74	804365,74	3192,19	5824,48	804365,74	804365,74	804365,74	3192,19	5824,48	804365,74	804365,74
G20	100,00	185,29	314,90	823,25	978,54	4287,52	3671,65	8303,13	4533,00	4533,00	3671,65	8303,13	4533,00	4533,00	4533,00	3671,65	8303,13	4533,00	4533,00

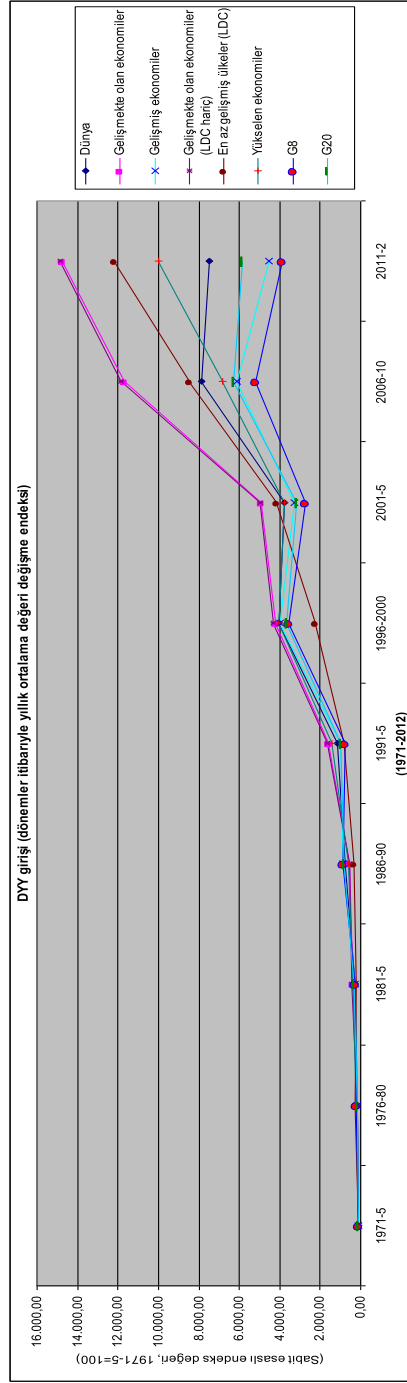
Tablo EII.A.3: GİRİŞ (DYY) yıllık ortalama değeri değişme endeksi: 10 000 milyon \$ = %100

	1971-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)		1976-80 dönemi (yıllık ortalama olarak)		1981-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)		1986-90 dönemi (yıllık ortalama olarak)		1991-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)		1996-2000 dönemi (yıllık ortalama olarak)		2001-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)		2006-10 dönemi (yıllık ortalama olarak)		2011-2 dönemi (yıllık ortalama olarak)		
	1971-5	1976-80	1981-5	1986-90	1991-5	1996-2000	2001-5	2006-10	2011-2	2011-2	2006-10	2001-5	2006-10	2011-2	2011-2	2006-10	2001-5	2011-2	
Dünya	201,11	359,72	580,86	1584,28	2285,41	8180,39	15849,38	24036,31	75742,11	15849,38	24036,31	75742,11	15849,38	24036,31	75742,11	15849,38	24036,31	75742,11	15849,38
Gelişmekte olan ekonomiler	48,81	76,85	199,24	267,87	779,74	2063,29	5714,67	2403,63	20914,85	2403,63	20914,85	2403,63	20914,85	2403,63	20914,85	2403,63	20914,85	2403,63	20914,85
Gelişen ekonomiler	0,00	0,05	0,06	0,19	22,33	79,98	85,04	79,98	20914,85	79,98	20914,85	79,98	20914,85	79,98	20914,85	79,98	20914,85	79,98	20914,85
Gelişmekte olan ekonomiler (LDC hariç)	46,88	72,91	195,36	261,58	763,65	2009,83	5551,20	2009,83	232319,71	2009,83	232319,71	2009,83	232319,71	2009,83	232319,71	2009,83	232319,71	2009,83	232319,71
En az gelişmiş ülkeler (LDC)	1,94	4,94	3,88	6,29	43,46	163,47	235,73	43,46	80,43	80,43	80,43	80,43	80,43	80,43	80,43	80,43	80,43	80,43	80,43
Yükselen ekonomiler	21,81	47,49	78,73	133,28	313,85	874,42	1485,62	133,28	827,11	827,11	827,11	827,11	827,11	827,11	827,11	827,11	827,11	827,11	827,11
G8	111,37	213,37	296,96	970,02	876,88	3965,43	5765,28	970,02	3065,73	3065,73	3065,73	3065,73	3065,73	3065,73	3065,73	3065,73	3065,73	3065,73	3065,73
G20	138,10	255,88	434,88	1136,91	1136,91	5070,58	8704,67	1136,91	4408,44	4408,44	4408,44	4408,44	4408,44	4408,44	4408,44	4408,44	4408,44	4408,44	4408,44

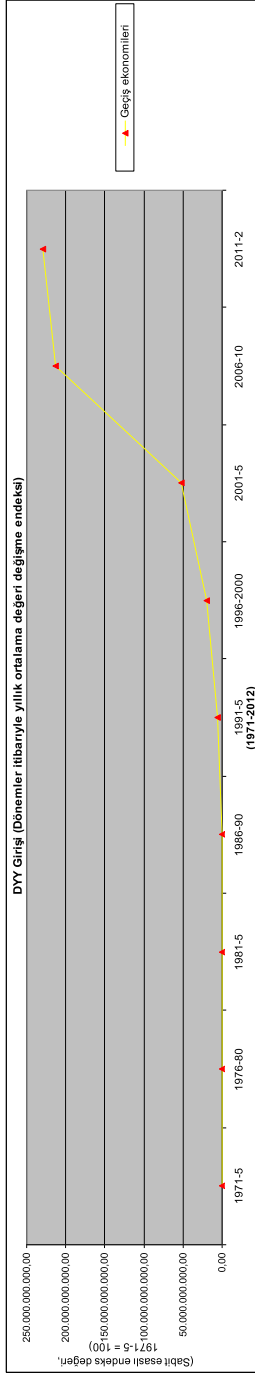
Kaynak: Yıllık ham veriler UNCTADStat veri tabanından alınmıştır. <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=88> altında (E. T.: Ekim 2013) Ukletern BM'ye göre tasnifi (2013) için; Statistical Annex (in World Economic Situation and Prospects 2012). http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2012country_class.pdf (E. T.: Ekim 2013)

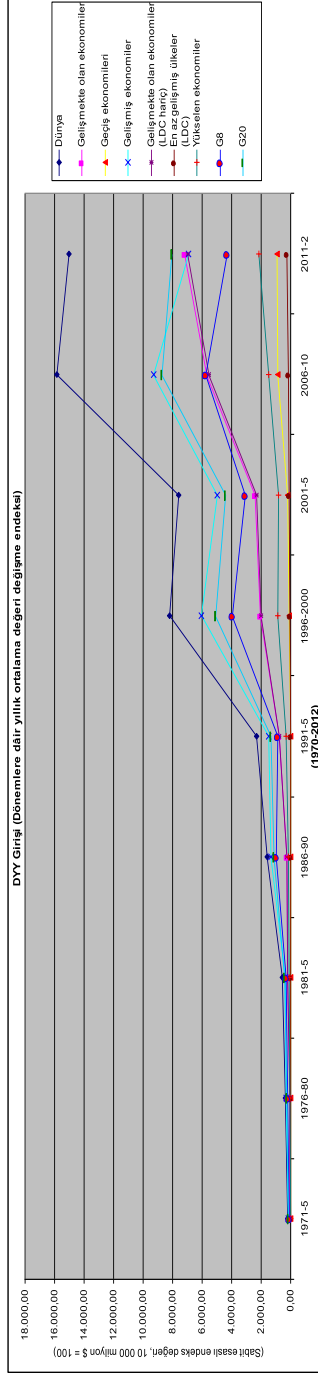
Şekil EII.A1: GİRİŞ (DYY yıllık ortalama değeri, milyon \$)

Şekil EII.A2a: GİRİŞ (DYY yıllık ortalama değeri değişme endeksi, 1971-5 dönemi yıllık ortalaması =%100)

Şekil EIIA2b: GİRİŞ (DYY yıllık ortalama değeri değişme endeksi; 1971-5 dönemi yıllık ortalaması =%100) (Geçiş ekonomileri)

Şekil EIIA3: GİRİŞ (DYY yıllık ortalama değeri değişme endeksi; 10 000 milyon \$ = %100)

Şekil EIIA1-3: Mullak seviyesi itibarıyla DYY girişi 1986-90 döneminden itibaren tüm dünya ve gelişmiş ekonomiler, G8, G20 açısından genel olarak artış trendi sergilemiştir. DYY girişi gelişmekte olan ülkeler açısından 1991-5 döneminden itibaren daima artış trendi göstermiştir. DYY giriş gelişmiş ülkeler, G8, G20 açısından 1996-2000 ve 2006-10 dönemlerinde, gelişmekte olan ülkeler açısından 2006-10 döneminde önemli bir sıçrama göstermiştir.

Gelişmekte olan ülkelere yönelik DYY girişi 1991-5 döneminden itibaren mütemediyen yükselmiş görünmektedir. Fakat yine de ülke grupları içerisinde gelişmiş ülkelere ve G20'ye giren DYY miktarı genel olarak en yüksek seviyededir. Tek istisna olarak 2011-2 döneminde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından DYY girişinin eşitlenmiş olduğu görülmektedir. DYY girişi açısından gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülke gruplarının her ikisinin de 1990'lardan sonra büyük bir öne ölmüştür. Fakat gelişmekte olan ülkelerin girişinde daha da önem kazandı, müşahede edilmektedir. (Şekil EIIA1 ve A3)

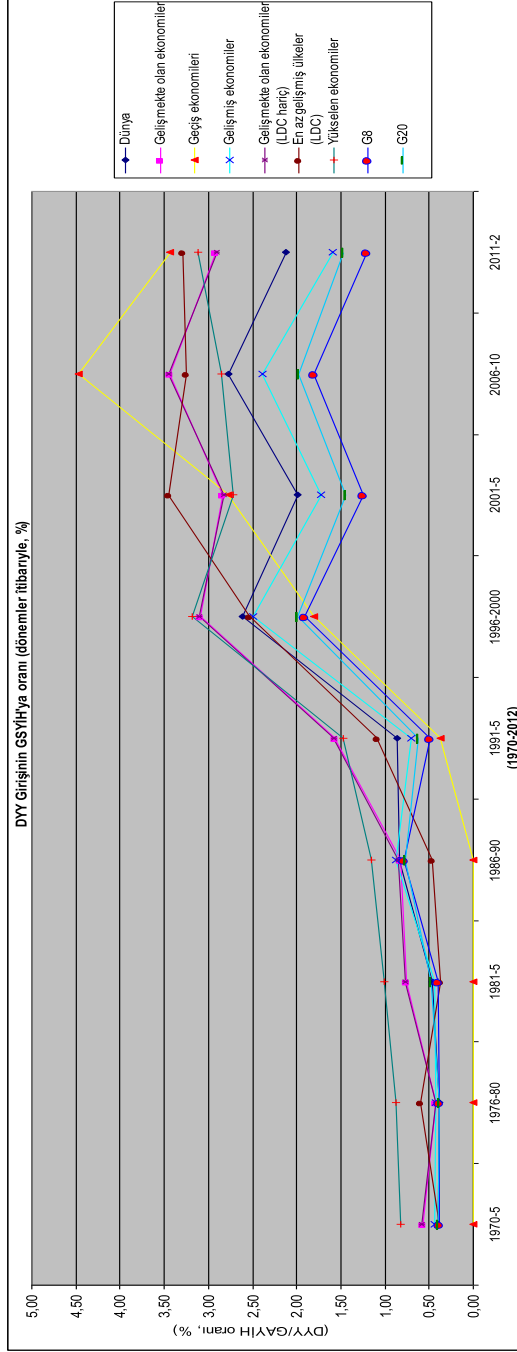
DYY girişinin "artış (büyüme) derecesi"nin 1991-5 döneminden itibaren gelişmekte olan ülkeler grubunda gelişmiş ülkelere veya G8, G20 gruplarına nisbeten daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu, gelişmekte olan ülkeler grubunun DYY girişi itibarıyla önemini gittikçe büyüdüğü ifade eder. DYY girişinde "en hızlı artış", 1996-2000 döneminden itibaren "geçiş ekonomilerinde" görülmektedir. Bu, öncesi alt dönemlerde bu ülke grubuna DYY girişinin çok düşük olmasından ileri gelmektedir. Mullak seviyesi açısından bakıldığında gelişmiş ekonomilerine yönelik DYY girişi çok düşük olup alt sınırlarda yer almaktadır. (Şekil EIIA2a ve A3)

Sonuç: DYY girişinin 1970-2012 döneminde esas olarak yine gelişmiş ülkelere gerçekleşmiştir. Bununla beraber gelişmekte olan ülkelere gittikçe daha önemli hale geldiği tesbit edilmektedir. (Şekil EIIA.2a ve A.2b) Nitekim DYY girişi seviyesi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında 2011-2 döneminde eşitlenmiştir. G8 ülkelerine yönelik DYY girişi 2006-10 öncesinde gelişmekte olan ülkelere yönelik DYY girişinin üstünde iken, bu dönemden sonra altındadır kalmıştır. (Şekil EIIA1 ve 3) DYY girişi açısından, gelişmekte olan ülkeler hâng 2011-2 döneminde bir yavaşlama (düşüş) meydana gelmiştir.

Tablo Eil.A4: DYY (Giriş) seviyesinin GDP'ye oranı (dönemler itibarıyla, yıllık ortalama olarak, %)

	1970-5	1976-80	1981-5	1986-90	1991-5	1995-2000	2001-5	2006-10	2011-2
Dünya	0,40	0,38	0,47	0,83	0,86	2,61	1,99	2,77	2,13
Gelişmekte olan ekonomiler	0,58	0,43	0,76	0,83	1,56	3,10	2,84	3,44	2,92
Geçiş ekonomileri	0,00	0,00	0,00	0,00	0,37	1,80	2,77	4,46	3,44
Gelişmiş ekonomiler	0,43	0,42	0,44	0,88	0,71	2,49	1,73	2,39	1,59
Gelişmekte olan ekonomiler (LDC hariç)	0,59	0,42	0,77	0,84	1,57	3,11	2,82	3,45	2,90
En az gelişmiş ülkeler (LDC)	0,38	0,60	0,38	0,47	1,08	2,54	3,45	3,25	3,29
Yükselen ekonomiler	0,82	0,87	1,01	1,16	1,47	3,19	2,72	2,85	3,11
G8	0,38	0,38	0,40	0,78	0,49	1,90	1,25	1,81	1,21
G20	0,39	0,38	0,48	0,77	0,63	2,00	1,44	1,98	1,48

Kaynak: Yıllık ham veriler UNCTADstat veri tabanından alınmıştır. <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=88> altında (E. T.: Ekim 2013)

Şekil Eil.A4: DYY (Giriş) seviyesinin GDP'ye oranı (dönemler itibarıyla, yıllık ortalama olarak, %)

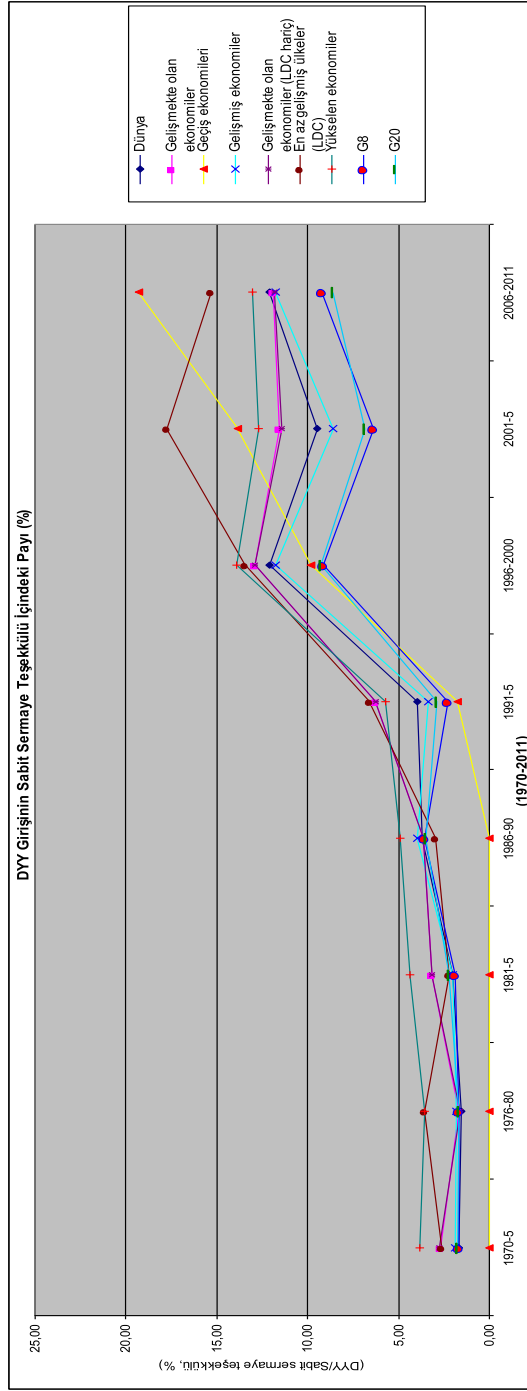
Şekil Eil.A4:

1991-5 döneminden itibaren görülen o ki DYY girişinin GDP içerisindeki oranı "daha az gelişmiş" ile paralellik arz ediyor: DYY giriş/GDP oranı gelişmiş ekonomiler, G8, G20 gruplarında düşük; gelişmekte olan ülkeler, en az gelişmiş ülkeler gruplarında daha yüksektir. Söz konusu oran esas olarak 1996'lardan itibaren büyük bir önem kazanmıştır ve 2006 sonrası dönemde geçiş ekonomilerinde en yüksektir.

Tablo EII.A5: DYY Girişinin Sabit Sermaye Teşekkülü İçindeki Payı (dönemler itibarıyla, yıllık ortalama olarak) (%)

	1970-5	1976-80	1981-5	1986-90	1991-5	1996-2000	2001-5	2006-2011
Dünya	1,66	1,55	2,04	3,66	3,94	12,07	9,47	12,11
Gelişmekte olan ekonomiler	2,72	1,66	3,15	3,60	6,26	12,90	11,56	11,92
Geçiş ekonomileri	0,00	0,00	0,00	0,01	1,72	9,81	13,82	19,26
Gelişmiş ekonomiler	1,85	1,81	2,00	3,96	3,36	11,79	8,61	11,78
Gelişmekte olan ekonomiler (LDC hariç)	2,72	1,60	3,17	3,62	6,25	12,89	11,41	11,84
En az gelişmiş ülkeler (LDC)	2,63	3,59	2,24	2,94	6,56	13,42	17,76	15,34
Yükselen ekonomiler	3,65	3,57	4,39	4,91	5,74	13,92	12,68	13,02
G8	1,66	1,68	1,87	3,54	2,32	9,16	6,39	9,24
G20	1,75	1,65	2,19	3,47	2,89	9,30	6,88	8,63

Kaynak: Yıllık ham veriler UNCTADStat veri tabanından alınmıştır. <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=88> altında (E. T. - Ekim 2013)

Şekil EII.A5: DYY Girişinin Sabit Sermaye Teşekkülü İçindeki Payı (dönemler itibarıyla, yıllık ortalama olarak) (%)

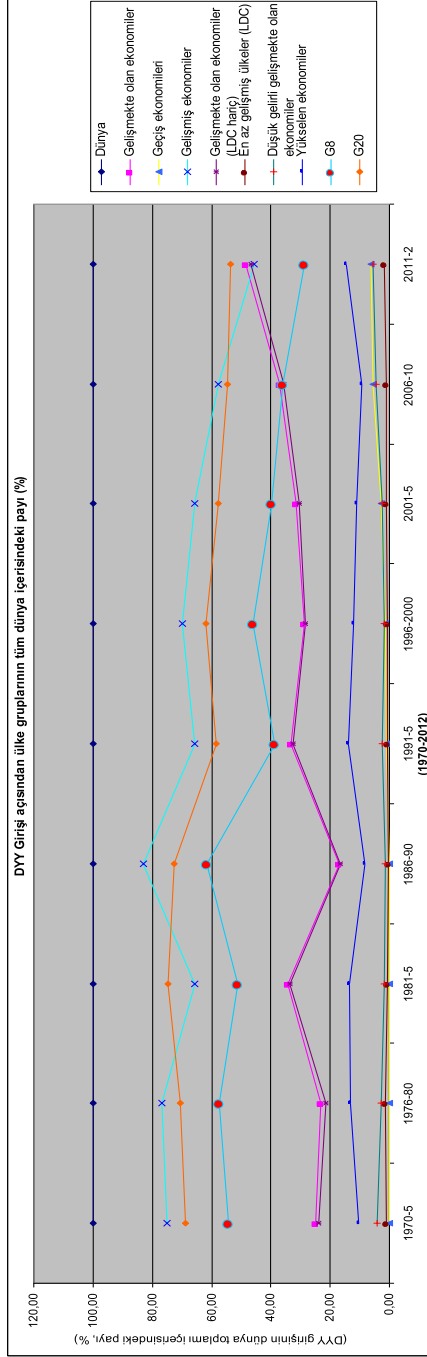
Şekil EII.A5:

1991 sonrasında DYY girişinin sabit sermaye oluşumu içerisindeki payı (ağırlığı) "az gelişmişler derecesi" ile paralellik arz etmektedir. DYY girişi/Sabit sermaye oluşumu oranı gelişmişlere göre gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerde daha yüksektir. "En az gelişmiş ülkeler" (LDC) de, yükselen ekonomilerde, gelişmekte olan ülkeler grubunda sözkonusu oran G20, G8, gelişmiş ekonomiler gruplarına kıyasla daha büyüktür. Bu hal gelişme derecesi nisbeten düşük ülkelere göre DYY'ın daha önemli ve gerekli olduğunu ima eder.

Tablo EII.A6: DYY (Giriş) seviyesinin ülke grupları itibarıyla tüm dünya içerisindeki payı (%) (Dönem ortalamaları olarak, %) (1970-2012)

	1970-5	1976-80	1981-5	1986-90	1991-5	1996-2000	2001-5	2006-10	2011-2
Dünya	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Gelişmekte olan ekonomiler	24,85	23,05	34,23	17,06	33,31	28,86	31,61	36,85	48,27
Geçiş ekonomileri	0,00	0,01	0,01	0,01	0,91	1,21	2,75	5,38	6,15
Gelişmiş ekonomiler	75,15	76,94	65,76	82,93	65,78	69,93	65,64	57,78	45,58
Gelişmekte olan ekonomiler (LDC hariç)	23,90	21,56	33,58	16,69	32,56	28,25	30,49	35,78	46,67
En az gelişmiş ülkeler (LDC)	0,95	1,49	0,64	0,38	0,76	0,61	1,11	1,07	1,60
Düşük geliri geliştirmekte olan ekonomiler	4,09	2,90	1,89	1,22	2,40	1,72	2,42	4,35	5,51
Yükselen ekonomiler	10,36	13,25	13,48	8,30	13,71	12,16	11,01	9,50	14,66
G8	54,31	57,32	51,09	61,71	38,68	45,89	39,61	35,80	28,66
G20	68,74	70,49	74,84	72,65	58,41	62,01	57,66	54,69	53,57

Kaynak: Yıllık ham veriler UNCTADStat veri tabanından alınmıştır. <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=88> altında (E. 1: Ekim 2013)

Şekil EII.A6: DYY (Giriş) seviyesinin ülke grupları itibarıyla tüm dünya içerisindeki payı (%) (Dönem ortalamaları olarak, %) (1970-2012)

Şekil EII.A6:

2011-2 dönemi müstesnâ DYY'in girişi itibarıyla gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelerin toplam dünya içerisindeki payları genel olarak sabit kalmıştır. DYY girişi hususunda yükselen ekonomilerin toplam dünya içerisindeki payı genel olarak sabit kalmıştır.

Tüm dönemler için "en az gelişmiş ülkelerin" (LDC) payı en düşük, nerdeyse "0" dir. Düşük geliri ülkelerin ve geçiş ekonomilerinin aldığı pay 2001-5'e kadar nerdeyse "0" dir ve sonrasında da ancak hafif bir artış sergilemiştir.

DYY girişi hususunda 1995'den itibaren dünya toplamı içindeki payı açısından gelişmiş ülkelerin, G8'in, G20'nin ağırlığı azalmış; gelişmekte olan ülkelerin ağırlığı ise aksine artmıştır. DYY'in yönelisi (intraç) itibarıyla "gelişmekte olan" ülkeler 1991-5 döneminde belirir mülkiyetten artan bir önem kazanmıştır. Fakat yine de gelişmiş ülkelerin payı gelişmekte olan ülkelerin payından 2011-2'ye kadar daha büyüktür. 2011-2'de 2 ülke grubunun payları eşitlenmiştir.

2006 sonrasında G8'in payı geliştirmekte olan ülkeler grubunun payının altına düşmüştür.

EK II.B: DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM ÇIKIŞI

Tablo EII.B2: ÇIKIŞ (DYY, yıllık ortalama seviye, milyon \$)

	1971-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1976-80 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1981-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1986-90 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1991-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1996-2000 dönemi (yıllık ortalama olarak)	2001-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)	2006-10 dönemi (yıllık ortalama olarak)	2011-2 dönemi (yıllık ortalama olarak)
<i>Dönemler</i>									
Dünya	21843,19	42195,38	45709,82	179305,13	259796,06	760036,00	73920,21	1671911,71	1534495,58
Gelişmekte olan ekonomiler	22,64	108,65	230,67	11801,39	39603,09	924,91	8953,73	32478,44	42407,47
Geçiş ekonomileri	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Gelişmiş ekonomiler	21620,55	41094,73	43181,15	168253,54	221230,69	699608,96	640035,63	1309293,29	1048245,69
Gelişmekte olan ekonomiler (LDC hariç)	0,00	588,97	2403,17	11016,36	35816,19	81966,16	89190,55	319126,61	420040,28
En az gelişmiş ülkeler (LDC)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1814,73	0,00
Düştük geliri gelişmekte olan ekonomiler	0,00	0,00	0,00	0,00	181,05	438,11	2518,49	19567,04	15157,49
Yüksekten ekonomiler	0,00	203,42	888,96	5705,46	11644,23	26297,11	29429,61	93120,12	133788,25
G8	18438,91	35141,31	34897,31	129073,93	171933,44	480674,79	408210,51	891631,49	827665,34
G20	18734,86	35904,39	36857,67	135314,90	183372,62	498441,65	433138,87	1027473,68	997805,18

Kaynak: Yıllık ham veriler UNCTADstat veri tabanından alınmıştır. <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/table.aspx?ReportID=88> altında (E. T.: Ekim 2013)

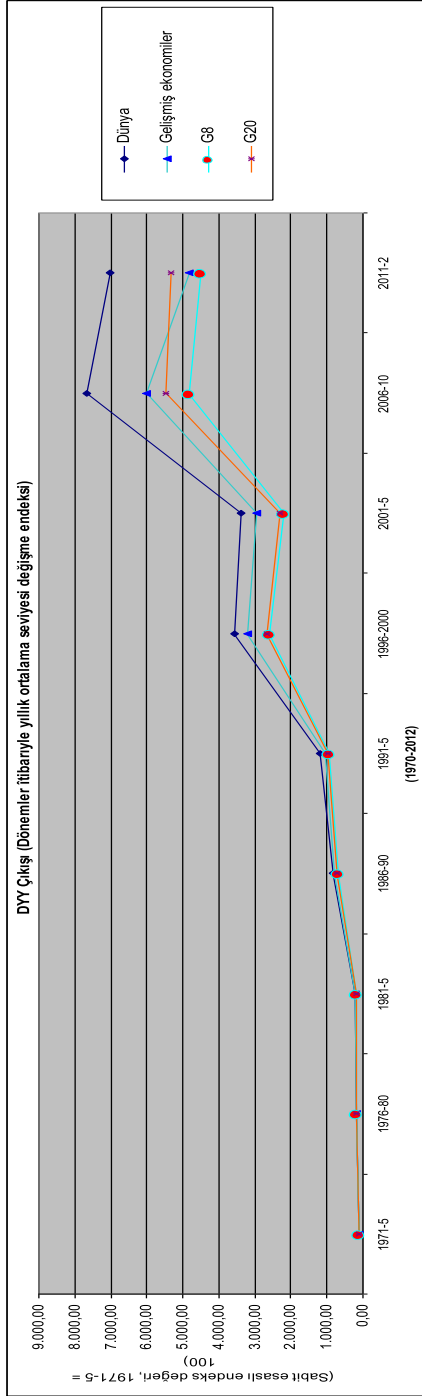
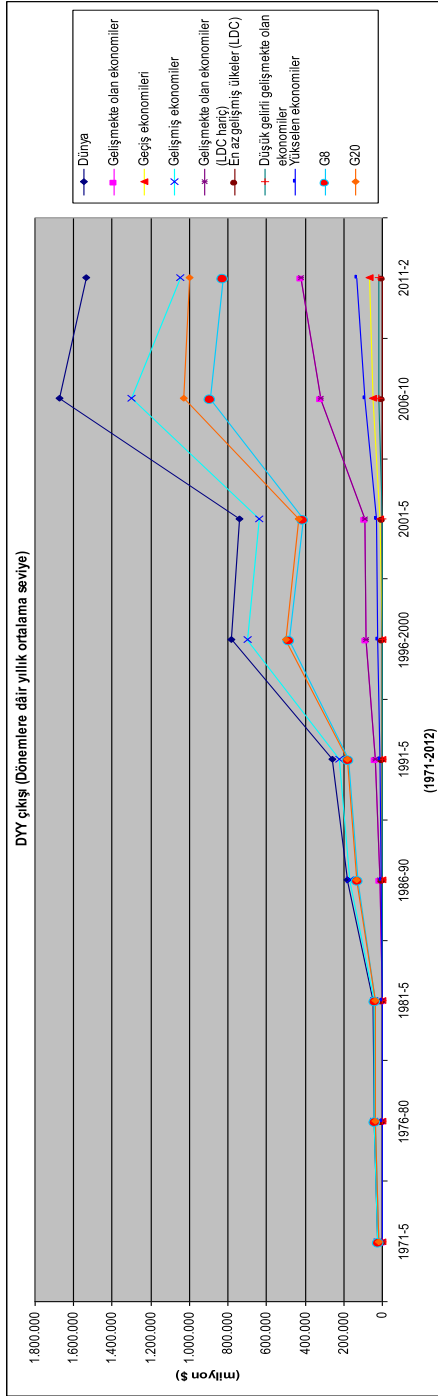
Tablo EII.B2: ÇIKIŞ (DYY, yıllık değişim endeksi: 1971-5 dönemi = %100)

	1971-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1976-80 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1981-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1986-90 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1991-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1996-2000 dönemi (yıllık ortalama olarak)	2001-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)	2006-10 dönemi (yıllık ortalama olarak)	2011-2 dönemi (yıllık ortalama olarak)
<i>Dönemler</i>									
Dünya	100,00	193,16	209,26	820,87	1184,79	3571,07	3387,42	7654,16	7025,05
Gelişmekte olan ekonomiler	100,00	483,47	1135,77	4963,92	16154,02	36909,60	40214,25	144215,01	190476,55
Gelişmiş ekonomiler	100,00	190,07	189,72	778,21	1027,36	3217,34	2960,31	6013,88	4639,08
G8	100,00	180,58	189,26	700,01	832,77	2866,66	2213,65	4639,60	4468,69
G20	100,00	191,64	196,73	722,26	978,78	2690,50	2311,94	5484,29	5523,93

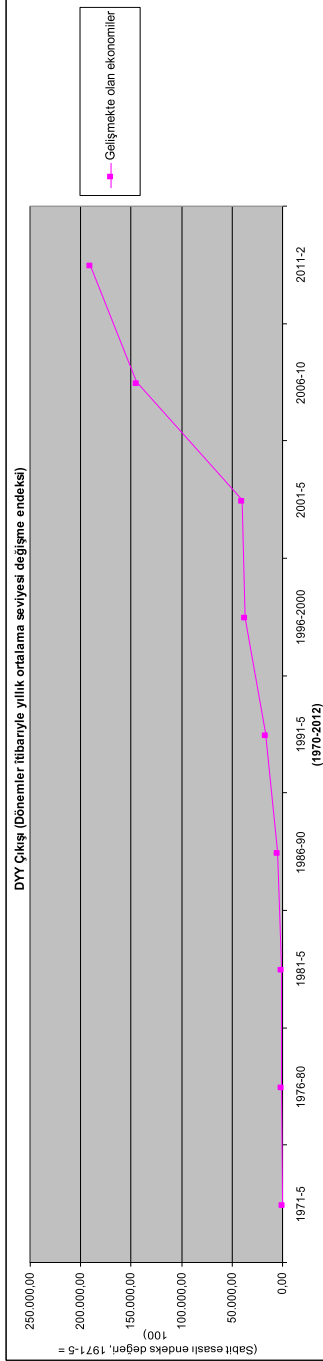
Tablo EII.B3: ÇIKIŞ (DYY, yıllık değişim endeksi: 10 000 milyon \$ = %100)

	1971-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1976-80 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1981-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1986-90 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1991-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1996-2000 dönemi (yıllık ortalama olarak)	2001-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)	2006-10 dönemi (yıllık ortalama olarak)	2011-2 dönemi (yıllık ortalama olarak)
<i>Dönemler</i>									
Dünya	218,43	421,93	457,10	1793,05	2597,96	7600,36	7399,20	16719,12	15344,96
Gelişmekte olan ekonomiler	2,23	10,99	25,29	110,52	359,65	821,75	895,32	3210,78	4240,74
Geçiş ekonomileri	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	103,52	506,00	641,85
Gelişmiş ekonomiler	216,21	410,95	431,81	1682,54	2221,21	6956,07	6400,36	13002,33	10482,36
Gelişmekte olan ekonomiler (LDC hariç)	0,00	5,89	24,03	110,16	358,16	819,66	891,91	3191,27	4200,40
En az gelişmiş ülkeler (LDC)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	18,15	0,00
Düştük geliri gelişmekte olan ekonomiler	0,00	0,00	0,00	0,00	1,81	4,38	25,18	195,67	151,57
Yüksekten ekonomiler	0,00	2,03	8,89	57,05	116,44	262,67	284,30	911,20	1337,88
G8	184,39	351,41	348,97	1290,74	1719,33	4806,75	4082,11	8916,31	8276,65
G20	187,35	359,04	368,59	1353,15	1833,73	4984,42	4331,39	10274,74	9978,05

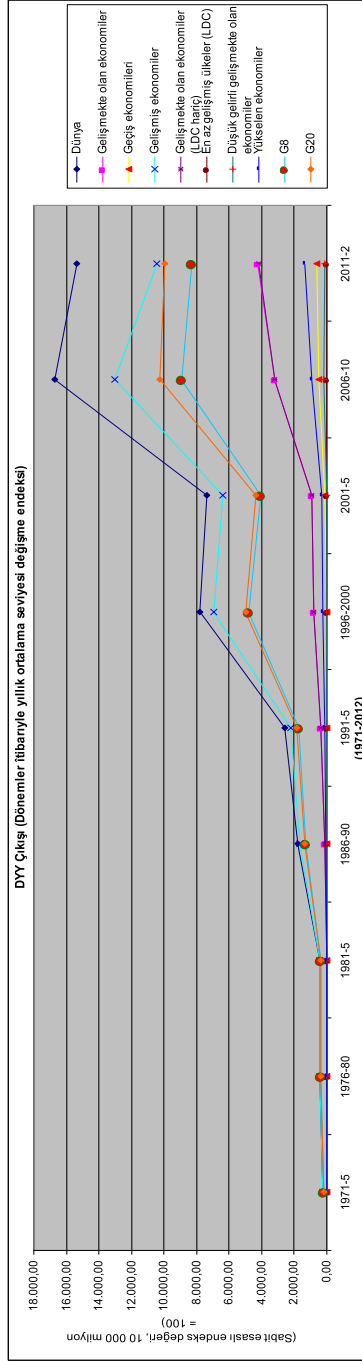
Kaynak: Yıllık ham veriler UNCTADstat veri tabanından alınmıştır. <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/table.aspx?ReportID=88> altında (E. T.: Ekim 2013)

Şekil EII.B2b: ÇIKIŞ (DYY yıllık ortalama değeri değişme endeksi; 1971-5 dönemi yıllık ortalama =%100) (Geçmişte olan ekonomiler)

Şekil EII.B3: ÇIKIŞ (DYY yıllık ortalama değeri değişme endeksi; 10 000 milyon \$ = %100)

Şekil EII.B1-3: DYY çıkışı, mutlak seviyesi itibarıyla 1996-2000 döneminden beri genel olarak önemli bir artış trendi sergilemiştir. Artış trendi gelişmekte olan ülkeler açısından gelişmiş ülkeler, G8, G20 gruplarına göre daha kuvvetlidir. (Şekil EII.B2a ve B2b) DYY çıkışında mutlak seviye olarak 1996-2000 ve 2006-10 dönemlerinde büyük bir sıçrama gerçekleşmiştir. Gelişmekte olan ülkeler açısından DYY çıkışının esas olarak 1991-5 döneminden itibaren hızlanmış olduğu görülmektedir. Mutlak seviye olarak bakıldığında DYY çıkışı hususunda gelişmiş ülkeler, G20, G8 kategorileri ile gelişmekte olan ülkeler kategorisi arasında büyük bir uçurum vardır. DYY çıkışı büyük kısmı itibarıyla gelişmiş ülkeler, G8 ve G20 gruplarından gerçekleşmiştir. Yüksek gelirli ülkeler grubu, en az gelişmiş ülkeler grubu, geçiş ülkeleri grubu, gelişmiş ülkeler (LDC) grubu DYY çıkışı açısından alt sralarda yer almaktadır. (Şekil EII.B1 ve B3)

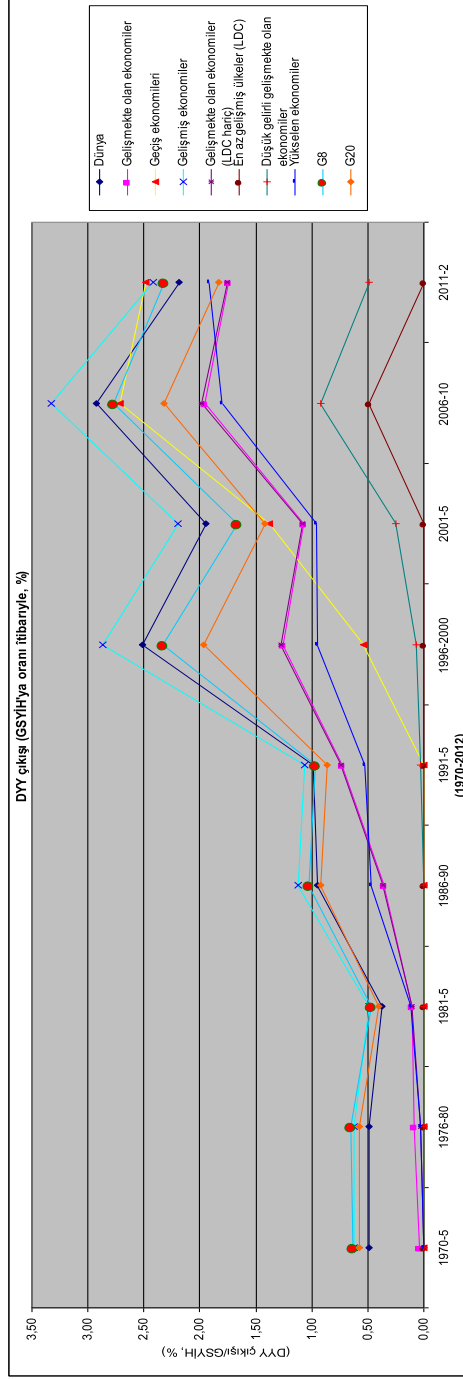
Sonuç:

DYY çıkışı 1970-2012 döneminde esas olarak gelişmiş ülkelerden (özellikle G8 den) gerçekleşmiştir. DYY'ın ana hatlarını gelişmiş ülkelerdir. Gelişmekte olan ülkelerden gerçekleşen DYY çıkışı, gelişmiş ülkelerinkine kıyasla hayli cılızdır. (Şekil EII.B1 ve B3) DYY çıkışında 2011-2 döneminde bir yavaşlama ortaya çıkmıştır. (Şekil EII.B1 ve B3)

Tablo EILB4: DYY (Çıkış)/GDP oranı (%) [Dönemler itibarıyla yıllık ortalama olarak, 1970-2012]

	1970-5	1976-80	1981-5	1986-90	1991-5	1996-2000	2001-5	2006-10	2011-2
Dünya	0.49	0.49	0.38	0.95	0.99	2.51	1.94	2.93	2.19
Gelişmekte olan ekonomiler	0.04	0.08	0.11	0.35	0.73	1.26	1.07	1.96	1.74
Geçiş ekonomileri	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.53	1.38	2.71	2.49
Gelişmiş ekonomiler	0.62	0.62	0.49	1.12	1.07	2.87	2.20	3.33	2.42
Gelişmekte olan ekonomiler (LDC hariç)	0.00	0.03	0.10	0.36	0.74	1.28	1.09	1.99	1.76
En az gelişmiş ülkeler (LDC)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.49	0.00
Düşük geliri gelişmekte olan ekonomiler	0.00	0.00	0.00	0.00	0.03	0.06	0.25	0.82	0.49
Yükselen ekonomiler	0.00	0.03	0.11	0.47	0.53	0.96	0.96	1.80	1.91
G8	0.63	0.65	0.47	1.03	0.96	2.33	1.66	2.78	2.32
G20	0.57	0.57	0.41	0.92	0.86	1.97	1.42	2.32	1.83

Kaynak: Yıllık ham veriler UNCTADstat veri tabanından alınmıştır. <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportID=88> altında (E. T.: Ekim 2013)

Şekil EILB.4: DYY (Çıkış)/GDP oranı (%) [Dönemler itibarıyla yıllık ortalama olarak, 1970-2012]

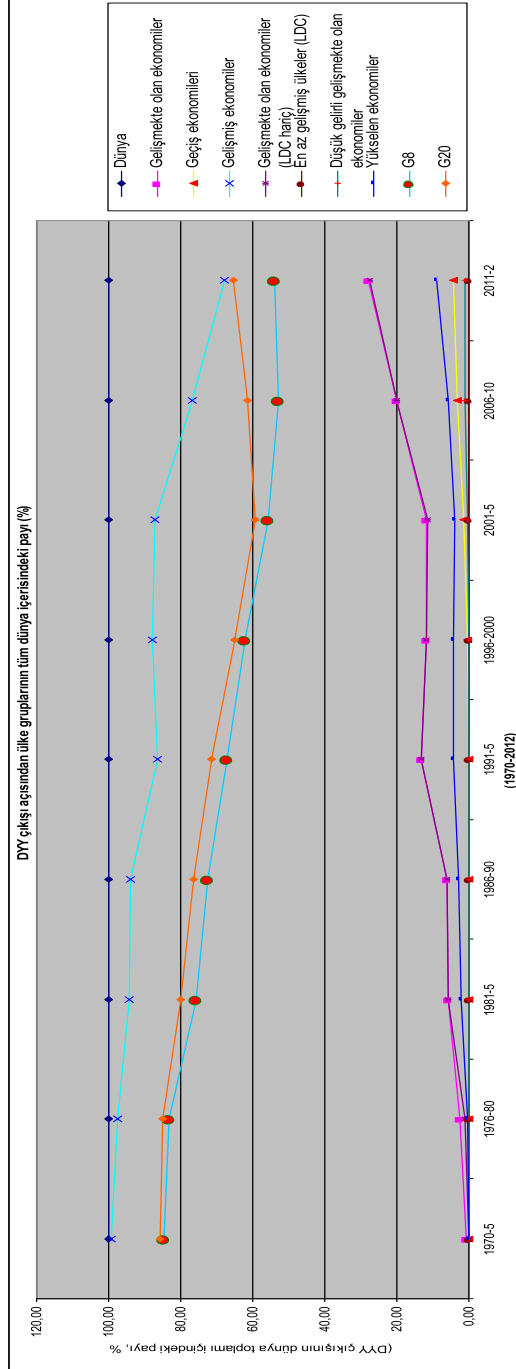
Şekil EILB.4:

DYY çıkışının GSYİH'ya oranı düşük geliri ekonomiler için 2001-5'ten, en az gelişmiş ülkeler (LDC) için 2006-10'dan itibaren yükselmiştir. Sözkonusu oran bu 2 ülke grubu için 2011-2'de büyük bir düşüş kaydedmiştir. Her dönemde gelişmiş ülkelere dair DYY çıkışı/GSYİH oranı hem dünyaya ve hem de gelişmekte olan ülkelere dair oranlardan daha yüksektir. Sözkonusu oran gelişmekte olan ülkeler için dünya ekonomisine dair olana göre daha düşük seyretmiştir. DYY çıkışı/GSYİH oranı 1986-90 alt döneminden itibaren genel olarak bir artış trendi sergilemiştir. DYY çıkışı/GSYİH oranı bakımından ülke grupları arasında yapılacak bir sıralamada sözkonusu oranın büyüklüğü ile "gelişmişliğin derecesi" arasında bir paralellik görülmektedir. DYY çıkışı/GSYİH oranı; gelişmiş ülkeler, G8, G20 için gelişmekte olan ülkeler, düşük geliri ülkeler, yükselen ekonomiler, en az gelişmiş ülkeler (LDC) gruplarına dair olana daha büyüktür. Geçiş ekonomilerine dair oran 1996-2000 döneminden itibaren kuvvetli bir yükselme trendi sergilemiştir. Nitekim 2011-2 döneminde ülke grupları arasında en yüksek oran geçiş ekonomileri grubuna aittir.

Tablo E11.B5: DYY (Çıkış) seviyesinin ülke gruplarıyla tüm dünya içerisindeki payı (%) (Dönem ortalamaları olarak, %) (1970-2012)

	1970-5	1976-80	1981-5	1986-90	1991-5	1996-2000	2001-5	2006-10	2011-2
Dünya	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Gelişmekte olan ekonomiler	0,82	2,54	5,87	5,96	13,31	11,64	11,63	20,01	27,89
Geçiş ekonomileri	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,28	1,35	3,15	4,17
Gelişmiş ekonomiler	99,18	97,46	94,13	94,04	86,39	88,03	87,01	76,84	67,94
Gelişmekte olan ekonomiler (LDC hariç)	0,00	1,14	5,57	5,96	13,24	11,62	11,59	19,90	27,62
En az gelişmiş ülkeler (LDC)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,11	0,00
Düşük geliri gelişmekte olan ekonomiler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,06	0,09	0,35	1,23	0,99
Yükselen ekonomiler	0,00	0,37	2,13	2,92	4,26	4,12	3,80	5,75	8,85
G8	84,60	83,06	75,82	72,64	67,11	62,25	55,64	53,01	54,01
G20	85,85	84,88	80,10	76,60	71,45	65,08	59,16	61,55	65,28

Kaynak: Yıllık ham veriler UNCTADStat veri tabanından alınmıştır. <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=88> altında (E. T.: Ekim 2013)

Şekil E11.B5: DYY çıkışı itibarıyla ülke gruplarının dünya içerisindeki payı

Şekil E11.B5:

DYY çıkışı bakımından dünya toplamları içerisinde gelişmiş ülkelerin payı genel olarak azalmış, gelişmekte olan ülkelerin payı genel olarak yükselemiştir. Fakat DYY çıkışı konusunda gelişmiş ülkeler, G8, G20 gruplarının payları yine de gelişmekte olan ülkelerin payına göre çok daha büyüktür. Söz konusu hususta G20 için oran genel olarak azalmış, bir istisna halinde sadece 2006-12 döneminde cılız bir artış sergilemiş; gelişmekte olan ülkeler için oran 1991-2005 döneminde sabit kalmıştır.

Sonuç:

DYY çıkışının ülke grupları arasında esas olarak "gelişmiş ülkeler", G8 ve G20'den gerçekleştiği aşikardır. Söz konusu pay açısından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında, her ne kadar daralan bir trend seçilese de, muazzam bir uçurum mevcuttur.

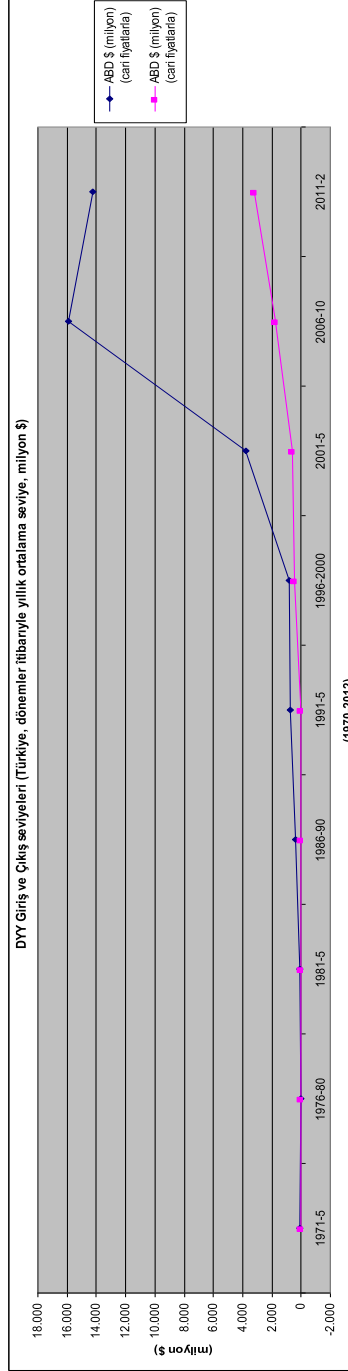
EK II.C: TÜRKİYE VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR (1970-2012)

Tablo EII.C.1: Türkiye ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Giriş ve Çıkış), (Yıllık Ortalama Olarak, 1970-2012)

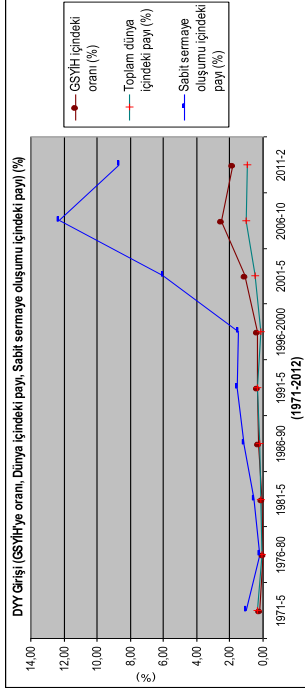
	1971-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1976-80 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1981-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1986-90 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1991-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)	1996-2000 dönemi (yıllık ortalama olarak)	2001-5 dönemi (yıllık ortalama olarak)	2006-10 dönemi (yıllık ortalama olarak)	2011-2 dönemi (yıllık ortalama olarak)
Giriş	67,17	32,80	81,60	388,20	756,60	846,40	3790,40	15938,20	14233,00
Çıkış	-	-	-	-1,39	53,60	448,60	592,80	1719,20	3211,00
Giriş (DYY yıllık değişme endeksi; 1970 yılı = %100)	118,97	56,55	140,69	669,31	1304,48	1459,31	6535,17	27479,66	24539,66
Giriş (DYY yıllık değişme endeksi; 10.000 milyon \$ = %100)	0,69	0,33	0,82	3,88	7,57	8,46	37,90	159,38	142,33
Giriş GSYİH içindeki oranı (%)	0,17	0,03	0,09	0,26	0,36	0,33	1,10	2,51	1,82
Giriş Toplam dünya içindeki payı (%)	0,34	0,09	0,14	0,22	0,36	0,12	0,45	0,98	0,95
Giriş Sabit sermaye oluşumu içindeki payı (%)	1,04	0,18	0,51	1,18	1,59	1,51	6,04	12,29	8,65
Çıkış (DYY yıllık değişme endeksi; 10.000 milyon \$ = %100)	-	-	-	-	0,54	4,49	5,93	17,19	32,11
Çıkış GSYİH içindeki oranı (%)	-	-	0,00	0,00	0,03	0,17	0,18	0,26	0,41
Çıkış Toplam dünya içindeki payı (%)	-	-	0,00	0,00	0,02	0,05	0,08	0,10	0,22

Kaynak: Yıllık ham veriler UNCTADstat veri tabanından alınmıştır. <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=88>. (Individual economies altında, E. T.: Ekim 2013)

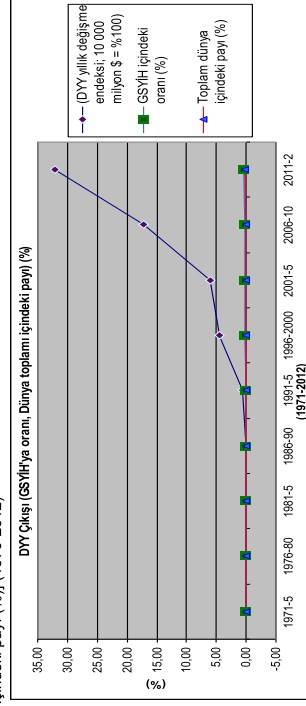
Not: 2012 yılı için FDI/Gayrisafi sabit sermaye oluşumu oranı UNCTAD veri tabanında yer almamaktadır. Bu sebeple söz konusu oran hesaplanırken; FDI cari fiyatlarla \$ cinsinden dikkate alınmış, Gayrisafi sabit sermaye önce cari fiyatlarla ve TL cinsinden (TÜİK'ten) alınmış ve sonra ABD doları satış kuru ortalaması (IMB E/VDS'nden) kullanılarak \$ cinsinden miktarlara çevrilmiştir.

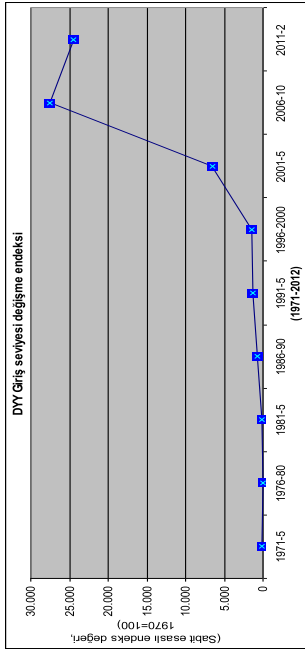
Şekil EII.C.1: Giriş ve Çıkış (DYY, yıllık ortalama seviye olarak, milyon \$) (1970-2012)

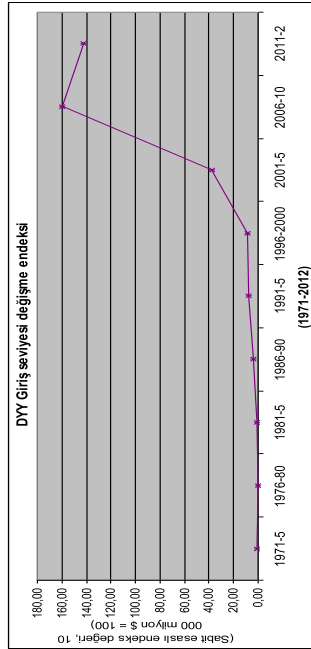
Şekil EII.C3: Giriş (DYY, GSY/İH'ya oranı (%), Sabit sermaye içindeki payı (%), Dünya toplamı içindeki payı (%)) (1970-2012)

Şekil EII.C4: Cıkkış (DYY, yıllık ortalama seviyesinde değişme (10 000 milyon \$ = %100), Dünya toplamına oranı) (1970-2012)

Şekil EII.C2a: Giriş (DYY, yıllık ortalama değerinde değişme; 1970=%100) (1970-2012)

Şekil EII.C2b: Giriş (DYY, yıllık ortalama değerinde değişme; 10 000 milyon \$ = %100) (1970-2012)

Şekil EII.C1-2:

Ülkemize DYY girişi esas olarak 1986-90 döneminde başlamış ve mütemadiyen daha da önem kazanmıştır. 2001-5'te büyük bir artış ve 2006-10 döneminde kuvvetli bir sıçrama kaydedmiştir. DYY çıkışı esas olarak 1996-2000 döneminde önemli büyüklükte gerçekleşmiştir. Çıkış seviyesi sonrasında da devamı olarak artmış, 2006'dan itibaren büyük bir sıçrama kaydedmiştir. DYY çıkışı 1986'dan sonra her dönemde DYY girişinin önemli derecede altında kalmıştır. Bu, ülkemizin DYY ihracatçısı değil, esasen ithalâtçısı olduğunu delâlet eder.

Şekil EII.C3:

Ülkemize DYY girişinin sabit sermaye oluşumu içindeki payı 1981-5 döneminde önem kazanmış ve genel olarak önemli atış göstermiştir (2011-2 dönemi hariç). Söz konusu pay 2001-5 ve 2006-10 dönemlerinde büyük bir sıçrama kaydedmiştir. Pay 2011-2 döneminde önceki döneme göre düşmüş olsa da hayli yüksektir (yaklaşık %6,5).

DYY girişinin GSY/İH'ya oranı esas olarak 2001-5 döneminde önem kazanmış, 2006-10 döneminde ciddi şekilde artmış, 2011-2'de ise bir miktar düşmüştür. Fakat 2011-2 döneminde söz konusu oran yine de %2 civarındadır. DYY girişinin dünya toplamı içindeki payı esas olarak 2001-5'te önem kazanmıştır. Söz konusu pay 2006-10'da artmış, sonrasında sabit kalmıştır. 2006'dan sonra, yükselmiş olsa bile, %1'in altında kaldığı görülmektedir.

Şekil EII.C4:

Ülkemizden DYY çıkışının gerek GSY/İH'ya oranı, gerekse dünya toplamı içindeki payı çok düşük ve sabit kalmıştır (neredeyse 0').

EK III: MAI MADDELERİ^{115(*)}**I. GENEL ŞARTLAR****II. ALAN VE TATBİKAT****TANIMLAR**

1. Yatırımcı:

- (i) Bir gerçek kişi,
- (ii) Hükmi şahsı (kâr maksadı güden veya gütmeyen, özel sektöre ya da kamuya âit ya da hükümet kontrolü altında olan) imâ eder.

2. Yatırım:

Bir yatırımcı tarafından direkt ya da dolaylı sûrette kontrol edilen ya da sâhip olunan her tür aktiftir ki şunları ihtivâ eder:

- i. Bir teşebbüs,
- ii. Bir şirkete dâir mülkiyeti ifade eden hisse senedi, sermaye ortaklığı, diğer herhangi bir sûrette mülkiyet ortaklığı, bunlardan doğan haklar,
- iii. Tahviller, krediler ve diğer borçlanma biçimleri ile bunlardan doğan haklar,
- iv. İnşaat, yönetim, üretim veya gelir ortaklığı sözleşmeleri de dahil olmak şartıyla ile mukâvele altına alınmış haklar,
- v. Para veya iş talepleri
- vi. Zihnî mülkiyet hakları,
- vii. İmtiyaz, lisans, yetki ve izin türünden mukâvele veya mevzuat tarafından tahsis edilen haklar,
- viii. Kiralama, finansal kiralama, ipotek ve rehin gibi mülkiyet hakları ile irtibatlı ve menkul, gayrimenkul, maddî ve maddî olmayan diğer haklar.

III. YATIRIMCILARA VE YATIRIMLARA MUÂMELE**MİLLÎ MUÂMELE VE EN ÇOK KAYRILAN MİLLET MUÂMELESİ**

1. Âkit ülke anlaşmaya taraf diğer ülkelerden yatırımcılara; kendi ülkesinden yatırımcıya davrandığı gibi (eşit) muâmele etmelidir,
2. Âkit ülke diğer ülkelerden yatırımlara; kendi ülkesinden yatırıma ya da en fazla kayırdığı yabancı ülke yatırıma davrandığı gibi (eşit) muâmele etmelidir,
3. Âkit ülke anlaşmaya taraf diğer ülkelerden yatırımcılara; en fazla kayırdığı yabancı ülke yatırımcısına davrandığı gibi (eşit) muâmele etmelidir,

ŞEFFAFLIK

1. Taraf ülke Anlaşma çerçevesindeki faaliyetlere etki edebilecek resmî ve genel bilgi, veri, belge, ..vs. yi derhal temin edip yayınlamalıdır,
2. Taraf ülke Anlaşma çerçevesindeki faaliyetleri etkileyebilecek özel soru ve bilgi taleplerine derhal cevap vermelidir,

^{115(*)} Metin yalnızca en önemli görülen maddelerin özeti sûretinde oluşturulmuştur. Tercümede OECD (April 1998), "the Multilateral Agreement on Investment Draft Consolidated Text" esas alınmıştır.

3. Anlaşmadaki hiçbir madde âkit ülkenin bir diğer âkit ülkeden bir yatırımcı ya da yatırım hakkında bilgi talep ve temin etmesine mâni olamaz.

YATIRIMCILARIN VE ANAHTAR PERSONELİN ÜLKEYE GEÇİCİ GİRİŞİ, KALMASI VE ÇALIŞMASI

1. Âkit ülkenin millî mevzuatına, tanzimlerine ve -gerçek kişilerin ülkeye giriş, çıkış, kalma, çalışmasına dâir- prosedürlerine tâbi olmak şartıyla;
  - (a) taraf ülke anlaşmaya taraf bir diğer ülkeden yatırımcılara, yöneticilere, mütehasıslara, memur ve işçilere geçici giriş, kalma, çalışma izni vermeli ve herhangi bir mecburî tasdik belgesini temin etmelidir,
  - (b) taraf ülke anlaşmaya taraf bir diğer ülkeden yatırımcı, yönetici, memur, mütehasıs ve işçilerin eş ve çocuklarına geçici giriş, kalma, çalışma izni vermeli ve herhangi bir mecburî tasdik belgesini temin etmelidir,
2. Âkit ülke ülkeye giriş ve kalmasına izin verilmesi gereken bir kişinin izin talebini reddedemez.

YÖNETİCİ, YÖNETİM KURULU ÜYESİ, İCRACI KİŞİLER İÇİN MİLLİYET YETERLİLİĞİ

Âkit ülke bir müteşebbisten müdür-idareci, icrâ edici, yönetim kurulu üyesi vs. olarak ancak muayyen bir milliyetten fertlerini atamasını isteyemez.

İSTİHDAM ETME YETERLİLİĞİ

Bir âkit ülke anlaşmaya taraf bir diğer ülkeden yatırımcılara kendi yatırımlarında, milliyeti ya da tâbiyeti ne olursa olsun (milliyet ve ülkesine bakılmaksızın) istediği gerçek kişiyi istihdam etmesine müsâde etmelidir.

PERFORMANS YETERLİLİKLERİ

1. Anlaşmaya taraf olan bir ülke kendi ülkesindeki bir başka anlaşma tarafı ülke yatırımcısının veya anlaşmaya taraf olmayan bir ülke yatırımcısının herhangi bir yatırımının kurulması, kazanç elde etmesi, yayılması, yönetimi, işleyişi, devamı, kullanımı, satışı veya diğer çeşit kullanma hakları ile irtibatlı olarak aşağıdaki yeterliliklerden birisini yabancı yatırımcıya dayatamaz ve taahhüd etmeye zorlayamaz:
  - a. Ürettiği mal ve hizmetlerin muayyen bir yüzde oranı kadarını ihraç etmek,
  - b. Yurtiçi refahın belli bir yüzde oranı seviyesini gerçekleştirmeyi başarmak,
  - c. Ev sahibi ülkeden ya da ev sahibi ülkedeki kişilerden mal ve hizmetleri satın alıp kullanmak, tercih etmek,
  - d. Yapabileceği ithâlat miktarı ya da değerini yaptığı ihrâcat miktarı veya değerine ya da yatırım münasebetiyle ülkeye giren döviz meblâğına dayalı olarak belirlemek,
  - e. Bu yatırım tarafından ev sahibi ülkede üretilen veya sağlanan ürünlerin veya hizmetlerin ülke içerisinde satışlarının tahdit edilmesi veya böyle satışların seviyesinin ihracat değeri ya da hacmine yahut da döviz kazançlarına göre belirlenmesi,

- f. Teknolojiyi, bir üretim sürecini ya da patent bilgisini ev sahibi ülkedeki tabii veya hukukî şahıslara transfer etmek, şu haller istisnâ olmak üzere;
    - * Bir ihtiyaç halinde ya da işletmenin bir mahkeme, idari yargı veya rekabet kurulu tarafından ifade edilen “rekabet kanunlarının ihlâl edildiği” istikâmetindeki bir iddiâyâ çâre teşkil etmesi durumunda veya,
    - * Fikrî mülkiyet haklarının transferi ile ilgili olarak ve işletmenin TRIPs anlaşması ile tutarsız bir tarzda söz verilmiş olması,
  - g. İdâre merkezinin muayyen bir bölgede veya âkit (anlaşmaya taraf) bir diğer ülkedeki dünya piyasasında kurulmasını,
  - h. Ürettiği ürün veya hizmetleri anlaşmaya taraf ülkeden başka bir dünya piyasasına veya muayyen bir bölgeye arz etmesi,
  - i. Ev sahibi ülkede yaptığı araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin belli bir değere (meblâğa) veya seviyeye ulaşmasını başarmak,
  - j. Ev sahibi millete mensup kişilerden belli bir miktarda çalıştırmak,
  - k. Yurtiçi katılım (ortak) kabul etmesi ve bu yolla risk alması,
  - l. Şirket sermayesine asgari düzeyde bir yerli hissedarın iştirakte bulunmasını başarmak.
- 2.
  - 3.
  4. Performans yeterliliği hususunda yer alan bu sûretteki kıstaslar; keyfi veya gayrı âdil tarzda uygulanmaz yahut da yatırımla dâir bir tahdit teşkil edemez. Anlaşmadaki hiçbir şey ev sahibi ülkenin çevresel kıstaslar dâhil kriterler tesbit edip uygulamasını veya sürdürmesini önlemez. Söz konusu kıstaslar şunlardır:
    - a. Bu Anlaşmanın hükümlerinden ev sahibi ülkenin kanun ve nizamlarıyla tezat halde olmayanlara uyum sağlamak itibarıyla zarurî olduğunda,
    - b. İnsan, hayvan ya da bitki haklarını yahut da sıhhatini muhafaza etmek itibarıyla zarurî olduğunda,
    - c. Yenilebilir veya yenilemeyen tükenbilir tabii kaynakların muhafazası için zarurî olduğunda.
  - 5.

ÖZELLEŞTİRME

1. Millî muâmele ve en çok tercih edilen (kayrılan) millet prensipler;
  - a. Her tür özelleştirmede uygulanır [Özelleştirme metoduna bakılmaksızın (kamu tarafından sunulması, doğrudan satış veya bir diğer metod olsun)],
  - b. Bir aktifin özelleştirilmesini müteâkiben gerekli olan muâmelelere uygulanır.
- 2.
3. Bu Anlaşmadaki hiçbir şey âkit ülkeyi özelleştirme yapmaya mecbur kılmaz.

TEKELLER/DEVLET TEŞEBBÜSLERİ/İMTİYAZLAR

1. Anlaşmadaki hiçbir şey taraf ülkeyi bir monopolü tanzim, ilgâ ya da idâme etmekten önleyemez.
2. Taraf ülke bir monopolü yeniden tanzim ettiğinde piyasaya göre ayrımcı davranamaz.

3. Taraf ülke kendi milletinden kişilerin idâre veya tanzim ettiği özel sektör ya da kamu monopollerinin diğer âkit ülkelerin yatırımcılarının yatırımları karşısında -tekele konu mal ve hizmet tedârik ederken- ayrımcı davranmayacağını garanti emelidir.
4. Taraf ülke tekelin kaldırılması ânında önceden gerçekleşmiş bir tekelleşme hareketine dâir rezerv koymaya mezdur.
5. Bir ülke Anlaşmaya imzâ koyduğunda mevcut ve tanzim edilmiş bir tekeli 60 gün içinde diğer taraf ülkelere bildirmeli, anlaşmaya taraf iken bir tekeli yeniden düzenlediğinde veya kaldırdığında bunu diğer taraf ülkelere yine 60 gün içinde ilân etmelidir.

IV. YATIRIM HİMÂYESİ

1. GENEL MUÂMELE
  - 1.1. Taraf ülke bir diğer taraf ülkeden yatırımcıların topraklarındaki yatırımlar konusunda eşit, âdil, tam ve dâimî koruma ve garanti sağlamalıdır.
  - 1.2. Taraf ülke bir diğer taraf ülkeden yatırımların elden çıkarılması, yönetilmesi, kullanılması, korunması, idâre edilmesine dâir kıstaslar koyup uygularken gayri âdil ve ayrımcı davranamaz.
2. KAMULAŞTIRMA ve TAZMİNAT
  - 2.1. Taraf ülke, kendi topraklarında bir diğer taraf ülke yatırımcısının yatırımını direkt ya da dolaylı sûrette kamulaştırmamalı veya millîleştirmemeli; yahut da kamulaştırmaya eşdeğer etkiler doğuracak bir faaliyete mâruz bırakmamalıdır. Fakat bu hususta şu vaziyet istisnâdır:
    - a) amme menfaatini gerçekleştirmek maksadıyla,
    - b) ayrımcı olmayan bir temelde,
    - c) mevzuata uygun şekilde,
    - d) âdil, eşit ve önemli (etkili) bir tazminat meblâğını hemen ödemek şeklinde hareket edilmesi.
  - 2.2. Tazminat tehir edilmeksizin ödenmelidir.
  - 2.3. Tazminat miktarı kamulaştırılan yatırımın kamulaştırma öncesinde vâki piyasa değerine uygun ve eşdeğer olmalıdır. Tazminat miktarı belirlenirken yatırımın piyasa değeri “yatırımın kamulaştırılması ve bunun yol açacağı değer kaybını” ihtivâ etmemelidir.
  - 2.4. Tazminat tümüyle ödenmeli ve serbestçe transfer edilebilir olmalıdır.
  - 2.5. Tazminat kamulaştırmadan ödemeye kadar geçecek süre için ticarî faiz oranına göre tahakkuk edecek faiz tutarını içermelidir.
3. SAVAŞ, SİLAHLI İHTİLÂF, ASKERÎ HAREKETLİLİK GİBİ BİR KARGAŞA-DAN HİMÂYE
  - 3.1 Taraf ülke; harp, silâhlı çatışma, isyan, âcil durum, itaatsizlik, sivil karışıklık gibi haller sebebiyle zarara uğrayan diğer bir taraf ülkeden yatırımcıya isterse tazminat ödenmesi, yatırımın yeniden tesisi ve yapılandırılması sözkonusu olsun, en çok tercih edilen millet ve millî muâmele prensiplerine uygun sûrette davranmalıdır.

4. TRANSFERLER

- 4.1. Anlaşmaya taraf her bir ülke, başka bir anlaşma tarafının yatırımcısının kendi ülkesinde yaptığı yatırımla irtibatlı bütün ödemelerin ülke içine veya dışına serbestçe, gecikmeksizin transfer edilebilmesini temin etmelidir. Bu transferler şunları da içermelidir:
- a) başlangıç ve ilâve sermaye,
  - b) kazançlar,
  - c) bir ödöncü içeren anlaşma altında yapılan ödemeler,
  - d) yatırımın tümünün ya da bir kısmının tasfiyesinden veya satışından elde edilen gelirler,
  - e) tazminat sûretinde alınan meblâğ,
  - f) bir ihtilâfın çözümlenmesinden doğan ödemeler,
  - g) yatırımla irtibatlı olarak ülke dışından alınıp istihdam edilen personele ödenen kazançlar.
- 4.2. Taraf ülke transfer edilecek fonun konvertibilite altında câri döviz kuru üzerinden serbestçe dövize tahvil edilebilmesini temin etmelidir.
- 4.6. Taraf ülke bir transfer işlemini erteleyebilir veya tamamen önleyebilir. Erteleme ve durdurma muâmelesi eşit, ayrımcılıktan uzak davranma ve hüsn-ü niyet çerçevesinde şu kıstaslara dayanmalıdır:
- (a) kreditor (alacaklı) haklarını koruma,
  - (b) kanun ve düzenlemelerle uygunluğu gerçekleştirme,
  - (c) cezaî suç durumundaki fiil ya da davâ konusu olay ile ilgi olma.
5. BİLGİ TRANSFERİ VE VERİ SÜRECİ
- 6.
7. MEVCUT YATIRIMLARI HİMÂYE
- Anlaşma hükümleri hem taraf ülke anlaşmaya imza attıktan sonra gerçekleşen yatırımlara ve hem de daha önceden gerçekleşmiş yatırımlara tatbik edilmelidir.

V. İHTİLÂFLARIN ÇÖZÜMÜ

DEVLET-DEVLET ARASINDAKİ İHTİLÂFLARDA PROSEDÜRLER

DEVLET-YATIRIMCI ARASINDAKİ İHTİLÂFLARDA PROSEDÜRLER

1. Uygulanma Sahası ve Geçerlilik
  - a. Bu madde “taraf ülke” ile “bir diğer taraf ülkeden yatırımcı” arasındaki ihtilâflarda tatbik edilir.
  - b. Bir diğer taraf ülkeden yatırımcı kezâ tahkime gitmeyi kabul ve talep edebilir.
2. Çözümün Anlamları

İhtilâf mümkünse müzâkere veya müşâvere yoluyla giderilmelidir. Eğer giderilememişse yatırımcı çözüm için şu yolları tercih edebilir:

  - a. ev sahibi ülkedeki rekâbet mahkemelerine (kurullarına) veya idarî mahkemelere gidebilir,
  - b. bir ihtilâf doğduğunda halledileceğine dâir daha önceden yatırımcı-devlet arasında mutâbakata varılmış usul tercih edilebilir,
  - c. tahkime gidebilir.

16. Nihâf Cezalar

- a. Tahkim mahkemesi müteâkip çözüm yollarını tercih edebilir:
  - i. Anlaşmanın gerektirdiği mecburiyetleri Taraf ülkenin yerine getirmediyini ilân,
  - ii. ciddî bir tazminat ödenmesine karar verme (tazminat miktarı uğranılan kayıp veya zarar için ödeme zamanına kadar işletilecek faiz tutarını da içermeli),
  - iii. önceki durumun yeniden tesisi, eğer mümkün değil ise taraf ülkenin tazminat ödemesi,
  - iv. ya da bir diğer çıkış yolundan gidilmesi.
- b. Mahkeme direkt surette tazminat ödenmesine ya da zarara-kayba yol açan uygulamanın kaldırılmasına (öncesi durumun ihdasına) karar verebilir.

VI. İSTİSNÂLAR VE KORUMA TEDBİRLERİ

GENEL İSTİSNÂLAR

1. Bu Madde Kamulaştırma, Tazminat ve Yatırımın kargaşadan himâyesi konularında tatbik edilmez.
2. Anlaşmadaki hiçbir şey:
  - a. taraf ülkeyi kendisinin temel emniyet menfaatlerinin korunması itibarıyla zarurî gördüğü bir faâliyyette bulunmasını önlemek maksadıyla;
    - i. harp, silâhlı ihtilâl yahut da milletlerarası münasebetlerdeki diğer bir âciliyet zamanlarında,
    - ii. kitle imhâ silâhlarının yayılmasını önlemeye dâir millî politikaların ya da milletlerarası anlaşma hükümlerinin icrâsıyla irtibatlı olduğunda,
    - iii. silâh ve mühimmât üretimiyle irtibatlı olduğunda
  - b. taraf ülkeden; temel emniyet menfaatlerinin aleyhine olduğunu düşündüğü bir bilgi hususunda ifşâsını, ülkeye girişine izin vermesini, teçhiz etmesini talep etmek maksadıyla,
  - c. taraf ülkeyi Birleşmiş Milletler Planı altında Milletlerarası sulh ve emniyeti idâme konusundaki mecbûriyetlerini îfa etmekten alıkoymak maksadıyla kullanılamaz.
3. Bir taraf ülke kıstaslar koyar iken taraf ülkelerden yatırımcılar arasında keyfiyet, gayrî âdil ayrımcılık ya da gizli bir yatırım tahdidi ihdas edecek tarzda uygulanamaz; Anlaşmadaki hiçbir madde taraf ülkeyi “amme nizâmının muhafazası” için zarurî bir tedbiri almaktan alıkoymak maksadıyla kullanılamaz.
4. İstisnâ ve Koruma tedbirleri olarak ev sahibi ülke alınan ve uygulamaya konulan kararlar diğer taraf ülkeler grubuna bildirilmelidir.

TAKİP EDİLECEK DÖVİZ KURU VE PARA POLİTİKALARI HUSUSUNDA MUÂMELELER

1. “Millî muâmele”, “en çok tercih edilen/kayrılan millet muâmelesi” ve “şeffaflık” maddeleri taraf ülkedeki para otoritesi veya merkez bankası tarafından tâkip edilecek para ve döviz kuru politikaları konularına uygulanamaz (geçerli değildir).

2. Taraf ülke tarafından uygulanan para ve döviz kuru politikaları Millî muâmele, en çok kayırılan millet muâmelesi ve şeffaflık maddeleriyle tezat arz ettiğinde; bu hal taraf ülkenin Anlaşma altındaki mecburiyet ve taahhütlerini yerine getirmekten imtinâ vâsıtası olarak kullanılamaz.

MUVAKKAT OLARAK TEDBİR ALMA

1. Taraf ülke;
  - Transferler konusunda,
  - kıyı-ötesi sermaye muâmeleleriyle irtibatlı olması hâlinde Millî muâmele konusunda şu 2 halde Anlaşmadan kaynaklanan mecburiyetleriyle tezat halde ölçüler koyabilir veya sürdürebilir:
    - (a) ciddî bir ödemeler blançosu problemi veya dış finansal zorluklar yahut da tehditler meydana geldiğinde,
    - (b) sermaye hareketlerinin bilhassa para ve döviz kuru politikaları olmak üzere ülkede makroekonomik yönetimi açısından ciddî zorluklar ve tehditler doğurduğu durumlar gibi olağanüstü hallerde.
2. (1) numaralı paragrafta işâret edilen kararlar;
  - (a) IMF Anlaşması Maddeleriyle tutarlı olmalıdır,
  - (b) işâret edilen tehdit ve zorluklarla başa çıkma itibarıyla sadece zorunlu derecede olmalıdır,
  - (c) muvakkat olmalı sözkonusu tehdit ve zorluk halleri ortadan kalkar kalkmaz ilgâ edilmelidir.
3. (a) (1) numaralı paragrafta işâret edilen ölçüler (tedbirler) ya da bunlardaki değişiklikler diğer taraf ülkelere ve IMF'ye haber verilmelidir.
  - (b) (1) numaralı paragrafta işâret edilen tedbirler ya da bunlardaki değişiklikler; konularından itibaren 6 ay içinde diğer taraf ülkelerin tasvip veya reddetmesine tâbidir. Diğer taraf ülkeler sözkonusu tedbir ilgâ edilene dek, her 6 ayda bir, tasvip veya reddetmek üzere görüş bildirmelidirler.
  - (c) diğer taraf ülkelerden şikâyet konusu bir tedbirlerle ilgili olarak gelen görüşler bunun artık kalkması gerektiği veya konulmasının gereksiz olduğuna işâret edebilir (özellikle 2. fıkranın c bendi konusunda)
4. Paragraf 1'de işâret edilen tedbirler veya bunlarda IMF tarafından tasdik edilen değişiklikler bu Madde ile tutarlı sûrette düşünülmemelidir.
5.
  - (b) alınan tedbirin Anlaşma maddelerince gerekli/zorunlu olup olmadığı hususunda diğer taraf ülkeler grubu IMF den değerlendirme istemelidir. IMF'nin değerlendirme akabinde ulaştığı görüş diğer taraf ülkeler grubunca kabul edilmelidir.
  - (c) Alınan tedbirin Anlaşma ile tutarlı olup olmadığını IMF karara bağlamamış ise taraf ülkeler grubu sözkonusu tedbirin kabul veya reddedilmesine karar verebilir.
6. Alınan tedbirlerin Anlaşma ile tutarlı olup olmadığı ve kabul ya da reddedilmesi konularında taraf ülkeler grubu IMF ile mutâbık hareket etmenin yollarını aramalıdır.

VII. FİNANSAL HİZMETLER

İHTİYATÎ TEDBİRLER

KABUL ETME DÜZENLEMELERİ

YETKİ (İZİN) VERME PROSEDÜRLERİ

ŞEFFAFLIK

BİLGİ TRANSFERİ VE VERİ TOPLAMA SÜRECİ

ÖDEMELER VE TAKAS SİSTEMLERİ/SON ÖDÜNÇ VERİCİ MERCİİ

İHTİLÂFLARIN ÇÖZÜLMESİ

FİNANSAL HİZMETLERİN TANIMI

Finansal hizmetler sigortacılığı ve sigortaya dayalı ilgili tüm hizmetleri, bankacılık ve diğer finansal hizmetleri ihtivâ eder. Finansal hizmetler müteâkip faaliyetleri içermektedir:

Sigorta ve sigortacılığa dayalı hizmetler

- (i) doğrudan sigorta (ortak sigorta dâhil)
  - (A) hayat sigortası
  - (B) hayat sigortası dışındaki sigorta
- (ii) Yeniden sigortalama
- (iii) Sigorta aracılığı (brokerlık ve acentalık gibi)
- (iv) Sigortacılıkla ilgili yardımcı hizmetler (danışma, risk değerlendirme, yapılandırma, ... gibi.)

Bankacılık ve diğer bankacılığa dayalı hizmetler

- (v) Mevduât ve kamudan diğer ödenebilir fonların kabûlü;
- (vi) Tüm ödünç verme tipleri (ticarî kredi, mortgage kredisi, faktoring, ticarî faaliyetleri finanse etme dâhil)
- (vii) Finansal kiralama (leasing)
- (viii) Tüm ödeme para havale hizmetleri (kredi, vergi, borç kartları; seyahat çekleri ve bankacı poliçeleri dâhil)
- (ix) Teminât ve taahhütler
- (x) Kendi hesabı ya da müşteri hesapları için fon yatırma ve transfer etme (isterse döviz cinsinden olsun), şunları içerir:
  - (A) Para piyasası enstrümanları (çek, fatura, mevduat sigortaları dâhil),
  - (B) Döviz ve dövize çevirme,
  - (C) Türev ürünler (sınırsız, gelecekte işlem, opsiyon sözleşmeleri dâhil),
  - (D) Döviz kuru ve haiz haddi enstrümanları (swaps, forward oranı sözleşmeleri dâhil),
  - (E) Transfer edilebilir hisse senetleri,
  - (F) Ciro edilebilir enstrümanlar ve diğer finansal aktifler (altın külçe dâhil).

- (xi) Hisse senedi türlerinin ihracına katılma ve aracılık etme
- (xii) Para kırma
- (xiii) Aktif yönetimi (nakit ya da portföy yönetimi sûretinde; kolektif yatırım yönetiminin tüm şekilleri, fon yönetimi; müşteriye ve müdiye verilen hizmetler)
- (xiv) Finansal aktifleri yeniden yapılandırma ve klearing hizmetleri (hisse senetleri, türev ürünler ve ciro edilebilir diğer enstrümanlar dâhil),
- (xv) Finansal bilgi transferi ve provizyon, finansal veri toplama,
- (xvi) Müşâvirlik, aracılık ve diğer yardımcı finansal hizmetler (kredi tavsiye ve analizi, yatırım ve portföy araştırma-tavsiye, şirket yapılandırma ve stratejisi üzerine tavsiyeler dâhil).

VIII. VERGİLEME

IX. ÜLKEYE MAHSUS İSTİSNALAR

X. DİĞER MİLLETLERARASI ANLAŞMALARLA MÜNASEBET

XI. İCRÂ VE MÜDÂHALE

XII. NİHÂİ ŞARTLAR

KABUL VE YÜRÜRLÜĞE GİRME

GİRİŞ

UYGULANAMAMA

YENİDEN DÜZENLEME

ÇOK TARAFLI YATIRIMLAR HAKKINDA OECD REHBERİNİN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

ANLAŞMADAN ÇIKMA

1. Anlaşma taraf ülke; imzâ koyduktan ve anlaşma yürürlüğe girdikten ancak 5 yıl sonra istediği zaman anlaşmadan çıkmayı talep edebilir ve bu talebini yazılı olarak bildirebilir.
2. Anlaşmadan ayrılma talebi, ülke temsilcisinin yazılı müracaatını takip eden 6 ay içinde yahut da müracaatta daha geç bir tarih belirtilmişse sözkonusu tarihte işleme konulacaktır. Bir taraf ülke anlaşmadan ayrılacak olursa diğer taraflar için Anlaşma geçerli olmaya devam edecektir.
3. Anlaşmanın hükümleri, resmî olarak ülkenin ayrıldığı tarihten itibaren 15 yıl kadar sözkonusu ülkede –ayrılma tarihinde mevcut yatırımlar için- geçerli olmaya devam edecektir.

ANLAŞMANIN FAYDALI OLDUĞUNU REDDETME